

MO SAAREMAA 2020 SUUR SPAADE TEEJUHT SAAREMAA KAPTENID ANTARKTIKAS MERETAIGUNE NUNNAKLOOSTER ABRUKAL SEIKLEMAS LINNUVAATLUSE PARIMAD PAIGAD VIikingiajastu Häll

REIS | AJAKIRI

& MUHU

MO SAAREMAA

REISIHULLUDELE MAADEAVASTAJATELE

**VIIKINGI-
AJASTU
HÄLL**

**SAARE
NAISE TANUD**

**JULGE
MEREREIS
ANTARKTIKASSE**

**KURESSAARE –
EUROOPA
SPORDILINN
2020**

**SUUR
SPAADE
TEEJUHT**

**LINNU-
VAATLUSE
PARIMAD
PAIGAD**

KOGU PEREGA
PUHKAMA!

SAARTE
KULINAARSED VEIDRUSED

KENA LUGU!

PRFOODS

Heimon

K A L A

NAGU ISE SAARELT PÜÜTUD.

Meie forell on kasvanud Saaremaal. Nii jõuab kodumaine kala sinu toidulauale sama värskena, nagu oleksid selle ise püüdnud.

Foto: Priidu Saart

„Ei sellist küll maailmas kusagil leidu kui Saaremaa heinamaal juunikuu ööl“ ütleb tuntud laulusalm.

Tere tulemast meitele!

Aga miks pakkida kohver ja keerata paadinina Saaremaa poole? Päike armastab Saaremaad! Lääne-Eesti suurim saarestik kumleb päikesepaistes üle 250 päeva aastas, mida on rohkem kui üheski teises Eesti paigas.

Eri mõõtmiste tulemusena asub üks Euroopa keskpunkte just Saaremaal Mõnnuste külas. Samast lähedalt on pärit ka kõikide saarlaste au ja uhkus, maailma kiireim mees Ott Tänak, kes kannab autoralli MM-sarja valitsevat maailma-meistri tiitlit. Saaremaaga on seotud mitmed tuntud ja tunnustatud inimesed: siit on pärit Antarktika avastaja admiral Bellingshausen, siin on elanud ja töötanud Venemaa keisrikoja fotograaf Carl Oswald Bulla ning sündinud maailmakuulus arhitekt Louis Kahn.

Kui kümnekond aastat tagasi avastati Salmel viikingiaegsed laevmatused, siis eelmisel aastal tuli Saaremaal päeva-valgele kõigi aegade väärtuslikem ehteid. 1700 aastat vanast ohverduspaigast leiti kogu Baltikumis unikaalne kullast maopeaotsaline võru. Millisel moel ehteid seniseid käsitusi meie ajaarvamise esimestest sajanditest Saaremaal ja Eestis muudab, seda näitab tulevik.

Saaremaa koos naabersaartega kuulub UNESCO biosfäärialasse „Inimene ja biosfäär“, mis tähendab, et saarlased elavad käsikäes loodusega ning peavad jätkusuutlikku eluviisi oluliseks osaks igapäevaelus. Roheline mõtteviis kinnitab kanda kõikjal: festivalid loobuvad plastnõudest, väärtustatakse kohalikku toitu, armastatakse sporti ja liikumist.

Olgu külastuse põhjuseks töö või puhkus – ühtmoodi nauditavad on mõlemad ning tegevust jagub aasta ringi. Siit vaid mõned ideed: võta ette jalgrattamatk, mängi golfi, külasta tuletornet või keskaegseid kirikuid, vaata alla mõnelt pangalt, kiika tuulikusse, mütta kadakate vahel, mine fotojahile, proovi kohalikku õlut ja kuivatatud kala, vihtle saunas väsimus välja, ela kaasa kultuuri- ja spordisündmustele, mine seenele, seila naabersaartele, kola antiigipoodides ja käsitööturgudel, võta viimast päikeseloojangust ning meki head toitu arvukates kohvikutes ja restoranides. Iga ilmaga ootavad sind muuseumid, galeriid, kontserdisaalid ja loomulikult spaad. Kena lugu, kas pole?

Vaata meite tegemisi ka sotsiaalmeedias ning jaga emotsioone **#visitsaaremaa**

Margit Kõrvits
www.visitsaaremaa.ee

SISUKORD

AJALUGU

- 12 Kuulsad saarlased: Mai Leisz, Carl Oswald Bulla, Ivo Linna, Eerik Haamer
- 16 Eia Uus: Saarlaseks sündinud?
- 18 Meri, tuli, raud ja veri ehk pilguheit viikingiajastusse

KURESSAARE

- 26 Suur spaade teejuht
- 32 Hartwin Dhoore: Miks ma armastan Saaremaad?
- 34 Lossi tänav – kodade kodu

MERI

- 40 Bellingshauseni kaks reisi Antarktikasse
- 44 Abruka saar, imeline meretagune asi
- 48 Saartele jahiga ehk ülevaade sadamatest
- 52 Jaan Tätte on näinud mere tuhandet nägu

MAA

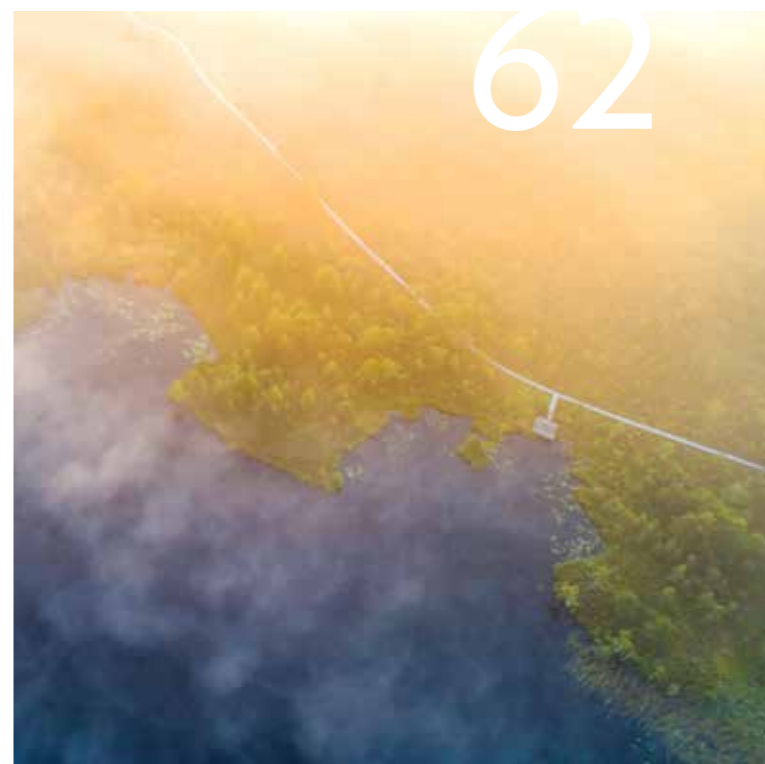
- 56 Loodus poeb hinge
- 60 Roheline Saaremaa – looduse ja keskkonna heaks
- 62 Saarte salajane pool ehk looduslikud pühapaigad
- 66 Linnuhuvilise paradisi
- 70 Kodulugu: Tüüne tagala Hülgerannas

KULTUUR

- 78 Margit Kilumets: Mo Saaremaa
- 80 Nunnaklooster Reomäel
- 84 Kus nautida kultuuri?
- 89 Kuressaare kuurorditool
- 90 Kümme kulinaarset küsimust
- 92 Kogu perega puhkama!
- 94 Saare naise tanu

SPORT

- 100 Golfipuhkus Kuressaares
- 104 Saare teede kutse
- 106 Spordinoppeid

TOIMETUS

KAANEFOTO: Valmar Voolaid
MTÜ Visit Saaremaa naiskond
Saare- ja Muhumaa rahvariideis
Mihkli talumuuseumi ukstel

Rein Saksakulmu pildikogust seltskond
muhulasi, keskel naised argitanudega
(aastatel umbes 1920-1930)

MO SAAREMAA

Peatoimetaja | Agnes Kajander

Kaasautorid | Olavi Antons, Mehis Tulk, Hartwin Dhoore, Eia Uus, Riine Rander, Jouni Valkeeniemi, Toomas ja Triin Luhats, Maria Ruubas, Margit Kilumets, Liisa Kaasik, Terje Metsavas, Martin Vesberg, Piret Pupart, Tiit Pruuli, Tiina Kolk, Mari Rauna, Kadri Aller, Hanna Mari Villsaar, Villu Vatsfeld, Priit Kivi, Tõnis Kipper, Nils Kajander, Kati Aus, Eveli Jürisson

Fotod | Valmar Voolaid, CJ Kask, Martin Lazarev, Tanel Kindsigo, Martin Vesberg, Margit Kõrvits, Nils Kajander, Priit Noogen, Priidu Saart, Maanus Masing, Jouni Valkeeniemi, Merja Roostalu, Anna Webber, Marko Palm, Maris Sepp, Toomas Tuul, Ahti Paju, Brette Lepik, Liis Sepp, Silver Saarkoppel, Pilleli Läets, Raul Olllo, Mari-Liis Nellis, Kristina Mägi

AD ja illustratsioonid | Eike Malva, Eike Malva Illustration & Wallart

Kujundus | Eike Malva

Tõlge | Kadri Agarmaa, Phillip Marsdale

Keeletoimetamine | Tene Hook

Reklaam | Kaja Saar, Master Media Group

Väljaandja | MTÜ Visit Saaremaa

Toetaja | Saaremaa vald

Trükk | Printall

Levitaja | MTÜ Visit Saaremaa

Agnes Kajander

Margit Kõrvits

Kaja Saar

Eike Malva

✉ **Kontakt** | info@visitsaaremaa.ee

📍 Tallinna 2, Kuressaare
Saaremaa vald
93819 Saaremaa

Ajakirja tekstid ja fotosid
ei tohi reprodutseerida ilma
MTÜ Visit Saaremaa loata.
Toimetus ei vastuta reklaamide
sisu ja õigekeelsuse eest.

LEIA MEID SIIT:

Jaga meiega oma elamusi #visitsaaremaa

i SAAREMAA TURISMIINFOKESKUS

Saaremaa Turismiinfokeskuses saad infot
majutuskohtade, sündmuste, vaatamis-
väärsuste, giidide, auto- ja jalgrattarendi
kohta. Aitame praamipileteid osta ja
müüme suveniire.

Astu läbi – anname nõu!

Tallinna 2, Kuressaare 93819, Saaremaa
Tel | 453 3120, 453 3766
info@visitsaaremaa.ee või www.visitsaaremaa.ee

Turismiinfokeskus on avatud:

01.06.-31.08 | E-R 9-18
L, P 10-16
15.05.-31.05 | E-R 9-17
01.09.-15.09 | L, P 10-16
16.09.-14.05 | E-R 9-17

visit
saaremaa

TASUTA GIIDITUURID

Suvekuudel teevad
Saaremaa giidid iga-
nädalasi tasuta linna-
ekskursioone.
Giidituurid toimuvad
laupäeviti algusega
raekojast. Küsi lisainfot
turismiinfokeskusest.

GEORG OTS SPAA HOTELL

Aeg iseendale. Aeg olla hetkes,
olla hoitud ja hoolitsetud.
Sest sa oled siin teispooll tavalist...

The time just for you,
the time to live in the moment,
to be cherished and looked after...

+372 455 0000 | info@gospa.ee
Tori tn 2, Kuressaare, Saaremaa
www.gospa.ee

GOSPA
GEORG OTS SPA HOTEL

SAAREMAA VESKI
KOHALIKE MAITSETE KODA
HOME OF LOCAL TASTES

SAAREMAA VESKI Kohalike maitsete restoran

Vaatamisväärsus aastast 1899

- ✳ Pakume saaremaist sööki ja jooki.
- ✳ Pruulime õlut ja õunaveini, valmistame marjanapset!
- ✳ Menüüs on ulukiliha, suitsukala..
- ✳ Suur aed, terrass, rõdu.
- ✳ Lastele mängumaja.
- ✳ Ettetellimisel rahvuslikd programmid.
- ✳ Veski on valitud White Guide TOP100 restorani hulka!

Pärna 19, Kuressaare
www.saaremaaveski.ee
saaremaaveski
Tel: +372 453 3776

White
GUIDE
RESTORANID
2020

Väga väga meeldis see restoran! Imehead pizzad, hea valik ka taimetoitlastele. Armas ümbruskond ja hea teenindus. Ei imesta miks see on top 100 restorani hulgas Eestis.

- David S

Autentne itaalia toit, ilus atmosfäär. Alati leidub menüüs midagi uut traditsioonilise itaalia toidu kõrval. Proovi kohalikku käsitööõlu!

- Georgi V

Lossi 15 Kuressaare
www.arenzburg.ee
arenzburghotel
Tel: +372 45 24 700

Puhkus Kuressaare südames!

Kuressaare vanalinna peatänaval, enam kui 300 aasta vanuseses hoones ja modernse arhitektuuriga rikastatud

46 erinäolist hotellituba
Hubane ja privaatne spa basseini- ja saunalaaga
Mitmekülgsed hoolditsused näole ja kehale
Restoranid, veinikelder, sigarituba
Linna kauneim väliterrass
Sündmus- ja seminarikeskus

Lossi 11, Kuressaare

Castello
FOOD, PIZZA & WINE

www.castello.ee

ARENSBURGI MEEDLA KODA

Sündmus- ja seminarikeskus Kuressaare vanalinna peatänaval, ajaloolise hõnguga hoone on elegantne koht pulmadeks, sünnipäevadeks, õhtusöökideks, seminarideks ja muudeks tähtpäevadeks.

Majas on 4 erisugust saali, mahutades kokku 120 külalist
Sisehoovis Arensburgi külalistemaja, pakub majutust 24-le külalisele
Catering teenust pakub Arensburgi restoranid.

Lossi 6 Kuressaare, tel: +372 45 24 705
www.meedlakoda.ee

#1 B&B Kuressaares 35 majutusasutuse seast ja see on kõik, mis meil on öelda

kasuta koodi MOLINNAHOTELL, et saada 10% soodustust

broneeri läbi e-maili kuressaare@linnahotell.ee

või helista (+372) 4531888

(+372) 4531888

Lasteaia 7, Kuressaare

www.linnahotell.ee

Foto: Toomas Tuul

AJALUGU

Saaremaa kõrgemad osad hakkasid Balti jääpaisjärve alt nähtavale ilmuma umbes 9600 aastat eKr, Muhu saare teke loetakse umbes 8000 aasta taha, kiviaja lõpujärgul saabusid ka esimesed asukad – hülgekütid. Jälgi saarte pikast, põnevast ja sündmusterohkest ajaloost leiab huviline tänapäevalgi: viikingiaja leidudest suursuguste mõisate, kirikute, looduslike püha-paikade ja siiani au sees hoitavate eripäraste traditsioonideni.

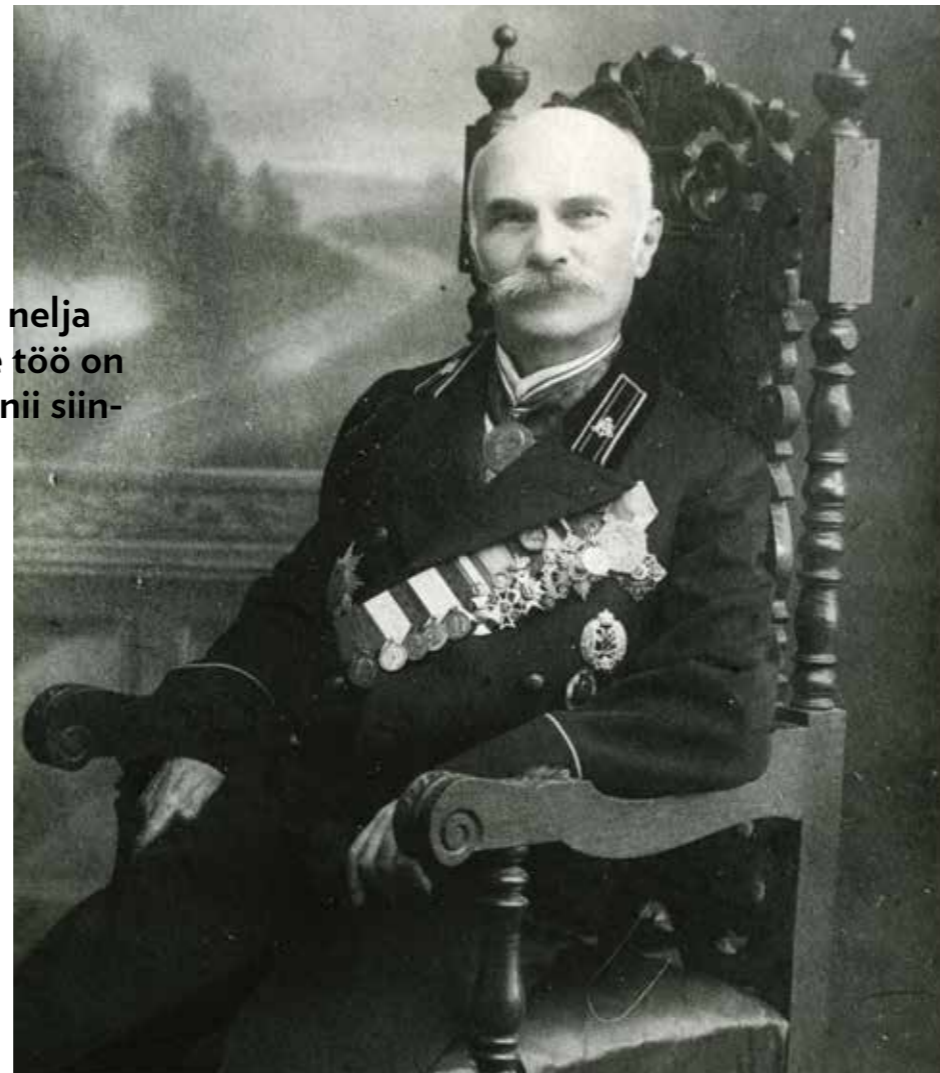

Kuulsaid saarlasi

TEKST: HANNA MARI VILLSAAR, TÖNIS KIPPER | FOTOD: MARGIT KÖRVITS, ANNA WEBBER, SAAREMAA MUUSEUMI KOGU

Saaremaa võib küll olla väike mõõtmel, kuid mitte sisult. Selle pinda peavad või on pidanud oma koduks paljud väljapaistvad inimesed, nende hulgas maadeavastaja F. G. B von Bellingshausen (1778–1852), Eesti suurim sõnameister ja keeleeuendaja Johannes Aavik (1880–1973) ning hiljuti autoralli maailmameistri tiitli võitnud Ott Tänak (s 1987). Näiteid on palju!

➤ Seekord tutvustame lähemalt nelja saarlasest loomeinimest, kelle töö on leidnud tuntuust ja tunnustust nii siinkui sealpool merd.

Carl Oswald Bulla

Väljapaistev õukonnafotograaf

Õukonnafotograaf Bulla on üks nimekamaid inimesi, keda saatus on Saaremaaga sidunud. Teda võivad omaks pidada nii saksa, vene kui ka eesti keelt kõnelevad inimesed. 1855. aastal Preisimaal sündinud, hiljem Venemaal elanud ja 1929. aastal Saaremaal surnud mees pages siia revolutsiooni eest ja armastuse pärast.

Elu jooksul jäädvustas ta sadadel tuhandetel fotodel nii Vene keisriperekonda kui ka Euroopa kroonitud päid ja lõpuks ka hilisemaid oktoobrirevolutsiooni jüngreid. Elu viimastel aastatel jäid tema fotoaparaadi silma ette hoopiski tavalised saare inimesed ja Sõrve sääre elu-olu.

Oma esimese fotoateljee Peterburis avas Bulla juba kahekümneaastaselt 1875. aastal. Kümmeaastat hiljem sai ta Peterburi linnapealt loa pildistada ka väljaspool ateljeed. Ta pildistas elu tänaval, inimesi, sõidukeid – kõike, mis tundus huvitav ja jäädvustamist väärt. Ega asjata peeta teda foto-reportaazi kui uue žanri teenäitajaks.

Tema tuntus oli sedavõrd suur, et ka need, kes muidu päevapiltnike vältisid, olid nõus tema pildile jääma. Näiteks Lev Tolstoi.

1904. aastal sai Bulla loa pildistada keisri õukonda ja nendega seotud sündmusi. Tema elu ja töö Peterburis katkestas revolutsioon, Carl Bulla Nevski tänava fotoateljee on aga säilinud siiani.

Carl Bulla ja Eesti ühendajaks sai fotograafi kolmas abikaasa, Sõrvest lide külast Nõmme talust pärit Christine Juliane Keselberg. Christine sattus Carl Bulla ateljeesse valmistööde laialivedajaks. Nad abiellusid 1904. aasta paiku ning lasid ehitada lide külla uhke kahekorruselise torniga maja. Algul suvemajana mõeldud elamine sai Bullade päriselamuks aastal 1918.

Carl Oswald Bulla elas Saaremaal 11 aastat. 2018 ehk siis sada aastat pärast Carl Oswald Bulla kolimist Saaremaale avati Sõrves lide külas tema elule ja tegevusele pühendatud muuseum.

Mai Leisz

Muinasjutulise karjääriga bassist

Maailma džässmuusikute tippu kuuluv basskitarrist ja helilooja Mai Leisz (neiupõlvnimega Jõgi) on sündinud 5. mail 1988. aastal Kuressaares. Saare põhjaosas Leisz üles kasvanud Leisz elab praeguseks USA läänerrannikul Los Angeleses, teeb muusikat omanimelises bändis MaiGroup ning tuurib legendaarse David Crosbyga mööda maailma. Kuressaare muusikakoolis pilliõpinguid hoopis klassikalise viiuli alal alustanud Leisz jõudis basskitarri ning džässmuusikani aastaid hiljem Tiit Pauluse käe all õppides.

Fenomenaalne töötahe, distsiiplinaarne harjutamine ning jäägitu armastus muusika vastu viisid aga Leiszi muusikat edasi õppima üle mere Rootsi, kus ta kutsus 2010. aastal koolikaaslastest kokku omanimelise jazz-fusion-bändi MaiGroup.

Ansambel on andnud välja kolm studioalbumit „Luv“ (2013), „You“ (2015) ja „Metamorphosis“ (2019), millest viimasel teevad lisaks David Crosbyle kaasa veel sellised maailmakuulsad nimed nagu Bill Frisell, Greg Leisz ja Charles Lloyd.

Paar korda aastas jõuab Mai Leisz tuuritamise ja koostöö tegemise kõrvalt ka kodusaarele nautima Eestimaa loodust ning aega pere ja sõpradega.

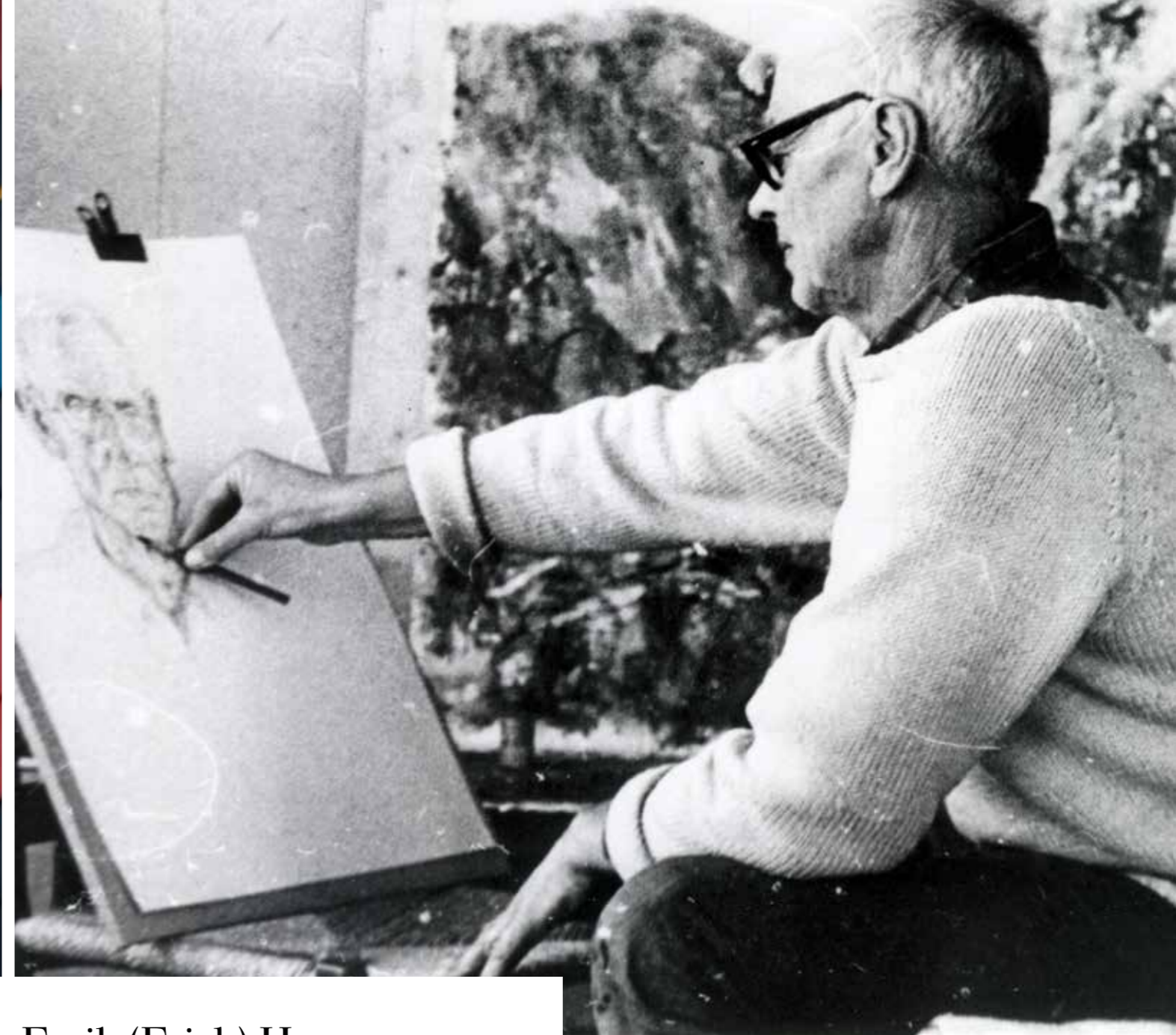

Ivo Linna

Laulja rahva südameis

Kui kellegi puhul sobib kasutada väljendit „rahva armastus“, on just Ivo Linna see, kes tolle tiitli auga välja teeninud. Ajalehe Saarte Hääl korraldatud 100 silmapaistva saarlase konkursil paigutas iga kolmas hääletanu esikohale just tema. Saaremaal 12. juunil 1949 sündinud ja nüüdseks juba hulk aastaid Muhumaal elanud laulja on end tuntuks laulnud ansambelite Apelsin ja Rock Hotel solistina, olles esinenud lugematu arv kordi suurtel ja päris pisikestel lavadel. Tema lavaelu ja -menu on kestnud juba üle 52 aasta. 1966. aastal toonase Kingissepa linna 1. keskkooli ansambelis

Müstikud väidetavasti omatehtud kitarriga muusikuteed alustanud Linna on meie südamesse laulnud nii Alo Mattiiseni isamaalised laulud kui ka hulgi rokk- ja poplugusid kuni 1996. aasta Eurovisiooni lauluvõistluse „Kaelakee hääleni“ välja. Maarja-Liis Illusaga kahasse esitatud lugu jõudis 5. kohani. 2017 pälvis ta Hendrik Krummi nimelise preemia silmapaistva loomingulise karjääri ning Saare- ja Muhumaa järjekindla esindamise eest. Suvel 2019 tõi tema juubelituur Kuressaare piiskopilinnuse hoovi rahvast pilgeni täis. „Meie Ivo,“ ütlevad saarlased-muhulased ja sellist tunnustust on raskem ära teenida kui presidendi auraha. Tegelikult on seegi Ivol olemas – Valgetähe IV klassi teenetemärk aastast 2000.

Eerik (Erich) Haamer

Maalid elust enesest

Vaieldamatult tuntuim Saaremaalt pärit kunstnik, Eerik Haamer, sündis Kuressaares 17. veebruaril 1908 Aleksander Haameri ja Karoliine-Juliane Jasneri noorima pojana. Tema vennad olid hilisem vaimulik ja skaudijuhht Harri ning arhitekt-ehitusinsener Eugen Haamer. 1944. aasta sügisel põgenes kunstnik Vilsandilt paadiga Rootsi. 1945–1975 elas ta Göteborgis, kus töötas etnograafiameuseumi arhiivis ja pärast seda Nils Einar Erikssoni arhitektibüroos joonestajana. Kodumaale jõudis Haamer kahel korral. 1970.–1971. aasta vahetusel osales ta oma loomingu näituse avamisel Kadrioru kunstimuuseumis, 1986. aasta mais tuli ta järgmise näituse avamisele – sel käigul õnnestus kunstnikul ära käia ka kodusaares. Haameri loominguline pärand on arvukas, on teada üle 500 õlimaali ja pea sama palju joonistusi. Enim meeldis talle jäädvustada inimest ja loodust, rannarahva argipäeva oma silmanähtavate või siis pilkude eest peidus rõõmuhetkedega.

Tema loomingus on kergesti eristatavad kodumaal ja võõrsil loodu – kodumaale jäid maha värvide kirkus ja elurõõm, võõrsil võttis kunstnikku vastu tumedates toonides palett. Kogu inimese elu sulab kokku tema viimases, 1992. aastal valminud autoportrees. „Eerik Haamer väärtustas inimesi, ta suhtus kõigisse pieteeditundega ja oli loomult väga avatud, suure sisemise vabadusega,“ on meenutanud oma lelle Mustvee koguduse õpetaja Eenok Haamer. Eerik Haamer suri 1994. aastal Kungälvis 86aastasena. 2005. aasta jaanuaris avati Kuressaares Haameri sünnikodu kohale rajatud Haamerite näitusemaja, praegu asub seal kodugalerii, mida on eelneval kokkuleppel võimalik külastada. 2018. aastast alates antakse Kuressaare linna (nüüd Saaremaa valla) ja Kultuurkapitali kohaliku ekspertgrupi toel välja Eerik Haameri nimelist kunstiauhinda. |

Saarlaseks sündinud?

TEKST: EIA UUS | FOTOD: ERAKOGU | ILLUSTRATSIION: EIKE MALVA

› Pea kõik, kes mind tunnevad, teavad, et olen saarlane. Enamik ei tule selle pealegi, et ma pole pärit Saaremaalt.

Kasvasin Noarootsi poolsaarel, mandril. Mu vanemad olid abiellunud ja pulmad pidanud Saaremaal maakodus, mina võtsin praamiteekonna esimest korda ette kolmekuusena ning mind ristiti Jämaja kirikus.

Just Riksu kandis maakodus oli emal rohkem aega päevikut kirjutada ning seal käis rohkem fotoaparaatidega külalisi, nii on suur osa mu jäädvustatud lapsepõlvest just saaremaine. Maja juures mere ääres oli liivaluidetele tekkinud saar, mida kutsuti Eia kuningriigiks, sest titena meeldis mulle just seal nii väga tatsata ja tegutseda. Ema on kirja pannud, kuidas Kingissepas jooksin peaga vastu jäätisekohviku seina ja kisasin nii, et linn kaikus, ning kuidas Jämaja kirikus orelele kaasa laulda jorisesin. Vanaisa Georg, keda ma kunagi kohanud polnud, oli küll saarlane, aga kas see siis selgitas asjaolu, miks mulle keskkooli lõpuski õ-d selgeks ei saanud?

Nüüd, kus iga nädalavahetus Tallinnast Saaremaale sõidan, küsivad paljud: KUIDAS sa viitsid – neli tundi sinna ja samapalju tagasi? Aga iga praamisõit meenutab mulle seda lapsepõlve-elevust. Lõputuna näivaid praamijärjekordi, toidumoon pikaks ootamiseks kaasa pakitud ning järjekorras autode edasi lükkamine ilma mootorit käivitamata. Teismelisena sadamas oodates kohatud poisid ja kirjasõbrad, praamil söödud jäätis...

Saaremaa on mind alati oma tütrena tervitanud. Kui oma suvekohast Lümända kandis ilma jäime, võttis mu endale üks koduke Pangal. Kui sealt välja kasvasin, tekkis parim sõber Vätal. Ja tänaseks päris oma kodu.

Hiljuti ütles üks sisserrännanu mulle: „Tead ju küll, kuidas need saarlased on – hoiavad kokku, võõrastega on lahked, aga südamesse ei lase.“ Ma ei teadnud, millest ta räägib, sest mind on Saaremaa alati hoidnud rohkem kui ükski teine koht maamuna peal – ja on see paik, kuhu pidin tagasi tulema iga kord, kui maailmas rännates uusi juuri alla püüdsin ajada. Alati on keegi, kes pakub süüa ja head nõu. Ta on koht, millest lõputult kirjutada, inspireeruda ja laias maailmas rännates usumatuid lugusid jutustada. |

▼ Eia Uus, reisiv kirjanik ja ajakirjanik

^ Eia muinasjutu-
maa Pangal

> Vähe väiksemana
Muhu talus Riksul

Meri, tuli, raud ja veri

TEKST: MEHIS TULK | FOTOD: SALME VIIKINGITURG, ASVA VIIKINGITE KÜLA, MARGIT KÕRVITS

Praeguse Euroopa lõunapoolsete rahvaste jaoks oli ristiusueelne Põhjala üks sünge ja kahtlane paik, täis kõikvõimalikke üleloomulikke elukaid ning vastikuid ilmastikunähtusi. See oli maailma äär, koll, mis kõneles tule, raua ja vere keeles. Ja selle maagilise rajamaa üks osa oli ka Saaremaa.

„Viiking!“ Kes iganes seda ka ei ütleks – kuuldu tekitab emotsioone ilmselt igaühes meist. Meie teadmised selle sõna tähendusest võivad küll erineda, kuid päris külmaks ei jäta see kedagi. Kasvõi seetõttu, et sõna, mis tähistab muiste meritsi retkelnud sõdalast, elab tänapäeval väga paljudes kohtades meie ümber. Laevafirma, aknatootja, burgeriküpsetaja, jalgrattaklubi, vutiklubi – need on vaid esimesed, mis pähe kargavad. Rääkimata aastakümneid koomiksisõpru hullutanud Hagar Hirmsast või Marveli Thor Odinsonist.

Sõjakas viikingiajastu

Meie tsivilisatsiooni aastatuhandetega mõõdetud annaalides moodustab viikingiajastu napilt kahe ja poole sajandi pikkuse, samas ülimalt sõjaka perioodi. Toonaste skandinaavlaste vallutusretkede agressiivne iseloom, jõu ning edukusega seotud kuvand on osutunud sedavõrd elujõuliseks, et köidab üha rohkemaid inimesi ka nüüd, 21. sajandi alguses, teaduse, üleilmastumise ja tehnoloogia ajastul.

Siinkohal tasub mainida ajalookirjutuse muutumist viimasel paaril-kolmel aastakümnel. Teaduse üldine areng, tehnoloogiline edenemine ning sellega kaasnevad uued analüüsivõimused lubavad aegade hämarusse heita sootuks teistsugust valgust, kui seda tegid varasemad, põhiliselt ürikulisele ja kirjapandud informatsioonile tuginevad käsitlused.

Tõhusamad otsinguvahendid ja hobitsijate hulga kiire kasv on toonud päevavalgele arvukalt uusi muististe leiukohti ning esemelist materjali. Leidude täppisuuringud, näiteks luude DNA analüüsimine ning võrdlemine olemasolevate geneetiliste andmetega, kõnelevad juba praegu vaat et valjemini kui mõni muistne ürik või ruunikivi. Ka eri teadusvaldkondade tõhusam koostöö on viinud selleni, et pilt muistsest ajast ja inimestest läheb iga päeva-va täpsemaks, selgemaks, aga tihti peale ka muutub.

730.–750. a

Laevmatused Salmel

Viikingiaja alguseks loetakse praegu Lindisfarne'i kloostrirüüstamist Inglismaal aastal 793. Saaremaalt Salme alevikust 2008. ja 2010. aastal päevavalgele tulnud kaks unikaalset laevmatust võivad seda määratlust tulevikus aga muuta, sest nendesse sängitatud kümnete meresõdalaste viimne puhkepaik on dateeritud poole sajandi jagu varasemaks, 730.–750. aastasse. Veel enam, suurema Salme laeva näol on tegu seni vanima teadaoleva purjelaevaga Läänemere piirkonnas. Just purje kasutuselevõtt oli üks olulisi eeldusi pikemateks ülemere-rüüsteretkedeks. Äkki tuleks viikingiajastu häll tõsta Inglismaalt hoopiski Saaremaale?

Tõsi, me ei tea, ja ilmselt ei saagi kunagi päris täpselt teada, mis Salmel 1300 aasta eest juhtus. Kas oli tegu mõne Mälari noore viikingikuninga või -kuningapoja rüüsteretkega, millele saarlased vapralt vastu astusid? Või läks muistsel diplomaatilisel missioonil miskit viltu ning lahvas taplus, milles kaotas elu kümneid võõraa sõdalasi eesotsas noore pealiku ja tema ihukaitsjaga?

Vägev oli see sündmus igal juhul, kuid veel vägevamad olid sellele järgnenud matused. Langenute väarikaks teispooldusse saatmiseks on igatahes olnud piisavalt aega. Kümned tapetud – vägivaldne surm vaatab vastu nende säilmetest – ei ole viimsesse rahupaika sängitatud juhuslikult. Matuses paistab oma loogika, rääkimata rikkalikest hauapanustest, mis kõnelevad surnute kõrgest sotsiaalsest staatusest.

Salme leiumaterjali on uuritud ja tõlgendatud ning selle põhjal kunagist sündmust kildhaaval kokku pandud juba üle kümne aasta. Aga saarlaste tänapäevases vaates polegi kõige tähtsam, mis Salmel täpselt juhtus. Oluline on see, kas me tahame ja mõistame laiemalt kogu viikingiteemat väärtustada.

793. a

Saagad ja muinasleiud

Peamised viikingiajast jutustavad kirjalikud allikad on Islandi, Taani ja Norra saagad. Saaremaa, skandinaaviapäraselt Eysysla, figureerib neis korduvalt nii tegevuspaigana kui ka osana maailmast, kus muistsed meresõdalased kunagi oma kangelaslikke heitlusi pidasid. Ja kui saagade kohta võib öelda, et üleloomulike tegelastega võrreldes pärimuslugudes peituvat muistset tegelikkust hägustavad väljamõeldised, siis viikingiaja muinasleiud ei ole muinasjutt. See on reaalsus. See on kunagi seiskunud aeg, mida saab praegu käega katsuda ja silmaga näha. Need on lood meie kangelaslikust ja väarikast minevikust. Ainult võta ja korja üles.

Kui rootslaste ehitatud viikingilaev Stefnir 2015. aasta suvel Salmel külastas, juhtis selle kipper Hans Eklund tähelepanu mõtlemapanevale asjaolule. Tä märkis, et Saaremaa vapil uhkeldab küll viikingilaev, kuid see, mida Saaremaalt ei leia, on – viikingimuseum. Nüüd, viis aastat hiljem ehivad uhke puri ja laevatälv ka vahepeal loodud suurt Saaremaa valda ning viikingiteema atraktiivsust on hakatud paremini tajuma.

Viikingielu uues kuues

Just Salme laevaleidudest inspireerituna lükkasid viikingientusiastid Salme rannapargis 2016. aastal käima Eesti esimese ja ainsa viikingituru. Iga-aastased viikingiturud toovad augustikuus Saaremaale kümneid taaskehastajaid, kelle püsti pandud viikingikülas saab mitu päeva nuusutada päris ajastutruud ja arhailist viikingielu. Käsitöölaadal näeb viikingite traditsioonilisi käsitöövõtteid, loomulikult ei puudu ka võitluskunstide demonstratsioon ja muud lustlikud etteasted.

Asva muinaslinnuse lähiste viimastel aastatel kerkinud viikingite teemapark edeneb samuti kiires tempos ja ideid selle vedajatel jätkub. Visuaalset ja füüsilist meelahutust pakkuvate atraktsioonide kõrval on Asva viikingiküla edendamas ka muistsele viikingitraditsioonile tuginevat köögiosa.

Saaremaa muuseumil on käsil ülipõnev näituseprojekt, mis toob 2021. aastal täies hiilguses avalikkuse ette kogu Salme laevaleidude intrigeeriva loo. Näitus avatakse rahvusvahelise konverentsiga,

SÖNNID VÕI SÕDALASED?

Tänapäeva popkultuuris nii tuntud sarvilistel sõjakiivritel pole viikingiajaga tegelikult miskit pistmist.

Väärkujutelm sarvilistest viikingikiivritest sai laiema kandepinna Richard Wagneri 1870. aastate keskel etenud ooperisüklis „Nibelungide sõrmus“. Tõenäoliselt laenas ooperi kostüümikunstnik Carl Emil Doepler sarvilised kiivrid rootslase August Malmströmi teostest, kuhu need ekslikult jõudsid kas tollal veel valesti dateeritud muinasleidude või antiiktekstide vales tõlgendamisest. Kreeka ja Rooma kroonikad kirjeldavad nimelt sõjakiivreid, mis on kaunistatud ornamentidega, kus on kujutatud tiibu, üksikuid sarvi või harulisi metsloomasarvi. Sarviliste kiivrite leiud on kõik dateeritud viikingieelsesse aega ning neid seostatakse preestrite ja tseremoniaalsete eesmärkidega. Ainsal teadaoleval viikingiaegsel kiivril sarvi ei ole.

kus leiukoha uurijad ja valdkonna parimad spetsialistid laevmatuste uurimise eri tahud põhjalikult lahti seletavad. Leiumaterejali arvestades annab ainuüksi Salme matuste näitus välja väikese muuseumi mõõdu ehk siis Saaremaa viikingiajastu avamisel saab tehtud oluline samm edasi.

Hoogu ja julgust on saanud ka mitmed juba suurema kärata ehitatavad ja kavandatavad viikingilaevad, mis loodetavasti tänavu ning tuleval aastal vette lastakse. Kui siia juurde lisada veel üha uued viikingiajaga seotud muinasleiud, mida järjepanu on hakanud ka Saaremaalt päevalvalgele tulema, pole öelda muud, kui et muistset tuult, sõbrad, on Saaremaal küllaga. Astuge aga pardale, pingutame purje ja siis saate tunda, kuidas paat laineid löikab!

Kui saagade kohta võib öelda, et need on väljamõeldiste ja üleloomulike tegelastega võrreldavad pärimuslood, siis viikingiaja muinasleiud ei ole muinasjutt. See on reaalsus.

SAAREMAA MUUSEUM

on Eesti vanimaid (1865) ja suurimaid. Muuseumi tuumikuks on 14.–15. saj rajatud Kuressaare piiskopilinnus, kus näeb mahukaid püsinäitusi Saaremaa loodusest, vanemast ja lähiajaloo, ajutisi näitusi. Linnuses korraldatakse kontserte, teatrietendusi, stiliseeritud “piiskopi pidusööke” jm. üritusi. Asume Kuressaares, Lossihoov I

Info: www.saaremaamuuseum.ee
www.facebook.com/kuressaarecastle
www.instagram.com/kuressaarecastle

KÜLASTA KA
AAVIKUTE MAJAMUUSEUMI (Vallimaa t. 7, Kuressaare) ja
MIHKLI TALUMUUSEUMI (Viki küla, Kihelkonna)!

2016. a

2021. a

Asva viikingiküla pakub avastamisrõõmu nii väikestele kui suurtele.

SAAREMAA MUUSEUMILE kuuluv ehe leiti 2019. a septembris koos veel 70 muinasese ja esemekatkega Saaremaal asuvast ohverduspaigast. Tegu on Muinas-Saaremaa ja kogu Eesti ajalookäsitlust muutva ja kogu Baltikumi piires unikaalse ehteleiuga.

Kuldvõru originaali jt leide eksponeeritakse Kuressaare linnuses 2020. a maikuus.

KUNINGLIK MAOPEAOTSALINE KULDVÕRU 3. SAJANDIST.

Lahelised või kaubalised

Nimetus „viiking“ pärineb tõenäoliselt vanapõhjakeelsest sõnast *vík*, mis tähistab lahte. Sel juhul oleks viiking siis „laheline“ ehk meresõitja. Teise teooria järgi pärineb viikingite nimetus vanaingliseelsest sõnast *wíc*, mis tähendas kaubaasulat.

Tegelikult oligi ju nii, et kui sõjakas ja agressiivne viikingiaeg kõrvale jätta, siis tegelesid Põhjamaade elanikud pigem maa-
harimise, käsitöö ja kaubandusega. Meresõitjad-sõdalased moodustasid neist suhteliselt väikese osa.

Miks sõdalaskultuur, hilisem viikinglus, üldse tekkis, pole lõpuni selge. Eri käsitlustes juhitakse tähelepanu 6. sajandi kliimataklüsmidele, millega kaasnenud ikaldused mõjusid paljudes piirkondades, ka Põhjamaades ja Eesti aladel, rahvastikule hävitavalt. Eluspüsimiseks ei jäänud siis palju muid võimalusi, kui jõuga võtta toit neilt, kel seda juhtus olema. Nii kasvas ühiskonnas sõdalaste tähtsus ja erilise staatuse saavutamiseks tuli käia rüüsteretkel saaki ning lahingukuulsust hankimas. |

Äkki tuleks viikingiajastu häll tõsta Inglismaalt hoopiski Saaremaale?

VIIKINGID EKRAANIDEL

Kartmatud viikingid andsid filmitegijatele inspiratsiooni juba kinematograafia koidikul. 1908. aasta lühikeses tummfilmis „**Viikingitütar**“ (*The Viking's Daughter*) rullub lahti vangistatud saksi ja viikingineiu välkkiire armastuslugu, 1928. aastal üles võetud „**Viiking**“ (*The Viking*) oli täispikk tummfilm, millele oli juba külge monteeritud taustaheli.

Viikingi teemal on tehtud mitusada linateost, sealhulgas poolsada dokfilmi, millest enamik viimase kolmekümne aasta jooksul. Praeguste kuldsete keskealiste mälestustes peaks ilmselt ereda laiguna särama eepiline kinofilm „**Viikingid**“ (*The Vikings*) Kirk Douglase ja Tony Curtisega, mis varateismeliste vere omal ajal kõvasti vemmeldama pani. Samanimeline teleseriaal on viimasel viiel aastal omandanud suisa kultusliku staatuse.

Erinevalt ameeriklastest ja ka venelastest ei suhtu skandinaavlased oma minevikku aga üldsegi mitte nii surmtõsiselt. Näiteks norrakate hea ja halva maitse piiril balansseeriv huumorisari „**Meresõdalased**“ (*Norsemen*) pilab kõiki ja kõike ning mõistukõneline ulmeseriaal „**Minevikupõgenikud**“ (*Beforeigners*) põimib kokku viikingiajastu lõpuperioodi, tänapäeva ja 19. sajandi.

PRUULITUD SAAREMAAL AASTAST 2013

Põide
PRUULI KODA

poidebeer.com

Foto: Tanel Kindsigo

KURESSAARE

Vana ja uhke kuurortlinn Kuressaare mõjub ligitõmbavalt nii puhkajale kui aktiivsele kultuurinautijale, päleid leidub siin igaühele! Kusjuures tõenäoliselt pole maailmas teist nii spaatihedat linna – iga kümne elaniku kohta leidub siin üks spaakoht. Pärast spaanaudinguid on hea jalutada Kuressaare miljöököllases vanalinnas, nautida arhitektuuri ning kohvikuid ja galeriisid.

A swimmer in a pool with light rays filtering through the water.

Saared on loodud mõnulemiseks

TEKST: MO SAAREMAA | FOTOD: MAANUS MASING (SAARTE HÄÄL) JA SPAAD

› Nii Saare- kui Muhumaa on kui loodud lõõgastumiseks – vesimõnulaid siin jagub! Kuna igal spaahotellil on oma unikaalne hing ja iseloom, aitab sul endale sobivaima välja noppida meie väike teejuht.

HUVITAV FAKT

Kuressaare on tuntud mudaravila, kust sajandite vältel terviseprobleemidele abi otsitud. Eriline ravimuda on tugevalt põletikuvastane ja valuvaigistav, mõjub soodsalt siseelundite tööle ja tugevdab immuunsust.

< Privaatsaunaga katuseterrassilt avaneb kaunis vaade Kuressaare vanalinnale.

Kõige enam spaasid leiab mõistagi kaunist saarelinnast Kuressaarest. Päris linna südames ja ometi vaikselt kõrvaltänaval asub hotell **JOHAN SPA** – pärl keset vanalinna.

Johanit iseloomustab eelkõige eriline arhitektuur ja sisekujundus, kus on inspiratsiooni saadud suure osas Saaremaa loodusest. Palju naturaalseid lahendusi on kasutatud ka interjööris, et luua võimalikult hubane keskkond.

Hotell sobib puhkuseks kõigile – lastega peredele on see piisavalt turvaline ja kompaktne, paaridele aga stiilne ja romantiline. Hoolitsusi on Johani ilukeskuse valikus üle 50, mille seast peaks sobilikum leidma küll igaüks, olgu selleks kasvõi Saaremaa heina-teraapia. Saunakeskuse saunad ja veesilmad on nime saanud Saaremaa eri kohtade järgi – ole tähelepanelik, ehk leiad siitki vihjeid Saaremaa avastamiseks!

Vaba aja veetmiseks on hotellis ka avar lokaal, kus sõpradega piljardit mängides kokteile ja suupisteid nautida. Ka restoran Pähkel lähtub oma menüü koostamisel võimalikult palju kohalikust toorainest.

Johan on ideaalne majutuseks suurürituste ajal, kuna asub tööpoolest vaikselt vanalinna tänavas, mis loob suurepärase võimalused rahulikuks lõõgastuseks pärast rahvarohket melu.

Hotellis on 51 tuba, sealhulgas erinevad sviidid, lisaks neile on Johanil ka kaheksa eri suurusega korterit, mis sobivad perepuhkuseks. Majas on ka kolm konverentsisaali.

Hotelli pärliks on aga ülipopulaarne privaatosaun katuseterrassil – õues asuvast mullivannist avaneb suurepärase vaade Kuressaare vanalinnale. Mida hing veel ihata oskaks!

Lossi tänaval püüab pilku butiikhotell ARENSBURG – killuke sajanditetagust luksust.

Selles kenas, enam kui 300 aasta vanuses hoones kohtuvad tänapäevane arhitektuur ja sajanditetagune luksus. Arensburg Boutique Hotel & Spa külastamine on ühtaegu nii rännak ajas kui ka võimalus hetkeks aeg peatada.

Arensburg on auhinnatud kõige kultuurisõbralikuma hotelli tiitliga. Modernse arhitektuuri ja sajanditevanuse ehituspärandi loimimise eest pälvis Arensburg ka 2007. aasta üllataja arhitektuuripreemia.

Butiikhotell on meelispaik äri- ja kultuurikliendile. Hotellirahvas ise korraldab rohkelt kontserte ja toetatakse ka kõiki suuremaid kultuuriüritusi. Lisaks leiab siitki majast eri suurusega konverentsiruumi ja kaks restorani. Arensburgist üle tee pakub aga Arensburgi Meedla Koda luksuslikke konverentsi- ja peoruumi. Suvel on Arensburgi õuel avatud avar päikeseterrass, mille iganädalased vabaõhukontserdid on tuntust kogunud üle Saaremaa.

Siinne ajalooline miljöö pakub ainulaadset võimalust oma ihu ja hinge eest hoolitsemiseks. Spaapool on ääretult lai massaažide ja hoolitsuste valik nii naistele, meestele, lastele kui noorukitele. Samuti pakub Arensburg lõõgastavaid ning keha ja vaimuõudu taastavaid vanne.

Arensburgi spaa on piisavalt väikene, et mahtuda Kuressaare linnasüdamesse, ent piisavalt suur, et mahtuda soe suplusbassein, suur mullivann, sanaarium ning soome- ja auru- ja aurusaun. Eraldi on võimalik broneerida ka infrapuna- ja aurusauna ja hubast privaatosauna, kus samuti soome- ja aurusaun ning avar puhkeruum mullivanniga. Kas pole ahvatlev?

Butiikhotell on meelispaik äri- ja kultuurikliendile.

Kuressaare keskkonnas, Tallinna tänava ääres ootab mõnulejaid **GRAND ROSE SPA – õrnromantiline ja hellitav.**

Nagu nimigi ütleb, näeb siin majas roose kõikjal, alustades tubadest, korridoridest, restoranist ja lõpetades rikkaliku saunakeskusega. Armastuse, nooruse, tervise, värskuse, sõpruse ja edukuse sümbol roos sobib ühe spaa keskseks tegelaseks ju suurepäraselt!

Siinne spaa- ja saunakeskus on moodsa lähenemisega spaa, kus basseinid, saunad, hoolitsuste toad ja spaabaar asuvad üksteise vahetus läheduses. Idamaise interjööriga saunakeskuses saab nautida ühtekokku seitset stiilset disainsauna, sealhulgas Saaremaist kadakas- ja kasesauna. Ei puudu ka populaarsed aroomisauna ja soolasauna. Saunakeskuses on avatud baar, kus võimalik nautida värskendavaid kokteile ja kergeid suupisteid.

Eksootilises spaa- ja saunakeskuses on üldkasutatavad ruumid ühendatud personaalsete hoolitsus- ja teraapiatubadega. Loodud on õhkkond, kus kliendid võivad argimurede unustamiseks veeta aega võimalikult paljudel eri viisidel.

Spaahotelli restorani on soovitanud koguni White Guide ja seda põhjusega – kaunis võlvkaartega restoranis saab nautida tõeliselt hõrke, peamiselt saarel kasvavatest toorainetest roogi ja hoolikalt kokkupandud joogivalikut.

Mõistagi on hotell ka igati luksuslik paik pidulike õhtusöökide ja muude ürituste pidamiseks.

> Grand Rose õrnromantilisega sisekujundusega spaa hellitab nii keha kui ilumeelt.

Mööda lossiparki Sõrve sääre poole liikudes leiad eest justkui kaksikutest spaahotellid **RÜÜTLI JA MERI – veerõõmude ja aktiivse puhkuse pesad.**

Meri ja Rütli asuvad kaunis mereäärsel promenaadil, jahisadama ja Kuressaare lossiparki vahetus läheduses. Oma teenuste mitmekesisuse ja rahuliku õhkkonnaga sobivad need puhkuse nautimiseks nii pere kui sõpradega. Aktiivse puhkuse huvilistele on Rütli spaahotellis treenimiseks ideaalne 25 meetri pikkune bassein, kaks seinatennisisaali, mõlemas majas asuvad ka jõusaalid ja piljardilauad. Võimalus on kasutada ka jalgrattaid ja käimiskeppe. Laste lemmikuks on kujunenud aga Rütli vee-keskuse 52 meetri pikkune liutoru, õhuhoki- ja lauatenniselauad. Mõlemas hotellis asuvad ka laste mängutoad. Lõõgastujatele on siinsete spaahotellide valikus üle saja hoolitsuse klassikalistest spaaprotseduuridest kuni saaremaiste mudahoolitsusteni.

Mõlema hotelli tubade vaated on kas Kuressaare aedlinnale, merele või lossipargile ja linnusele. Toad on klassikalise sisekujundusega, ruumikad ja mugavad. Ühesõnaga – rõõmu, lusti ja tegemisi jagub spaakaksikute juures küllaga!

< Rütli ja Meri spaahotellid pakuvad nautlemisrõõmu nii aktiivse puhkuse armastajatele kui ka neile, kes soovivad lihtsalt lõõgastuda.

HUVITAV FAKT

Esimene mudaravila rajati Kuressaarde aastal 1840.

< GOSPA on mõnus paik nii suurtele kui väikestele spaasõpradele.

Otse mere ääres jahisadama lähistel asub järgmine suurepärane spaahotell **GOSPA** – lastesõbralikkuse musternäide.

Idealne koht kogu pere puhkuseks! Hästi tunnevad end siin nii väikesed kui suured pereliikmed. Lastesõbralikkus on siin majas kahtlemata märksõna, tänu millele on hotell klientide lemmikuks kujunenud.

Kui siin peatunud, jõuab kogu pere pärast koju rõõmsate ja puhanutena. Siin on mõeldud nii väikestele kui suurtele spaasõpradele – menüüs on hoolitsused beebidele, suurematele lastele ja täiskasvanutele. Lisaks traditsioonilistele massaažidele ja kehahoolitsustele on sellel spaal päris oma kehahoolitsusari KENA by GOSPA. Kena – see ilus saaremaine sõna peegeldab kõike seda, mida Saaremaal teha osatakse, kasutades selleks parimaid loodusande, mis siin kasvavad.

Spaahotellis tegutsevad Beebiklubi, Lasteklubi ja Naisteklubi, mis on praeguseks juba traditsioonilisteks üritusteks kujunenud ja toimuvad kevadest sügiseni iga kuu.

GOSPA on ideaalses asukohas ka kõikidele golfarite jaoks – siinsest spaahotellist on kõige lühem maa väljakuni ja pärast tagasi hotelli, et mängu järel saunalaval pinges lihaseid lõõgastada.

Omaette avastamisrõõmu pakub siinse restorani lastemenüü ja kaks aastat võidetud Silverspooniga parima pererestorani tiitel. Needki annavad tunnistust, et siin majas püütakse tõesti mõelda kõikidele. Märkimata ei saa jätta ka restorani imelist vaadet otse Kuressaare suurimale vaatamisväärsusele – lossile.

📍 Saaremaa

Otse Mändjala rannas asub **HOTELL SAAREMAA** – hubane, vaikne ja looduskauis.

Spaahotell asub mõnusalt rannamändide kaitsvas varjus, ent ometi on siit vaid mõni samm astuda, saamaks varbad liiva susata või end laineisse heita. Aastaajast hoolimata, sest kes see talisuplust keelata saab, kui hing seda ikka proovida ihkab! Muide, rand on eriti mõnus just väikeste lastega peredele, sest vesi läheb aeglaselt sügavaks.

Siinne spaa- ja saunakeskus on armas, väike ja privaatne ning tavapärastele hoolitsustele lisaks saab siin nautida Tai professionaalsete massööride eksootilisi massaaže. Need on külastajate seas tõeline hitt!

Siinse koha eelisteks on rahulik ja vaikne mereäärne asukoht ning personaalne teenindus. Saunad, hoolitsused, jalutuskäigud ja kepikõnd männimetsas või mererannas, jooga – mida muud veel patareide laadimiseks vajada?

> Vaata lisaks, kõik Saaremaa spaad leiad siit!

📍 Muhus

Unenäolisi hetki Muhu looduse süles pakub **PÄDASTE SPA** – heaoluoas vanas mõisapargis.

Elamus, mida pakub Pädaste SPA, põhineb kuue meelega harmoneerimisel. Siinse spaas, mis asub hingematvalt kaunis Pädaste mõisapargis, mõni samm merest eemal, ollakse veendunud, et heaolu saab olla täiuslik vaid juhul, kui kõik meeled kogevad positiivset energiat, rahu ja lõõgastust.

Pädaste spaasse sisse astudes on esmajoones aimatav justnimelt rahu. Pädaste lõõgastavad protseduurid põhinevad eranditult kohalikul ja sajanditevanusel ravimtaimede kasutamisel traditsioonil. Kõik taimed on korjatud Muhu saare kaunist puutumata loodusest.

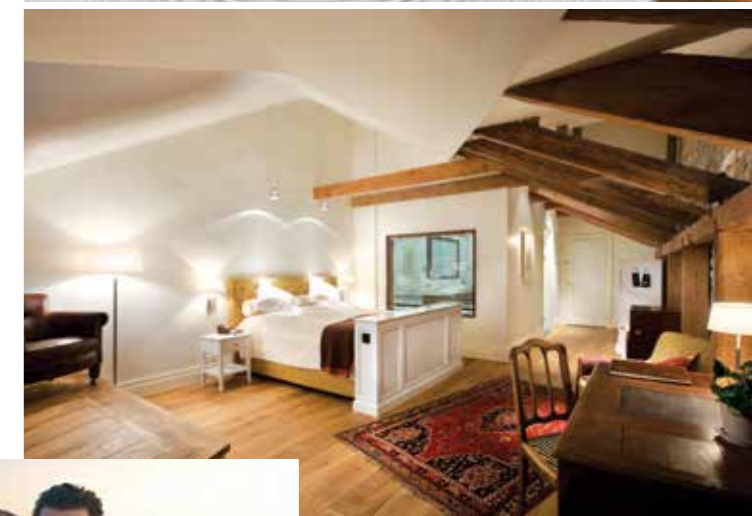
Et oleks lihtsam valida, mida proovida, on Pädaste spaas koostatud spaamenüü, justnagu peenes Michelini tärnidega restoranis. Menüüsse süüvides saab valida meelepärase kehahoolituse, poolepäevase kombinatsiooni erinevatest hooldustest või suisa tervikliku kolmepäevase paketi.

Õlid, kreemid ja kehamäärde valmistatakse Pädaste spaaköögis ning neis kasutatakse vaid kvaliteetset, puhast ja naturaalselt toorainet. Otse loomulikult saab spaaköögis kokku segatud endaga ka kaasa osta, et nauding ja lõõgastus jätkuks kodus. Kes ei tahaks siis killukest Muhust endaga ühes viia?

Olgu see Muhu traditsiooniline leilisaun, ürdihõnguline aurusaun, Siberi külmaveetõrs looduse keskel, privaatne kuum mereveega täidetud tõrs mere kaldal, laheäärne päikesetekkk, massaažid, vesivooditega varustatud lõõgastustuba või heinamähised kadakajuurte all – kõige puhul on tunne, et oled sattunud unenäomaailma. Tahtmata ärgata, tahaks osa saada kõigest. Mis siis muud, kui lõõgastu, naudi rahu ja loodust. Just selle poolest on Pädaste tuntud üle maailma. |

Pädaste peakokk ja tema meeskond loovad maitsemeeltele võrratuid elamusi.

< Pädaste spaa märksõnadeks on ülim rahu ja looduslähedus.

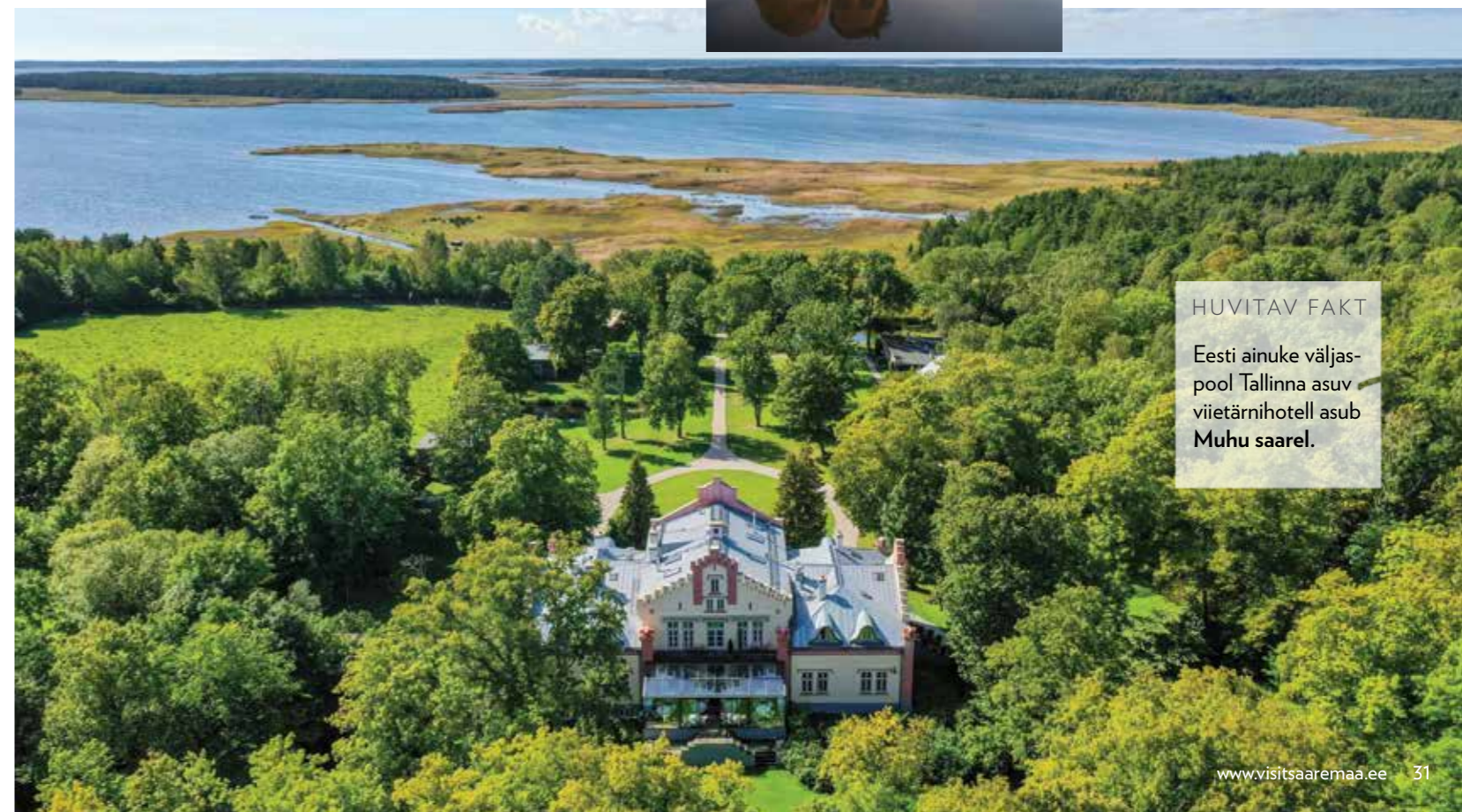
✓ Lõõgastushetk otse mere kaldal.

Rannamändide kaitsvas varjus olev hotell on armas, väike ja privaatne.

Aeglaselt sügavaks minev meri teeb ranna eriti mõnusaks peredele, kus väikesed lapsed.

HUVITAV FAKT

Eesti ainuke väljaspool Tallinna asuv viietärnihotell asub Muhu saarel.

LENNUJAAMA
SOOVITATAKSE SAABUDA

2 TUNDI

ENNE VÄLJALENDU

Tallink aga viib
Sind sama ajaga
Tallinnast Helsingisse

OSTA PILET TALLINK.EE

LÄHENDAB MEID

Miks ma ARMASTAN Saaremaad?

TEKST: HARTWIN DHOORE | FOTO: VALMAR VOOLAID

Olen sündinud Flandrias, Belgias. Saaremaal, abikaasa Leana kodusaarel, olen elanud aga juba üle viie aasta. Kohtusime Leanaga Belgias, kus elasime viis aastat, siis aga otsustasime kolida siia. Harjutan hoolsasti eesti keelt ja loodan seda kord ka rääkida. See on raske, kuid imekaunis. Leana laulud kõlavad kui luule nii mulle kui paljudele teistele kuulajatele üle terve maailma.

Olles üles kasvanud väga tiheda asustusega maal, kus metsad ja vaba ruum on haruldased nähtused, oskan ma tõeliselt hinnata Saaremaa looduslähedast elukeskkonda. Leanale ja mulle, kes me mõlemad oleme vabakutselised muusikud ning kirjutame palju muusikat, on Saaremaa kaunid maastikud, täielik vaikus, idülliline maaelu, udusse mähkunud rabad ning pimedad talved ideaalseks inspiratsiooniallikaks.

Merest ümbritsetuna leiame oma sisemise rahu. Kaugetelt kontsertidelt ja reisidelt tagasi pöördudes tunneme Saaremaale jõudes, justkui jätaksime maailma kaugemale seljataha. Praamilt maha astudes tundub, otsekui oleks jõudnud maailma otsa. Mõnikord on sinne vaikus nagu peegel, mis paneb su vaikselt paigalt seisma ja esitama endale küsimusi, mis lõppkokkuvõttes teevad sind tugevamaks.

Üks mu lemmikpaiku Saaremaal on Koigi raba, millest inspireerituna olen loonud ka samanimelise muusikapala. Ühendun rabas looduse ja oma sisemise rahuga, siin on mõnus käia jalutamas ja ujumas.

Minu teine absoluutne lemmik on Sõrve sääär – koht, kus maailm tundub lõppevat. Siinne kaunis majakas on minu jaoks kui lootuse sümbol, sest isegi kõige pilvisemal ja pimedamal ajal võib näha kusagilt kumavat valgust. Samuti on võrratu vaatepilt, kuidas lained poolsaare lõpus üksteisega kohtuvad.

Eelmise aasta Merepäevadel koos Leanaga kontserti andes armusin ma ka Kungla sadamasse. Milline armas, hiljuti renoveeritud väikesadam! Merepäevad on minu hinnangul saare üks kandvamaid festivale. See toob ühtekokku justkui kogu selle kalamehesaare ajaloo ning Eesti parimad esinejad.

Eelmisel suvel külastasin esimest korda ka I Land Soundi, fantastilist elektroonilise tantsumuusika festivali. Kuigi ma ise viljelen enamasti akustilist folkmuusikat, oli see minu jaoks väga inspireeriv kogemus. Väga head DJd ja kirsiks tordil võrratult kaunis asukoht.

Mulle meeldib väga ka muuseumiöö. Kusjuures ma ei ole üldse tavapäraselt muuseumite austaja. Viimasel muuseumiööil läksime aga sõbraga Kuressaare lossi katusele, võtsime seal ühed õlled ja imetlesime vaadet öisele linnale. See võrratu vaatepilt löi unustamatu mälestuse! |

„Merest
ümbritsetuna
leiame oma
sisemise rahu.“

< Hartwin Dhoore,
akordionist ja muusika-
kirjutaja, folkbändide
Trio Dhoore ja Estbel liige

Kuigi tänapäeval on kombeks Kuressaare peatänavaks pidada Tallinna maanteed, mis värskeks renoveeritud keskväljakult Muhu ja Kuivastu sadama suunas kulgeb, viib ajalooline peatänav hoopiski vastassuunda, ühendades päikesepealinna kaks märgilisemat hoonet – raekoja ja lossi. Viimase järgi on ta muide nimegi saanud.

Praegust ilmet hakkas Lossi tänav võtma enam kui kaks-sada aastat tagasi ja selle eest peavad saarlased tänulikud olema mehele nimega Balthasar von Campenhausen, kes 1783. aastal asekubernarina toona Arensburgi nime kandnud Kuressaarde elama asus. Tema algatatud reformid muutsidki senise külavurhvi asula täitsa kenaks Liivimaa provintsilinnaks.

Just Campenhausen asutas aastal 1785 esimese kohaliku nädalalehe (Arensburgische Wochen- oder Intelligenzblätter), samal aastal hakkas tema juures koos käima meesteklubi, kaks aastat hiljem sai hoo sisse kooliteater ning peagi asutati Saaremaale ka esimene raamatukogu. Kõige sellega kaasnes linnas toimuva seltsielu plahvatuslik kasv (teatritükke etendati üksvahe koguni igal nädalal) ning see omakorda hõlbustas Campenhausenil viia ellu idee kujundada Lossi tänavast enam-vähem selline paraadtänav, nagu me teda praegu tunneme.

Kui lähemal asuvatest mõisatest oli veel mõeldav tõlas üheks õhtuks pidusse või teatrietendusele ning tagasi logistada, siis saare kaugematest häärberitest oli see mõeldamatu. Võõrastemajadest oli Arensburgil 18. sajandil välja panna vaid üksainus – seegi Hillingi-nimeline muide Campenhauseni initsiatiivil rajatud. Niisiis kehtas asekuberner mõisnikke endale linna maju ehitama, et saksik rahvas kõigest korraldatavast tingeltangelist täiel rinnal osa saaks võtta, öömaja pärast muretsemata. Teadaolevalt on Kuressaare ainus linn, kus mõisnike linna-häärberid mõisavalduste nimega nimetatakse, lisades sinna eestikeelse sõna „koda“, mis on arhailine tõlge saksakeelsele sõnale *das Haus* – Meedla koda, Lööne koda, Kargi koda jne. Kuigi mõisnike kodasid leidub Kuressaares veelgi, võtame siin lehekülgedel vaatluse alla need, mis jäävad teele keskväljakult lossi ehk linnusesse.

LOSSI TÄNAV – KODADE KODU

TEKST: OLAVI ANTONS | FOTOD: PRIIT NOOGEN, SAAREMAA MUUSEUMI KOGU, VALMAR VOOLAID, ARENSBURG OÜ, SAAREMAA VALD

➤ Kuressaarde mööda peatänavat sisse sõites tervitavad külalisi auvärselt vanad ja kaunid häärberid, millest igal on oma lugu. Kuidas muutus lihtne saare küla uhkeks Liivimaa provintsilinnaks?

Lossi 1 – Dellingshauseni koda (ka mõisnike koda)

Raekoja eest lossi poole minema hakates jääb esimesena vasakut kätt uhke rüütelkonna hoone, mille lasi 18. sajandil ehitada kaupmees Gustav Adolph Dellingshausen elumajana. Dellingshauseni hõimlastele kuulus Saaremaal kokku muide üle kümne mõisa. Dellingshausenid müüsid maja aastal 1800 Saaremaa rüütelkonnale, 1912. aastal kolis rüütelkond aga kõige täiega värskest ülesvuntsitud Kuressaare linnusesse ja hoone müüdi aadlikklubile Ressource. 1920. aastal ostis Saare maakonnanõukogu hoone maakonnavalitsuse ametiruumideks. Nõukogude ajal asus siin rajooni täitevkomitee, alates 1991. aastast Saare maavalitsus, nüüdne vallavalitsus.

< Täna ja eile >
Mõisnike koda
1920ndate lõpus,
foto autor N. Köningsfest.

Lossi 6 – Meedla koda

Kahekorruseline klassitsistliku fassaadiga linnaelamu kuulus omal ajal Meedla mõisnikele Pollidele. Pollide suguvõsa Saaremaa liini kuulsaim esindaja on ilmselt Balthasar Alexander Ludwig Odert von Poll (1869–1935), kes oli nimekas põllumees ja rüütelkonna tegelane. 1917. aastal lähetasid rüütelkond ja kindral von Seckendorff ta Saksamaale riigikantsler krahv Georg von Hertlingi juurde, et Saaremaad Saksamaaga ühendada. Õnneks ei läinud see tal korda. Odert von Poll müüs maja Eesti Pangale aastal 1923, 1940. aastal pank natsionaliseeriti, hoones asus NSVL Riigipanga Kuressaare (ja vahepeal muidugi Kingissepa) osakond. 90ndatel tegutses hoones Kuressaare linna noortekeskus ja hoone sai tuntuks Poistemajana. Nüüd on Meedla kojast saanud elegantne majutus- ja peokoht.

< Täna ja eile >
Meedla koda 1920ndatel,
foto autor N. Köningsfest.

> Täna ja eile
Lööne koda
20 sajandi alguses

Lossi 7 – Lööne koda

Campenhauseni ajal oli see Lööne mõisnik Guldenstubbele kuulunud koda üks seltsielu keskusi tänu suurele kõrgele saalile, kus 1804. aasta 13. mail korraldati Saaremaad väisanud Vene tsaari Aleksander I auks suurejooneline ball. Mõistagi hakati seda saali hiljem Keisri saaliks kutsuma. Aastal 1885 elas Lööne kijas suurvürst Vladimir – tsaar Aleksander II poeg ning tsaar Aleksander III vend – koos oma naise suurvürstinna Maria Pavlovnaga. Muide, Lööne mõisa maadel on Saaremaa niitude süled iseäranis kastesed ja nurm heliseb öövaikusel lauludest – just seal peetud talgutel sündis Debora Vaarandil hilisema „Saaremaa valsi“ idee.

19. sajandi teisel poolel läks hoone Buxhoevedenite perekonna valdusse. 1909 müüs Egon von Buxhoeveden maja tuntud ehitusettevõtjale Karl Bergmannile, kes lasi ülakorrusele rajada korterid, alumisel korrusel tegutsesid kellassepp, pagari-töökoda, kondiitriäri ning seal asusid ka majaperemehe oma kontori- ja kaupluseruumid. Bergmannid lahkusid Saaremaalt 1939. aasta oktoobris, 1940. aastal anti maja Nõukogude sõjaväe käsutusse, peale iseseisvuse taastamist tegutses majas Kuressaare politseijaoskond.

Lossi 12 – Kargi koda

Kargi mõisa von Tollid on aadlisugukond, mille liikmed loevad end pärinevaks Madalmaadest ning põlvnevaks Wittenbergi ülikoolis õppinud ning koos hertsog Magnusega Saaremaale saabunud kirjutajast Lucas Tollist. Sugukonna liikmeid on immatrikuleeritud nii Rootsi, Soome, Saaremaa, Eestimaa kui ka Liivimaa rüütelkondadesse. Tänapäeval asub majas Sotsiaalkindlustusameti Kuressaare klienditeenindus.

> Täna ja eile
Kargi koda aastal 1938

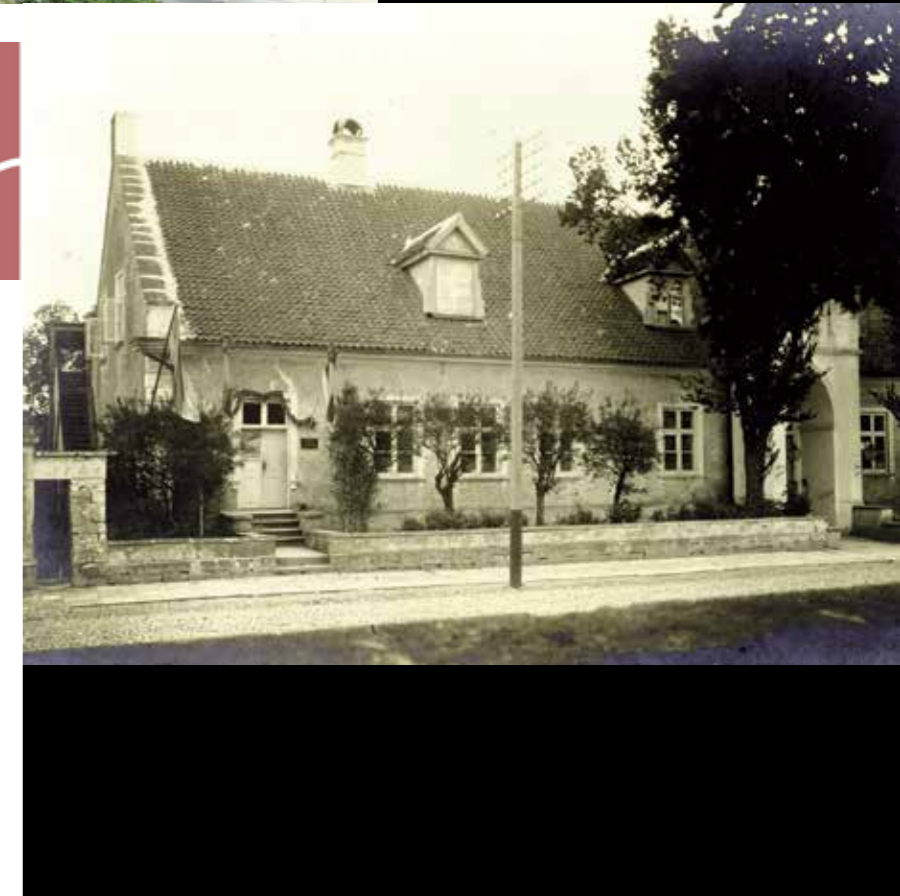
< Täna ja eile
Haeska koda
1930ndatel

HUVITAV FAKT

Eesti linnadest on kõige rohkem päikesepaistelisi päevi Kuressaares.

Lossi 15 – Haeska koda

Haeska mõisnike Nolckenite suguvõsa loeb oma saaremaise ajaloo alguseks aastat 1618, mil Eestimaale asus Heimart von Nolcken, kes 1632. aasta 3. mail ostis Saaremaal Mullutu ja Nolgimõisa ning pani aluse nii Saaremaa kui Liivimaa perekonna liinile. Kurioosumina on Rootsi genealoogid nüüdseks aga tõestanud, et tegemist on fantaasiaga, tegelikult olid Nolckenid Saaremaa elanikud ja ilmselt koguni eesti päritoluga. Viimane Nolckenist omanik (kuni võõrandamiseni 1919) oli Erich von Nolcken. Esimesel iseseisvusajal asus hoones Saarte Ühispank, nõukogude ajal kohtumaja, nüüd tegutseb siin hotell Arensburg. |

GOOD MOOD FOOD
Hubane hoovikohvik suvekuudel

parimad hommikusöögid - maitavad lõunad - tervislikud koogid

Foto: Valmar Voolaid

MERI

Merest rääkides löövad iga hingelt saarlase silmad särama – meri on saarlasele püha, tema elu ja heaolu allikas! Kas teadsid, et üle poole Eesti randadest asub saartel? Ajast aega on siin kandis merd söidetud ja laevu ehitatud, Kihelkonna laeva- ja paadiehitusmeistreid on hinnatud koguni kaugemates kantides kui Eestimaa. Üle mere teed viivad seiklejaid ka Saaremaa naabersaarele Hiiumaale ja põnevatele ümberkaudsetele väikesaartele – Abrukale, Vilsandile, Ruhnu.

Bellingshauseni kaks reisi Antarktikasse

TEKST: TIIT PRUULI | FOTOD: CJ KASK, MARTIN LAZAREV, JAMES EADES

› Kui Saaremaalt pärit kapten Fabian Gottlieb von Bellingshausen 1820. aasta jaanarikuus esimest korda Antarktikat nägi, ei teadnud ta oma avastuse suurust. 200 aastat hiljem sõidab väljapaistva avastuse tähistamiseks Bellingshausen taas jäise maailmajao poole, sedakorda küll laevana, kolme samuti Saaremaalt pärit kapteni juhtimisel.

◀ **Tiit Pruuli**,
ekspeditsiooni
Antarktika 200 juht

Saaremaa on end ikka võimsaks mereriigiks pidanud. Umbes sama suureks kui Inglismaa. Vähemalt ühes punktis on saarlastel ka õigus – suur Briti meresõitja James Cook küll otsis Antarktika kontinenti, aga ei leidnud seda. Suur saarlane Fabian Gottlieb von Bellingshausen on aga üks Antarktika avastajaid. Bellingshausen sündis 20. septembril 1778. aastal Saaremaal Lahetaguse mõisas. Lapsepõlve veetis ta kõrval olevas Pilguse mõisas. Võib olla üsna kindel, et need kaunid mereäärsed paigad inspireerisid noort Fabiani unistama sellest, mis on merede taga. Bellingshauseni olid baltisakslased ja kuulusid seega toona Eestimaad valitsevasse klassi. Perekond vaesus aga ootamatult pereisa kaardimängukire tõttu ja 10aastane Fabian saadeti Vene impeeriumi pealinna Peterburi

kõrval asuvasse Kroonlinna, kus ta lõpetas mereväe kadetikorpusel. Aastatel 1797–1803 teenis Fabian Vene Balti laevastikus ning 1803. aastal valis teine kuulus baltisaksa maadeavastaja Adam Johann von Krusenstern ta oma Vene esimese ümbermaailmareisi (1803–1806) meeskonda, kus ta täitis kartograafi ülesandeid. Pärast seda teenis Bellingshausen taas Läänemeresel ning alates 1812. aastast Vene Musta mere laevastikus. Elu lõpus elas ta Kroonlinnas ning on sinna ka maetud.

Senitundmatud maad

Pärast James Cooki teist ümbermaailmareisi oli Euroopas vähe neid, kes uskusid, et kaugel lõunas on olemas Terra Australis –

tundmatu lõunamanner, millest olid kõnelnud juba antiikgeograafid. Aga üks uskujatest oli prantsuse päritolu Vene merendusminister markii de Traversay, kel õnnestus tsaari veenda, et Venemaale tooks suurt au ja majanduslikku kasu, kui vene ekspeditsioon avastaks lõunapooluse juures maa. Kiirkorras pandigi kokku kahe laevaga ekspeditsioon ja selle juhiks sai mitmete asjaolude kokkulangemise tõttu Bellingshausen. Laevad Mirnoi ja Vostok, kokku 190 meest pardal, väljusid Kroonlinnast 1819. aasta juulikuus. Pärast mõningaid peatusi Euroopas ja Lõuna-Ameerikas jõuti Antarktika vetesse. Udusel 28. jaanuaril 1820 kirjeldavad Bellingshausen ja teise laeva kapten Mihhail Lazarev midagi, mida inimesed polnud siin varem näinud

– merest taevasse tõusvaid jäiseid seinu. Bellingshausen kirjutas: “Jääpankade ja jääsaarte vahel nägin kerkimas hiiglasuurt murtud servadega jäämassiivi, mis ulatus nii kaugemale kui silm seletas, olles juskui maa.” Hilisemad mõõtmised tõendavad, et tol hetkel olid nad u 20 miili kaugusel Kuninganna Maudi maast. Oleks ilm olnud vähem udune, oleks nad ilmselt taibanud, et tegu pole mitte lihtsalt jää, vaid tööpoolest jäise mandriga. Kuigi Bellingshausen ise aru ei saanud, mida ta tegelikult nägi ja saavutas, nägi ta siiski samal ekspeditsioonil hiljem, tõenäoselt esimesena inimkonna ajaloo, Lõuna-Jäämeres lõunapöörilõunast lõuna poole kindlat maad – Peeter I saart (21. jaanuaril 1821) ning Aleksander I rannikut (28. jaanuaril 1821).

Ekspeditsiooni taassünd

Kui ekspeditsioon Venemaale naasis, oldi selle tulemustes paraku üsna pettunud, mereminister lõpetas riiklikud avastus-ekspeditsioonid ja reisi tulemused pandi sisuliselt arhiiviriulitele tolmuma (inglise keelde jõudis Bellingshauseni reisikiri alles 1947. aastal).

Täpsemalt hakati tema retke tulemusi uurima siis, kui külma sõja aegu alustasid mitmed riigid Antarktikas mõjusfääride jagamist. Nüüd tahtis ka Nõukogude Liit kohal olla ja siis toimus Bellingshauseni ekspeditsiooni taassünd. Paraku sattus see poliitiliselt pingestatud ajale ning muu maailm ei võtnud neid argumente esmalt kuigi tõsiselt.

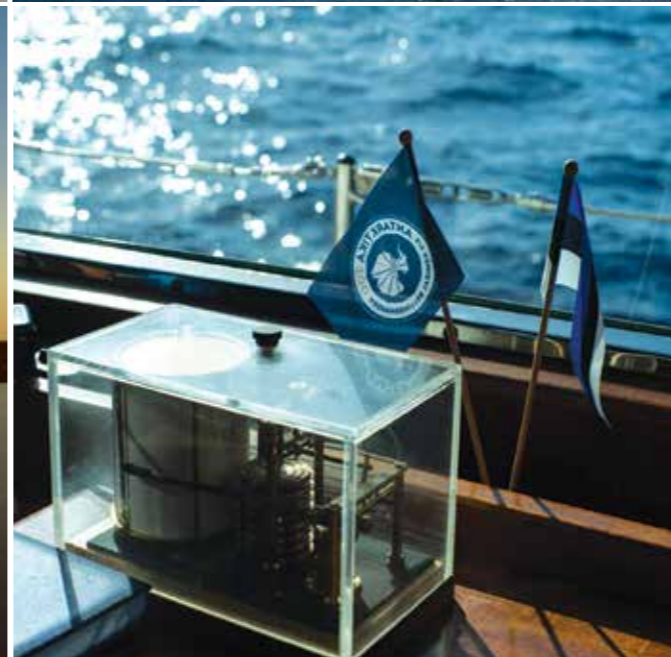
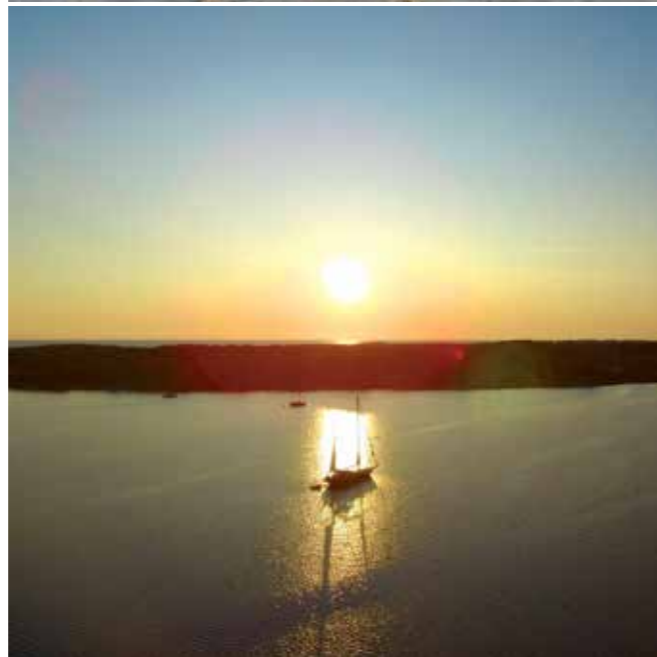
Bellingshauseni asetumine õiglasele kohale ajaloos toimus 20. sajandi viimasel veerandil, mil teda hakati nimetama iirlase Edward Bransfieldi (nägi maad 30. jaanuaril 1820) ja ameeriklase Nathaniel Palmeri (nägi maad 17. novembril 1820) kõrval üheks Antarktika avastajaks. Paljud peavad teda ka esma-avastajaks vaatamata sellele, et ta ise oma avastusest teadlik ei olnud. Nagu Christoph Kolumbus ei saanud aru, et ta oli avastanud Ameerika.

Aastal 2020

Et tähistada väljapaistva saarlase suure reisi 200. aastapäeva, otsustasid Eesti Mere- muuseum ja ettevõtjad ühendav MTÜ Thetis Ekspeditsioonid korraldada merereisi Antarktikasse. See reis algas Kroonlinnast juulikuus 2019 ja kulmineerub aastapäeva tähistamisega Antarktika poolsaarel asuvas eri riikide teadusjaamades jaanuaris 2020.

Kui vana Bellingshausen rühkis kiirkorras lõuna poole, siis meie tegime oma teel palju peatusi – korraldasime seminare, minikonverentse, foorumeid, kunstisündmusi. Taolised ettevõtmised toimusid koostöös kohalike partneritega Peterburis, Kaliningradis, Kielis, Kopenhaagenis, Oslos, Londonis, Lissabonis, Las Palmases, Montevideos, Ushuaias, palju väiksemaid kohtumisi ja meediasündmusi veel mitmel pool mujal. Kõike seda selleks, et rääkida maailmas Bellingshauseni, Saaremaast ja Eestist.

Lisaks on meie reisi fookuses maailma ees seisvad merekeskkonna kaitse ja kliimaprobleemid. Me võtame oma reisil vee ja tolmuproove, meiega sõidab kaasa umbes paarkümmend teadlast ja merendustegelast alates Eesti Teaduste Akadeemia presidendist kuni Eesti Veeteede Ameti peadirektorini, kes aitavad populariseerida merega seotud teadusi ja teadmisi. Reisist valmivad artiklid, raadiosaated, kümneosaline telesari, korraldatakse rändnäitus ja viktoriin koolilastele. |

> **Fabian Gottlieb von Bellingshausen**, saarlane, üks Antarktika avastajaid

HUVITAVAD FAKTID:

Jahtlaev Admiral Bellingshausenit seovad peale nime Saaremaaga veel mitmed olulised detailid.

Laev on ehitatud 1984. aastal Hollandis ning veetis oma viimased aastad enne suurt Antarktika ekspeditsiooni Vahemerel. Põhjaliku ümberehituse sai alus 2019 kevadtalvel Saaremaal Nasva külas asuvas Baltic Workboatsi laevatehases, kus vaadati üle terasest laevakere, paigaldati uus peamasin, generaatorid, moodsad side- ja navigatsioonivahendid, kütte- ja ventilatsioonisüsteemid, täiesti uued purjed.

Laeval vahetus reisi jooksul kolm kaptenit. Esimeste etap- pide ajal juhtis laeva **Indrek Lepp**, kes igapäevaselt teenib leiba kaptenina Tallinki suurtel reisilaevadel. Seejärel asus laeva- juhina tööle ümber maailma purjetanud jahtkapten **Meelis Saarlaud**. Antarktika vetes võttis juhtimise üle kapten **Indrek Kivi**, kelle tavalised tööpäevad mööduvad Kanada Arktikas jäämurdja Botnica kaptenina.

Kõik need kolm meremeest on pärit Saaremaalt, samalt saarelt, kust Fabian Gottlieb von Bellingshausenigi.

< Bellingshauseni teekonda saab jälgida Facebookis ja Instagramis, otsingusõnaks **Antarktika200**

Ekspeditsiooni eeldatav Antarktikasse jõudmise aeg on jaanuaris.

#antarktika200

„Ilmas oo jo igatsugu inimesi, alvemaid ning paremaid, koos peavad keik oma aja ää olema, metsap saa kedagid visata. Peame aga oma Abruca peale keik ää mahtuma, vesi ümberringi, meretagune asi, küll valjud tuuled viha jahutavad. Jah. Teisest küljest jälle, kui ilm oleks üleni eadust täis ning elu magus kut pärnade öitsemine, võta kinni, kas inime tunnekskid ennast siis öigesti.“

Abruca saar, imeline meretagune asi

TEKST: KADRI ALLER ALIAS SAAREHULL | FOTOD: PRIIT NOOGEN, MERJA ROOSTALU

Nõnda arutles isekeskis krapsakas külanaine Malli kirjaniku Jüri Tuuliku novellis „Meretagune asi“. Kuigi Malli filosoofilised mõtisklused olid seotud Abruca saare asukatega, võib neid sügavamõttelisi sõnu kahtlemata tarvitada kogu ilmaelu iseloomustamiseks. Mandriinimestega võrreldes on väikesaarte elanike elu siiski ajast aega olnud nõudlikum ja toimetulek keerukam, mis pole aga takistanud eestlasi läbi sajandite laidusid ja saarekesi asustamast. Mida on siis meretagusel Abruca sellist, mis siia ikka ja jälle nii püselanikke kui niisama uudistajaid ligi meelitab?

Oma 8,8 ruutkilomeetriga on Abruca suuruselt Eesti 11. saar. Võttes arvesse, et Maarjamaal on tervelt 2222 (!) meresaart, on see vägagi esinduslik koht edetabelis. Kõige lihtsamini pääseb sellele maalpile Saaremaal Roomassaare sadamast väikelaevaga Abro. Kahtlemata on kõige nauditavamad kesk-suvised sõidud soojade ilmadega, mil saab laeva ahtris värsket õhku nautida ning mere-lainete tipus troonivate vahujänkude taga üha lähenevat Abruca siluetti silmas pidada.

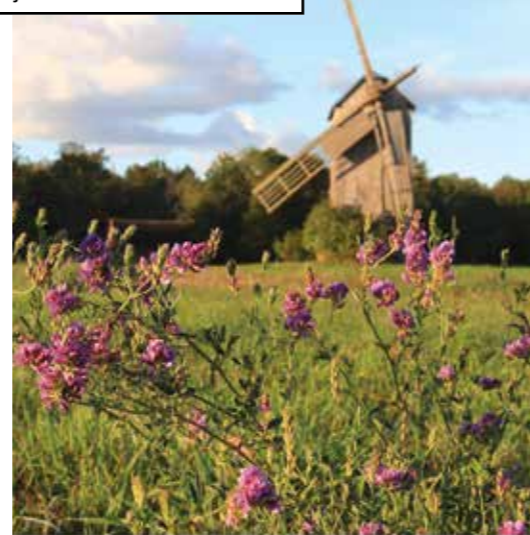
Väikesaarte külastamine on põnev vaheldus argipäeva, võimalus rutiinist välja murda ja oma elu justkui eemalt vaadata, mis tihtipeale aitab leida lahenduse nii mõnelegi varem keerulisena tundunud küsimusele. Kõlab ju hästi? Mis siis muud, kui astumegi söakalt laevalt maha ja asume Abrukat uudistama.

Võta aeg maha

Kel juhtub vähegi rohkem vaba aega olema, soovitan jääda saarele kauemaks kui üheks päevaks. Ööbimisvõimalusi leidub siin igale maitsele: on nii telkimisplatse – üks neist sadamas, teine saare keskosa metsaniidul ja kolmas lõunatipus – kui ka külalislahke pererahva, viljadest lookas marjapõõsaste ja pehmete vooditega turismitalusid, kus taamal kohiseva mere helikeelte rütmis magusasse unne suikuda. Lisaks on Abruca mõnus amps n-ö saarekolleksioonäridele, sest siit saab jala läbi vee jalutada ümbritsevatele satelliitsaartele: kahe müraka rändrahnuga Vahasele ning linnurohketele Kasselaiule (liikumiskeeld 01.02–31.08) ja Linnusitamaale (liikumiskeeld 15.04–31.07).

AEG MAHA KOHVIKUS

Abruca sadamast leiad mõnusa kohviku nimega **Võta Aeg Maha**, kus saadki teha justnimelt seda, mida kohviku nimi soovib. Kindlaid lahti- ja kinnioleku aegu siin polegi – ukсед on küllastajatele valla seni, kuni kliente jätkub, ning kui uks juhtubki kinni olema, helista vaid uksele oleval numbril. Pakutavad road on valmistatud kohalikest toorainest: kala püüavad kohvikupidajad naised ise, liha ja munad tulevad kohalikest talupidajatelt.

< Abruca saare sadam külaliste ootel

Abruca kohta leiad veel infot:

abrukainfo.eu

< Abruca rannaniite hooldavad lambad

ELAMUSLIK LAEVAREIS ABRUKALE

Kui soovid Abruca saarele seilata eriti stiilselt, hüppa Kuresaare lossi kõrval olevalt Raiekivi säärelt ajaloolisele purjelaevale Hoppel! Sellel 1926. aastal Eesti oma laevameistrite valmistatud kahvelkuunaril on ruumi kuni 50 reisijale, Abrukale saad sõita nii igapäevase reisiga kui tellida ka privaatkruisi. Abruca päevareisi sees on nii maitseküllane lõunasöök pardal kui ka vähemalt kolm tundi vaba aega väikesaarega tutvumiseks. Julgemad võivad ronida masti, lüüa kaasa purjede heiskamises ning laeva roolimisel. Soovi korral võib laeva koguni ööbima jääda.

Kurekujuline saar

Abruca sadamas maale astudes silmate esimesena sadamahoonet, mille raamatukogust saate endale soetada saare matkaradade ja vaatamisväärsuste kaardi. Viimasele esimest pilku heites võite lihtsasti ette kujutada kohalike muistendeid saare tekkimisest hiiglasliku kure merre langemise tagajärjel. Nimelt meenutab Abruca oma rombja kujuga tolle nõrke linnu keha ning ida- ja läänekaldal asuvad naabersaared on voolujoonelisteks tiibadeks. Romantilisema meelelaadiga külalastajad võivad siinjuures vaimusilmas kujutleda üle pea liugleva hiidlinnu tiivalöökid helisid. Kuigi Abruca asustuslugu ja karjamõisa rajamine ulatub keskaega, tekkis püsiasustus

alles 18. sajandil ning saavutas maksimumi – 150 elanikku – sõjaeelse Eesti vabariigi ajal. Meeste ametiks oli tollal peamiselt kalapüük ning naised hooldasid väikeseid põllulappe. Alates sovetiajast on elanike arv aga järjepidevalt vähenenud, mida soodustasid muu hulgas nii kohaliku algkooli sulgemine kui ka Abruca kalurikolhoosi Murdlaine liitmise Saaremaa kolhoosidega.

Saare nime päritolu võib seletada mitmeti. Ühtviisi kaalukad variandid on nii pärinemine isikunimest Apro, sõnast *abrikas* 'madal, vesine koht (heinamaal)', soos' kui ka alamsaksa-keelsest *ab roh(r)* 'roost eemal' ehk eemal Roomassaarest, mis oli varemalt rooga kaetud.

▼ Keskajal võeti Abruکا kasutusele piiskopkonna hobusekarjamaana, nüüdisajal karjatatakse siin lisaks lammastele ka šoti mägiveiseid.

◀ Abruکا ürgse ilmega liigirikkad ja laialehised metsad võeti kaitse alla juba aastal 1932.

Abruکا vanim hoone

Mõisa peksukivi

Oodates ja armastades

Vana talu saun saunaliste ootel

◀ Kuigi saar on väike, leidub siin ohtrasti avastamist. Vanad hubased külakohad ja taluhooned, eripärane loodus...

rästikuid. Ka siinkirjutaja jalg oleks äärepealt ettevaatamatuses ühe priske siu peal maandunud, kui viimane poleks eelnevalt valju sisinaga väljendanud oma pahameelt minu ebaaustusväärse teo vastu.

Abrukale on minevikus sisse toodud punahirvi ja faasaneid, viimased olid 1940. aastateks suuremalt jaolt hukkunud külmade talvede ja rebaste koostöös. Punahirvede jaoks oli aga vabariigi päevil rajatud aedik, mida käisid huvireisijad hulganisti vaatamas. Endisaegne hirvede jootmiskoht on veel tänapäevalgi vaadeldav.

Va põrguline

Lõpetuseks väike jutustus rahvasuus Valitsuse Sõnnina tuntud võimsast isahirvest, kes toodi Abrukale Saksamaalt 1927. aastal. Esialgu ei toodud hirvele ühtegi pruuti seltsimiseks. Täies elujõus loomal aga veri vemmeldas ja armuvalu kippus pähe lööma, mistõttu asus ta koerustükkidele. Küll lõhkus ta ühes kohas kaevurakmeid, teisel jälle viis sarvede vahel ära nõõril kuivanud pesu. Lõpuks läks ta nii tige-daks, et kippus juba inimesi sarvedega puskima. Niisiis suleti ta aedikusse ja lõpuks toodi ka pruudid, misjärel sai kohalik hirveasurkond kasvada.

Ajalehe Kaja artikkel aastast 1928 on Valitsuse Sõnni aedikueelsetest poissmehepäevadest maalinud eheda pildi: „Ta sarviline nägu ilmus südaõõsi akna taha ja koputas. Siis poksis ta mööda seinu ja uksi. Magada ei saanud keegi. Eriti armastas ta palwetundidel käia. Keset liigutawat palwetundi wahtis ta oma koleda näoga aknast naistele näkku. Sageli juhtus, et naised põgenesid palwetundidelt, sest wa' põrguline ise ilmunud akna taha.“ Selline oli see Abruکا „va põrguline“ – üks paljudest omamoodi olenditest müstilisel meretagusel Abrukal. |

Võluv külamiljöö

Abrukat ja siinset külaelu kogu selle võlus ja valus on ehedalt kujutanud kirjanikud Albert Uustulind ning vennad Ülo ja Jüri Tuulik. Nende teoste muhedad karakterid, vahvad juhtumised, paikondlik keelekasutus ja üksteisele vimkaside viskavad külamehed tagavad tõeliselt mõnusa lugemiselamuse.

Kultuurihuvilisi ootavad vanad külakohad koos jäätisega varustatud muuseumi, nägusa linnuvaatlustorni, tüüaka tuuliku, miniatuurse ja kenasti hooldatud surnuaia ning hubaste taluhoonetega. Eestlastele kui laulurahvale omaselt ei puudu ka kohalik laululava, kus saab häälepaelu proovile pannes lõokese kombel lõõritada. Jälgitavad on mõned müürifragmendid ja vundamendid siin varem asunud karjamõisa hoonetest ning üle saare kõrgub sihvaka ja väärika valvurina 1931. aastal valminud 36meetriine raudbetoonist tuletorn. Külamiljöö kõrval püüavad pilku eksootilised jaanalinud ühe talu aedikus ning rannaniite hool-davad šoti mägiveised, armsalt pehmekarvased.

Kohtumised muinasjutumetsas

Saare suurimaks ehteks on kahtlemata sinne salulehtmets, mille võimsad krobelse koore ja laiuvate okstega pärnad on kui vanad head sõbrad, kelle turvalisse rüppe varjule minna ja toekale tüvele väsinud pea toetada. Kõrged sõnajalad ja rikkalik taimestik rammusate viinamäetigudega loovad ilme haldjalikust võlumetsast, mille sügavast smaragdrehelusest võiks suvalisel hetkel välja ilmuda mõni ebamaine muinasjututege-lane. Üks taoline kohtumine on mulle ka kord osaks saanud: metsarüpes asuval matkarajal tasapisi sammudes vaatas mulle taimestiku vahelt äkitselt vastu üks ruuge rebane. Meie selged ja valvsad pilgud kohtusid vaid hetkeks, kuid vaatasime viivuks justkui teineteise hingesoppidesse, misjärel reinuvader koheva hanna volksudes metsasügavustesse kadus. Looduses ekslejal soovitan aga kindlasti ka jalge ette vaadata, sest Abrukal on palju

Eesti mereajaloo pärl – purjelaew Hoppet

Kuressaare lossi kaitsemüüridest 150 meetri kaugusel, Tori abajas „Raiekivi Säärel“ on täna kodusadam Wabariigi Kauneimal Laeval, 94-aastaselt kahvelkuunar (rahvakeeli kaljas) Hoppetil. Hoppet on ainus tänaseni seilav Eestis ehitatud ajalooline laev.

Fotod: Kaljas Hoppet, Rauli Oilo, Piit Noogem

Asumegi Kuressaare iidse mereväravas, kus on ilus promenaad, lossipark, piiskopilinnus, spaahotellid, vana raudteejaam, liivarand. Südalinnani viib siit mõnesaja meetri jagu kauneid tänavaid. Saaremaa on üle maailma tuntud nii maadeavastajate kui ka suurte tegudega tublide meremeeste poolest. Hoiame ja väärtustame Hoppeti kaudu sajanditetagust autentsust, toome teieni selle aja mereromantik, viime teid tõeliste merekarude ajastusse, kus laevad olid puidust ja mehed rauast.

Wabariigi Purjelaevaühingu ja Hoppeti eestvedaja on täielikult pühendunud laevale, et selline pärl ikka koduvetes seilaks. Eesmärgiks on muuta jupike merendusajalugu inimestele taas kättesaadavaks ja samas algatada projekte, mis hoiaksid merendustraditsiooni ka järeltulevate põlvete seas.

Laev seilab mitme teema lainel: riigis ainulaadne puulaeva liinisõit väikesaarele; kultuurisündmused pardal; kohaliku turismi arendamine merehuvihariduse ja -ajaloo objektina ning saarte toidukultuuri tutvustamisel. Samuti võib meeskonna leida Teile lehitamas mõne väikesaare merepäevadel, ooperipäevadel, lossipäevadel, Kuressaare džinnifestivalil, Abruکا etnomuusikafestivalil „(S)Torm“ jne.

Tänud kõigile, kes toetavad Eesti ajaloolise purjelaeva käigushoidmist ning aitate seeläbi säilitada merekultuuri ja traditsiooni!

Kohtumiseni pardal, ahoi!

Laev mahutab suviste sõitjatele kuni 50 inimest. EHTNE saare tooraine märgisega Admiral Salongis toovad maitserännakud Teieni koos saarlasest Eesti tippkokk ning laeva kapten mahedates rannarahva- ja skandinaavia roogades. Pakutakse ka laeva omatooteid: kohaliku käsitöö Pootsmani Koduõlut, Ohvitseride džinni, Näkineiu siidrit ja Viking Axe snappsi ning muidugi ehtsad merekarude rummid üle maailma. Merel saab tutvuda laeva juhtimise, -ehituse ja navigatsiooniga, heisata purjeid, julgemad saavad ronida masti või nautida lihtsalt meeli rahustavat lainevulinat.

Hetked vanal purjelaeval jäävad meelde igaveseks. Loodame ka Sind kohata Hoppeti pardal - kogemas midagi uut ja avastamas iseennast.

Eesti rannarootslaste kogukonnas 1925.-1926. a. valminud purjelaev Hoppet (Lootus) on meie riigi ajalooliste merealuste lipulaev.

1970-ndateni teenis Hoppet kaubalaevana algselt Eestis, hiljem Ahvenamaal ja Roots. Seejärel algas kaljasel uus eluetapp, kus lastiks said inimesed, kes soovisid oma vaba aega sisustada soolast mereõhku hingates.

- » Suvitajate Purjelaewasõidud Abrukale (söögi ja autotuuriga päev saarel).
- » Loodusturismi väljasõidud, linnuvaatlused jms.
- » Lühemad, 1-2-tunnised laevasõidud merele (baari & proviandiga).
- » Päikeseloojangu väljasõidud tarwiduse järgi.
- » Kontserdid merel (jazz, romantika, merelaulud, folk, jne).
- » Muusikafestivalid: „(S)Torm“ Abruکا Etnomölli, Gin del Mar festival.
- » Tšartersõidud gruppidele ja pikemad seilamised (4h, terve päev vms).
- » Asutuste suvepäevad, motiivatsiooniõidud, meeskonnakooolitused.
- » Haridusprojektid, noorte- ja lastelaagrid.
- » Võimalikud ka sõidud ööbimisega, pardal kõik mugavused ja 25in majutus.
- » Talvisel ajal on avatud Admiral von Bellingshauseni salong erinevate tähtpäevade, seminaride, jõulupidude ja töötubade pidamiseks.

Tule saarele sa, tule saarele sa, üle lainete pärale jõua!

TEKST: VILLU VATSFELD | FOTOD: AHTI PAJU, SAAREMAA MUUSEUMI KOGU

» „Saarlased, meri ja sadamad on ajast aega ühte kuulunud. Sadamad pole olnud üksnes merele minemiseks ja sealt tulemiseks, vaid ka olulised kokkusaamiskohad ning ühenduspunktid teiste maade ja kultuuridega,“ teab rääkida käesoleva loo autor, Saarte Liinide juht Villu Vatsfeld.

Minu isa oli saarlane ning ema pärit Kesk-Eestist. Mõistsin juba lapsena, et merega on inimestel lihtne suhe: kui osale meie seast on meri tundmatu ja takistav, siis teiste jaoks võimalused ja vabadus. Saarlased kuuluvad kindlasti viimaste sekka. Iga tõeline saarlane teab – meri ühendab. Ühendab meid teiste maadega, kaugete ja lähedastega. Ühendab rahvastega, teistmoodi tavade ja kultuuridega. Ühendab neid, kes teavad ja tunnistavad, et merd meie ümber tuleb hoida ja mõista. „Mere juures oo ikke rahulik. Ega meri sihukesi mõurapulle salli...“ Ütlemine, mis Juhan Smuuli kirja panduna pea kõigile eestlastele tuttav ette tuleb. See on see, mida rannarahvas on teadnud ajast aega.

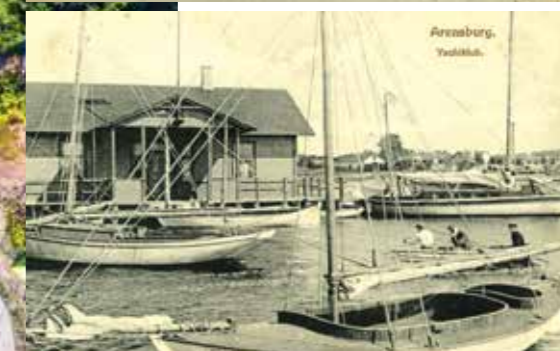
Mereäärne riik

Eesti ei ole alati olnud mereriik, kuid on igal juhul mereäärne riik. Kas teadsid, et Eesti rannade pikkus on kokku 3794 kilomeetrit? Seda on rohkem, kui siit linnulennult Gibraltarile või Teherani. Seda on sama palju kui tiibade jõul Tallinnast Taškenti või Nuuki Gröönimaal. Meil on sama palju rannikut kui Euroopa ühel suuremal riigil Rootsil ja kaks korda rohkem rannajoont kui maadeavastajate sünnimaal Portugalil. Rannikumeri on rikkus, mis oli enamikule eestlastest keelatud peaaegu viiskümmend aastat ja mida me alles õpime uuesti kasutama. Rannikumeri ongi päris vabadus

Narva-Jõesuust Iklani ning võimalused, millega kaasneb ka vastutus. Eesti rannad, kalurikülad, sadamad ja merelinnad on taas elule ärganud ning parim viis ja moodus seda näha on neil, kes tulevad merelt ja lähevad merele, mis meid ühendab. Üle poole Eesti rannadest on saartel ja kõige rohkem muidugi Saare maakonnas, kokku üle 1400 kilomeetri. Ja uskuge neid, kes teavad – siin leidub kõike! Vilsandi korallidest Kübassaare roostikuni, Üügu pangast Harilaiu luideteni, Abula kiviklibuvallidest Sutu laheni ja Sörve säärest Panga panga kõrgele kaldale. Rääkimata siis nendest väärtustest, mis on kaldast pisut kaugemal saare südames...

◀ Kuressaare mereelu hälliks olnud Tori abajas. Vaade nüüdseks lammutatud Vanasadamale 1920. aastatel. Taustal paistab praegugi alles olev sadamaait.

◀ Meresport ja sellega seotud seltsielu toimus enne esimest maailmasõda praeguse jahisadama asukohas olnud nn Saksa Jahtklubis, mis oli esialgu avatud vaid linnahärradele.

◀ 1925. aasta kevadel avati Tori abaja kalasadamas Kuressaare Eesti Seltsi meresporti spordiringi tegevus, praegu on sellest välja kasvanud Saaremaa Merispordi Selts.

< Merispordiseltsi rahvas koos orkestriga paatides. Taustal paistavad Lootsi tänava majad ja praeguse GOSPA asukohas olnud Kuressaare laevaehitusplats. Paadininas seisab püsti seltsi esimene kommodoor ja Saare maavanem Mihkel Neps.

> Üle mere on saanud sõita kõigist Saaremaa randadest. Enne Triigi sadama ehitamist 1920ndatel saadi liini-aurikutele ja maale väikeste paatidega.

< Lisaks Kuressaarele oli eelmise sajandi alguses väga moekas suvitada Kihelkonnal. Laevaga sai nii Abaja lahe reidile kui ka tsaariarmee ehitatud Papissaare sadamasse, kust alevik jäi mõnusa kaarikusõidu kaugusele.

Kuidas siia tulla?

Ikka üle ühendava mere sadamatesse. Kui sul on väikelaev, kaater või purjekas, mootoriga või ilma, saad Saare maakonnas oma sihtkohast ja soovidest lähtuvalt valida just sellise sadama, mis sinu alusele sobib. Veeteede Ameti sadamaregistri andmetel on Saare maakonnas 45 väiksemat ja suuremat sadamat ja laatrikohta. Saaremaal on neist 36, Muhu saarel 6, Abruhal 1, Vilsandil 1 ja Ruhnus samuti 1. Kõik see on tõendus ikka sellest, et elu on saarte randadele tagasi pöördumas ja seekord loodetavasti jäädavalt. Täpsuse huvides tuleb siinkohal siiski tõdeda, et paljud registris olevad sadamad on veel alles arendamisjärgus ja on ka neid, mille juurde ei vii korralik veeteed või kus puuduvad sadamateenused. Seepärast teeme siin ülevaate ja valiku parimatest, kuhu ankrusse heita.

Kui kiulualune tahab rohkem vett ja seilad purjede all, siis saad turvaliselt silduda ja sadamaelu nautida neis sadamais:

Kuivastu – sadamahoonetest leiad kauplused ja kohviku, kõrval praamisadam.

Lõunaranna Muhu saarel – siin saab ka telkida, külastada kohvikut, rentida jalgratast või minna puuküttega sauna.

Kõiguste – võimalik end pesta nii duši all kui saunas. Siit leiad ka baari, mis on avatud täpselt niikaua, kui kliendid soovivad. 6,5 km kaugusel asub Viikingite küla.

Roomassaare – suvel on avatud kohvik, võimalus rentida jalg- või tõukeratast, minna sauna. 4 km Kuressaareni, 1 km lennujaama.

Kuressaare jahisadam – külastajad saavad einestada sadamarestoranis, nautida ajaloolise purjelaeva baari ja meresõite, viikingipaadiga sõitmist jne. Spaahotellid on siit kõigest 150 m kaugusel, loss 300 m, vanalinn 500 m.

Mõntu Sõrve poolsaare tipus – väikesadam, kus on kaikohti kümnele jahile või kaatritele. Võimalus minna sauna.

Veere – vaikne ja looduskaunis kohake, kaikohti kuus, sadamas on pood ja hubane söögikoht.

Saaremaa sadam Ninasel – teenindab nii reisi- kui kaubalaevu, lisaks leiab siit sadama abilaevastikule ja ujukvki väikelaevade teenindamiseks.

Triigi – Saaremaa ja Hiiumaa vaheline praamisadam. Suveperioodil avatud mõnus kohvik, teenindushoones olemas nii ööbimisruumid kui saun.

Orissaare – paikneb alevikus, seega lähedal kõik poed, pubid ja söögikohad.

Ringsu sadam Ruhnus – kogu saare hea ja parem käe-jala ulatuses.

Abruha – sadamas on olemas kohvik, rattarent, lähedal lõkkeplats ja ujumine.

Kui seilad kaatri või paadiga, võid eelnevatele soovitudele lisada **Koguva** Muhus (iidne kaluriküla, kus mõnusa atmosfääris aega veeta, suvel avatud imehea restoran, lähedal Muhu muuseum ja kalandusmuuseum), **Kungla**, **Nasva** jõesadama ja **Salme** lõunakaldal, **Lõmala** ja **Papissaare** läänerannal ning Saaremaa kõige põhjapoolsema, **Soela** sadama.

Saame sadamas kokku!

Pea kõik saarte sadamad on aegade algusest olnud kogukondlikud ja nende pidamine ühistegevus. Kui suurel maal saadakse kokku turuplatsidel ja laatadel, siis rannarahvas koguneb sinna, kus on meri, laevad ja paadid. Sadamas kuuleb uudiseid ilmast ja maast, saab teada, kust puhuvad tuuled taevast ja maapealsetes suhetes. Sadamas näeb uusi asju ja vanu tuttavaid.

Seda tava on püüdnud hoida kõik praegusedki sadamapidajad, kelle hulgas on nii äriühinguid, omavalitsusi, mittetulundusühendusi kui ka lihtsalt visionääridest ja unistajatest arendajaid, kes tahavad, et meri, rand ja sadamad oleks avatud kõigile. „Kui alles lähed pikemale meresõidule, ei tohi vaadata tagasi kodusadama või ranna poole. On selline ebausku... Seevastu tagasi kodu- vetesse jõudes on kõik juba päevi ja tunde ärevil, millal kodusadam paistma hakkab. Lihtsalt hea on olla tagasi. Kogusin seda tunnet viimati veebruaris, kui tulime purjekaga Vahemerelt. Silmapiiril paistma hakkav Sääre majaka plink soojendas südant...“ Nii rääkis merele minemisest ja merelt tulemisest Eesti ekspeditsioonipurjeka Admiral Bellingshauseni kapteni Meelis Saarlaid vahetult enne Atlandi ookeani ületamist teel Antarktikasse 2019. aasta oktoobris. Meremees. Saarlane. |

Lisainfot leiad:

sadam.kuressaare.ee
www.saarteliinid.ee
www.slmarinas.eu
www.loumaranna.ee
www.montusadam.ee
www.lomalasadam.ee
www.soelasadam.ee

Tahad ka seda tunnet tunda? Hüppa pardale!

Mere tuhat nägu

TEKST: TERJE METSAVAS | FOTO: ERAKOGU

„Meri on hingevajadus ja armastus,“ ütleb laulja, kirjanik, meremees ja oma elu peremees Jaan Tätte. Mitmenäoline meri ja saareelu Vilsandil on osa tema unistuste igapäevast. „Iga inimene otsib oma rahu-sadamat,“ on Jaan kindel oma elu valikutes.

See lapike maad Vilsandil on ilmselgesti Sinu ja Su pere (lastelaste) kasvamise jalajälgi täis. Ja meri on mõistagi hoogsalt aerutõmbeist kirju. Kas ise palju merel ringi seilanuna oledki nüüd oma rahu-sadamas?

Inimese suur ülesanne siin elus on leida hingerahu. Et see jõuaks kätte kasvõi natuke enne lõplikku ja igavest vaikust. Ei maksa loota, et rahu toob sulle mingi rahulik paigake: et tuled Vilsandile elama ja ongi rahu käes. Rahu toob sulle sinu teekond, sinu tehtud teod ja liikumine oma unistuste suunas. Selles mõttes on Vilsandi minu

rahusadam küll – üks suur unistus on olnud tulla siia elama ja see on teoks saanud. Olen selle sihi nimel palju vaeva näinud ja see käidud tee teeb mind õnnelikuks, kuna arvan, et käisin õiget rada.

Kuidas keskmaa poiss sattus üldse omal ajal mereääremaale? Viljandi*-Vilsandi – ühe tähe muutus ses paiganimes, mis oleks justkui ette määratud!?

Olin üheksa-aastane, kui esimest korda Vilsandit nägin. Mu Tallinna sugulastel oli siin suvemaja ja mind võeti Vilsandile kaasa terveks augustiks. Mäletan selgelt, kuidas suve lõpus paadiga saarelt lahkudes nutsin terve tee ja vaatasin Vilsandi poole tagasi. See oli esimene põhjalik armumine mu elus, millest nüüd on saanud armastus. Eks ma juba lapsena märkasin seda Viljandi-Vilsandi sõnamängu, vahel kirjutasin koolivihikutele Vilsandi 1. Keskkool, 9.b klass.

„Rahu toob sulle sinu teekond, sinu tehtud teod ja liikumine oma unistuste suunas.“

Mitu (tuhat) nägu on merel? Missugune Sind kõige enam köidab või hoopis hirmutab?

Jah, võtab ohkama! Oleks keegi mulle tookord öelnud, kui Vilsandil lapsena täispuhutavast kummimadratsist üritasin jope abil purjekat teha, et ükskord olen ma purjetanud ümber maakera ja pärast seda veel kord üle Atlandi ookeani ja veel kord üle Vaikse ookeani. Ja et ükskord on mul päris oma purjekas ja veel mitu muud paati – ei ma oleks seda uskunud. Pigem oleksin vihastanud narmimise üle. Merd olen näinud palju ja igasugust. Magavat,

ärkavat, naeratavat, hingavat, hoiatavat, pahast, vihast ja kurja merd... väsinud merd ja uinuvat merd. See on lõputu rida. Lisaks märganud mere erinevaid värve ja hääli, erinevaid laineid igas meres ja ookeanis. Olen väga rõõmus, et olen seda kõike kogenud. Kui istun oma Vilsandi rannas ja vaatan silmapiiri, siis on meil merega palju jutustamist. Või õigemini minul merele. Merel on minust ükskõik, tal ei ole mind vaja. Minul teda aga küll.

Missuguse kõlaga on mere hääl, millise tooniga see ürgne kutse, millest räägivad mere(hullud)mehed?

Kui olin kaks aastat n-ö Vene sõjaväes, saatis üks tüdruk mulle helikasseti, kuhu oli lindistanud tund aega mere häält, laine-loksu rannas. Ta teadis, et igatsen üle kõige oma Vilsandit. Aga see ei olnud minu Vilsandi mere hääl ja ma olin väga pettunud. Kunagi olin Vilsandil giidiks pimedate rühmale. Mulle väga meeldis, kui nad ütlesid, et sellist merd nad pole kunagi kuulnud. Eks siin on vee all peidus 400 miljoni aasta vanuseid korallrahusid, mida meremehed on alati kartnud, ja need panevad mere häälitsema ka tuulevaikusel, justkui raskelt ja vaevatult hingama. Väga erinev on suvise ja talvise mere hääl – sooja ja külma vee hääl. Külma vesi on paks ja raske, siis moodustuvad täiesti erinevad lained.

Kas meri hõikab Sind või kisad ise ta järele?

Meri ise ei kutsu inimest kunagi. Meri pole inimese koht. Aga meres, selles lõputuna näivas avaruses ja vabaduses on inimehingele, kes otsib avarust ja vabadust, väga suur ja oluline koht. Pärast pikemaid meresõite on oi kui raske jälle maise eluga harjuda. Tore on vaadata maailma sadamates teisi meremehi. Nende silmades on kõigil midagi ühist, midagi väga klaari.

Erinevad karakterid on Sulle teatriteed käinuna ja kirjutava mehena tuttavad. Millist etendust merelt ootad, kui oma kodumerepingil looži istud ja vaatama asud? Mida seal näed ja märkad?

Kõik on kuradi äge. Mul on oma rannas tõesti üks pink, kus käin etendusi vaatamas. Veedan seal täisjõus tööeas mehe kohta ehk liiga palju aega, aga see on parim, mida saareelu mulle pakub. Vahel, kui olen jäänud liiga kauaks taluõuele kodutöödega mässama ja jaurama, tuletan endale ikka meelde, et elan siin mere pärast, mitte selle puust kasti pärast, kus öösel magada saab. Ja need etendused, mida meri pakub, on alati erinevad. Lemmikud on need, kui tean ilmaennustusest, et torm on tulemas, ja hetkel on täielik tuulevaikus. Siis istud seal pingil esireas ja vaatad peegelsiledat veepinda ja ootad esimesi tormi märke. Ja kuidas korraga hakkab veepind kergelt õõtsuma, nagu kellegi rind hingaks aeglaselt – siis hakkab meri end liigutama. Tõusuvee aeglaselained hakkavad randa veerema ja mustad pilved kerkivad silmapiiri kohale. Ja paari tunni pärast on maru ja raju kohal ning nende eest tuleb põgeneda. Eks päris teatris ka ootad, et midagi juhtuks, et näitlejate armastatud kandvad pausid liiga pikaks ei veniks.

Aga mere vaatamisega on – kulunud võrdlus küll – nagu naise vaatamisega. Üks asi on vaadata tänaval lihtsalt ilusat naist, teine asi on kohata ootamatult naist, kellega sul kunagi on mingi suhe olnud

ja armastus ehk pole veel päriselt otsa saanud. Mere vaatamisega on sama jama. Kui sul on temaga pikem suhe olnud, tead ja tunned teda rohkem, siis on ka rohkem, mida vaadata.

Mida meremees merel mõtleb? Ja kodu poole seilates?

Selle kogemuse sain ma ümberilmareisil. Olin seda varemgi kogenud, aga mitte nii selgelt. Pikal merereisil võib kätte jõuda aeg, kui sa ei mõtle mitte midagi. See on tunne, mida tahaks kogeda veel ja veel... See on vist sama, mida püütakse saavutada mediteerimiste ja joogaga. Korraga sa ei mõtle mitte millelegi ja samas tunned kõigega kokkuuluvust – merega, taevaga, tähtedega. Korraga saad kõigest aru.

Mis või kes on merejumal? Oled teda merel kohanud või enda lähedal tunnetanud?

Nagu juba ütlesin, ei ole meri tegelikult inimese koht. Inimene on loodud maa peal elama. Ja maa peal ma näen inimesi, kes usuvad üht või teist jumalat, aga tegelikult ei usu eriti midagi. Merel võiks öelda, et kõik meremehed on usklikud. Meri võib sinu ja laevaga teha, mida ise tahab. Sa adud, kui suur ja hoomamatult tugev ning ettearvatu ta võib olla. Ja siis ootad ja loodad, et keegi sind hoiaks ja kaitseks. Neid tegevusi, mida Neptuni hirmus merel ei tohi teha ja mida peab tegema või mida peab missugusel nädalapäeval tegema ja mida mingil päeval ei tohi teha – neid keeldusid ja käskusid on merel rohkem kui maa peal kristlastel. Ei alga ka minul ükski meresõit ilma väikeste rituaalideta. Mere vastu peab olema suur aukartus ja austus.

Sinu pikk meresõit algas üheksa aastat tagasi ja kandis nime „Umber imelise ilma“. Kas aastaid hiljem oled seda imelist ilma kuidagi üle või ümber tõlgendanud? Mis on selgunud või selginenud pikkade aastate takka?

Kui jätta kõrvale kõik jutud loodusest, siis kõige toredam oli saada kinnitust, et inimesed on ehitatud väga ühte moodi. Kõik nad tahavad samu asju: armastust, tähelepanu, mõistmist, lapsi. Meedia on aga teinud maailmast koletusliku paiga, kus kõik on halvasti ja kõik vihkavad kõiki. Tegelikult on vastupidi, inimesed tahavad vaid head. Maakera või veekera on nii väikene. Hakkad siit vaikselt minema ja varsti oled alguses tagasi. Ja ilus on see kera ka, kui inimene pole suutnud veel kõike koledaks teha, nagu inimkonna plaan tundub olevat.

Meri pole Sinu jaoks ilmselt ainult mõõtmatu veteväli, vaid meri aitab elada – omamoodi ja omal saarel. Mis teeb Sinu päevad kuldaväärt ja hõbevalgeks?

See, mis mulle võib tunduda hõbevalge, võib teise jaoks olla hullumaja. Mulle meeldib elada keset looduse vaikust ja looduse hääli. Ärgata koos nendega ja uinuda koos nendega. Minna magama siis, kui uni peale tuleb, ja ärgata siis, kui uni ära läheb. Ja ärgates ja uinudes kuulatada, mis meri teeb. Ja ärgates mõelda, et mis ma siis täna teen, ja uinudes mõelda, et miks see siis tegemata jäi. I

* linn mandri-Eesti lõunapool

HUVITAV FAKT
Vilsandil asub
Eesti maismaa
läänepoolseim
punkt –
Nootamaa saar.

Foto: Valmar Voolaid

MAA

Saaremaa ja Muhu saartel on tänu pehmele kliimale ning lubjarikkale pinnasele eriline taimestik, loomastik. Loodushuvilisi ootavad vaid mõnede näidetena õpperajad Viidumäe looduskaitsealal, sadade tuhandete rändlindudega Vilsandi rahvuspark ning orhideede ja lopsaka ürgse lehismetsaga Abruka väikesaar. Loodushuvilise reisisemenüüsse võiks kindlasti kuuluda ka saarte looduslike pühapaikade külastamine.

Loodus poeb hinge

TEKST: MARTIN VESBERG | FOTOD: MARTIN VESBERG

„Oma kivise pinna ja valjude tuultega on Saaremaa mu lemmikpaik terves maailmas,“ ütleb mitmeid auhindu võitnud noor andekas loodusfotograaf Martin Vesberg. Kõige imetabasem kogemus on tunda, et oled üks väike inimene keset suurt loodust, ning sellistest hetkedest saartel juba puudust ei tule.

Käisin hirvepulle otsimas, aga tol hommikul mul eriti ei vedanud. Kuniks koduteel astus põõsast välja too põdrasand. Nüüd võis retke edukaks lugeda.

Looduse vastu hakkasin huvi tundma juba algklassides, 11-aastasena avastasin fotograafia. Kombineerides kaks lemmiktegevust, leidsin enda jaoks loodusfotograafia. Haudvaiksed rabahommikud, silmast silma kohtumised loomadega, erilised linnud – need on vaid mõned näited, mida ikka ja jälle soovin kaamerasse püüda. Saartel on väga omapäraseid linnuliike, näiteks sookurg ja merikotkas, mida võiks lõpmatuseni pildistada. Seda, et siin merd ja linde näha saab, on ilmselge. Tihti tundub, et Saaremaa on ainult kadakad ja kivine rannakarjamaa, tegelikult on meil aga ka suured metsad, kus võib kohata igasuguseid tegelasi. Kõige lihtsam on kena pilti saada kevadel ja sügisel, kuna siis on kõige müstilisem valgus. Suvel kipub lauspäike looduse justkui ära kõrvetama ja see paistab ka pildilt välja. Soovitan kõigil võtta see vaev ja ärgata enne päikest – hommikuvalguses on hoopis teine vaatepilt kui keskpäeval. Varajane tõusmine tasub alati ära, hommikud on lummad! |

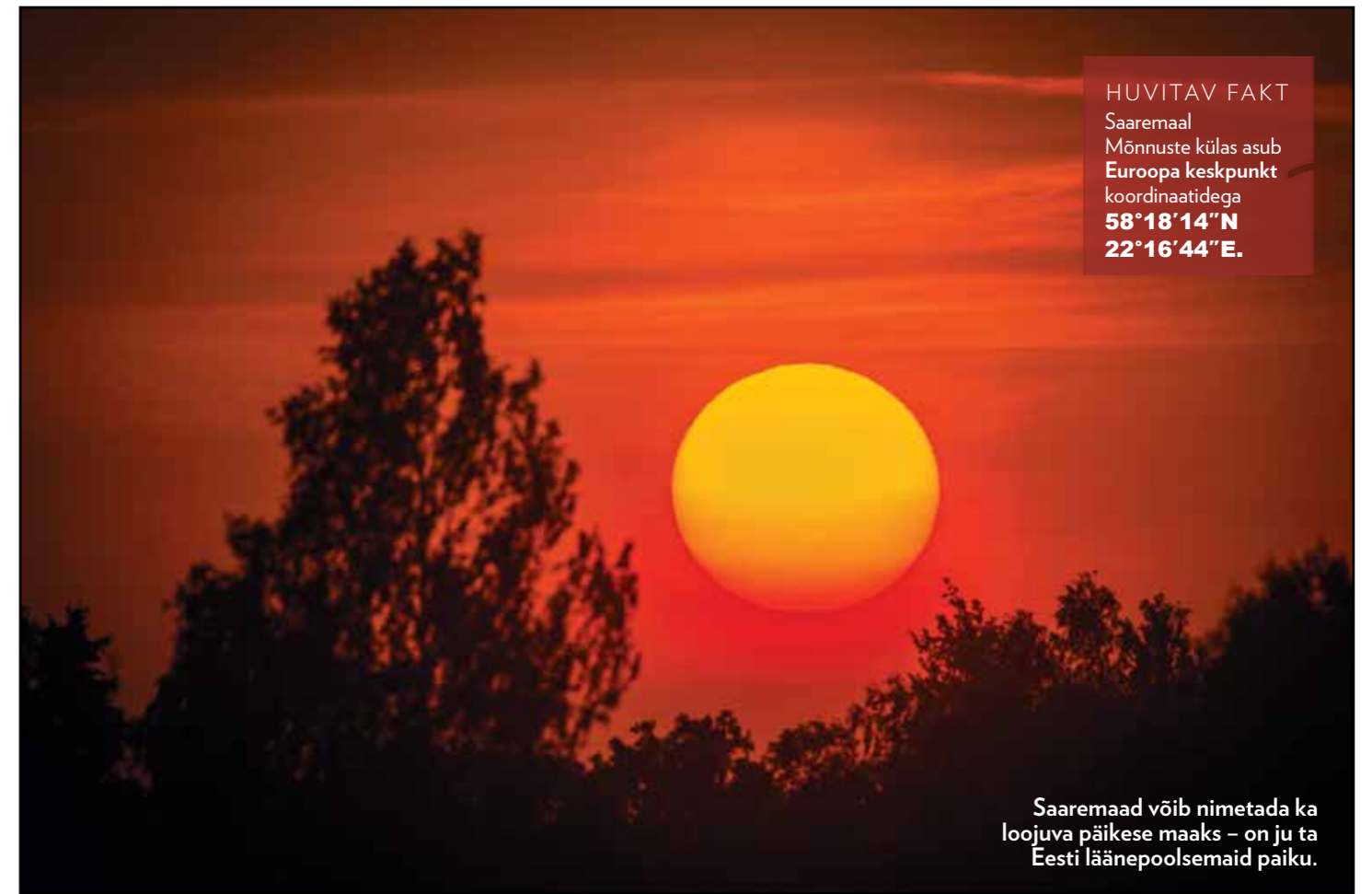
Suvel toimuvad metskitsede pulmad. Sokud puksivad ja kitsed vaatavad pealt, otsides seda kõige tugevamat.

Punahirvede pulmad on minu jaoks aasta kõige oodatud aeg. Näha suurte sarvedega loomasid nii julgelt ringi liikumas ja silmad kõõrdis taeva poole mõirgamas on lihtsalt vapustav.

Viidumäe vaatetornist on sügishommikutel võimalik jälgida imelisi päikesetõuse.

HUVITAV FAKT
Saaremaal
Mõnnuste külas asub
Euroopa keskpunkt
koordinaatidega
58°18'14"N
22°16'44"E.

Saaremaad võib nimetada ka loojuva päikese maaks – on ju ta Eesti läänepoolsemaid paiku.

Välejalgseid ja hästi peituvaid jäneseid on raske tabada. Pole ka ime, sest vaenlasi neil jagub, rebastest kotkasteni.

Mai lõpus pistavad urgudest pea välja rebasekutsikad. Maailm vajab avastamist ja seetõttu ei osata ka inimest karta. Istusin vaikselt maas, kuni pisipõnn mind ise uudistama tuli.

AEGLANE TOIT

Iga saarlane on vähemalt natuke kori-lane. Metsast koju viidavad seenevan-nid ja marjaämbriid – need on Hullud Päevad saare moodi. Poes lähevad kergema käega korvi tooted, mis on valminud saare puhta loodusega kes-konnas kohalike inimeste töö ja koge-mustega. Neid tooteid kaunistab Saa-remaa ehtne märk. Kohalikes resto-ranides toiduelamusi otsides saad maitsta saare talunike töö vilju, toitu, mis kasvatatud sulle mõeldes.

Läbi ja lõhki linnatüdrukuna on mind-ki nakatanud moodne põllupidamine. Olen rohenäpp korteris, seemned potis aknalaudadel. Mullu läksin aga sammu kaugemale. Võtsin kätte ja kaevasin en-dale väikese aialapi, kus mängisin kohe päris põllumeest. Miks, küsid. Sest oma kartulid on kõige kollasemad ja herned kõige magusamad! Ei suuda kirjelda-da seda ülevoolavat rõõmu, kui oma käega istutatud, kastetud taim hakkab lõpuks tagasi andma.

Oled see, mida sööd! Toit peab olema hea nii sulle kui neile, kes seda kasva-tavad, sealjuures planeeti hoidev. Ja kui sõrmed mulda pole päris sinu rida, on saarelt võimalik leida oma talunik, jahi- või kalamees. Siin toimib jagamis-majandus, kus talupõllul kasvatatud saak ning kodutehtud hoidised, liköörid on hindamatu valuuta.

Hingelt roheline

TEKST: MARIA RUUBAS | FOTOD: MARGIT KÕRVITS, PRIIDU SAART, I LAND SOUND, ERAKOGU, INDREK KASESALU

Saaremaal olles aeg peatub, aidates kaasa tasakaalu leidmisele nii iseendas kui ümbritsevas. Väikesed positiivsed muutused ja teadlikumad valikud igapäevaelus elus toetavad ka looduskeskkonda.

Argipäeva poeesia, võimalus elada aeglaselt ja eraldatuse eksootika – see on viimased poolteist aastat minu reaalsus. Luksus. Hea elukeskkond ei ole iseenesestmõistetav, näiline isoleeritus ei kingi võimalust eralduda väljakutsest, millega maailm silmitsi seisab – jätkusuutlikkus. Väikeste sammudega kestliku eluviisi poole liikudes saame kõik anda panuse, et Saaremaast saaks ökosaar. Koht üha kiirenevas maailmas, kus rohelised metsad ajavad kadedusest roheliseks; kus toit on aeglane, maitse ehtsad ja kohalikud; kus sihtkohta kulgetakse; kus tähistatakse nõnda, et hea on nii endal kui ka loodusel; kus ruumi on ainult iseloomuga esemetel ja sellel, mis päris. Saar, kus hoolitsedes iseenda eest, hoiad ümbritsevat ja säästad keskkonda.

TARBI TARGALT: VÄHENDA, KORDUV- JA TAASKASUTA. TEE HEAD ENDALE JA KESKKONNALE!

EHK LÄHEB VAJA!

Otsime uut ja senikogematut nii elamustes, tundmustes kui esemetes. Kõike on palju ja see kõik tahab saada sinu omaks. Ressursse konverteerides säilita aga kriitikameel. Äkki saaksid hakkama ka ilma?

Ikka on meis valitsenud mentaliteet, et ehk läheb tarvis. Küllap leiab põhjuse meie ajaloos, kus kõike ei saanud kohe mitte. Mida oli, seda piiratud ja õppisime, kuidas olla väga loominguiline, et mitte millestki võluda midagi. Esemel, nagu kõigel muul meie elus, peaks olema väärtus ja mõte, miks need oma ellu toome.

Mis ühele koormav, võib teisele varandust tähendada. Võta aega, et avastada saare vanakraami-antiigipoodi ja sekkareid, mis on täis iseloomuga aardeid. Mõõdunud ajast, natuke vilutused, võib-olla isegi kulunud. Siit võid leida juba ammu unustatud raamatud, nõukogudeaegsed nostalgiasemed ühes esimese vabariigi aegsete pärlitega, ootamatult kihvti maalikunsti, usumatuid leide kaltsukatest. Need poed on kodus esemetele, mis kannavad mälestust. Siin on sinu võimalus anda asjadele uus hingamine ja paigutada need konteksti, millega lood terviku, mis just sinu nägu.

otsi saarelt iseloomuga aardeid!

HUVITAV FAKT

Saaremaa kuulub 1990. aastast UNESCO biosfääri programmialale „Inimene ja biosfäär“.

ET PIDU KESTAKS!

Kõige-kõige rohelisem on muidugi pidamata üritus. Ärga mõistke mind valesti, panna tähele ja tähistada isegi pisikesi kordaminekuid, lausa argisena tunduvat, on oluline. Nii kohalik kui ka kaugelt tulnu vajab peohetki, et argipäeva rütmi vaheldust tuua. Saaremaal annavad tooni mitmed üritused, mis teevad ruumi erilisele ja ainulaadsele, kuid sealjuures peavad oluliseks säästa nii pidulist kui ka ümbritsevat. Üritust korraldades võiks nii saarel kui kaugemal malli võtta Illiku laiul toimuvast. I Land Sound on festival, mille keskmes on jätkusuutlik ning ilus elu. Tiim, kes teadvustab prügi vähendamise, korduvkasutamise olulisust. Festival, kus puhas loodus on sama tähtis kui puhas ja ehe emotsioon. Suve lõppakordiks on saanud Kuressaare Merepäevad, mis kutsuvad külalastajaid kaasa mõtlema keskkonnateadlikute loengutega. Kes aga ei jaks tähistamisega suveni oodata, on oodatud Kuressaare Tänavafestivalile mais, kus nii joogiklaasid kui ka kogemused on päris ja pidu saarele omane. Kui otsid, leiad ettevõtmisi igale maitsele aasta ringi.

KOHUSTUSLIKUD 10 000 SAMMU

Saaremaal saab nautida kõiki tänapäeva mugavusi ja kui enam ei jaks moodsa eluga sammu pidada, on võimalus pea olematu ajakuluga pageda loodusesse akusid laadima. Punktid a ja b pole saarel üksikesest nii määratu distantsiga. Eelista 10 000 sammu, jalg- või näiteks tõukerattast, et käigud saaks käidud ja teod tehtud. Tugevda sidet ümbritseva, alternatiivne liikuvahend on küll ka keskkonda säästev, kuid ennekõike hea sinule.

Saarel õpib, et liikumise võlu peitubki protsessis endas ja päralt jõudmine on osa sellest, mitte eesmärk omaette. Kulgemist saarel toetab loodud infrastruktuur, mis laseb nautida määratud vabadust ja saarelist loodust. Raam ja sina, tuul sasib juukseid, musi on punane ja ees saab oodata vaid kena päev. Argipäev.

Kes Kuressaares elab, see saab tervele linnale ringi peale teha vaid kergliiklusteid kasutades. Saab kaugemalegi: üks mu vaieldamatu lemmiktee on Roomassaare sadama ja linna vahel, kus kesk kadakaid võid silma peal hoida Kuressaare linnusel. Tõeline saare idüll. Juhul, kui ees ootavad kaugemad sihid, peab juba igapäev isiklik sportlik ramm väljakutsele vastu pidama. Kes vormis nii kindel ei ole, võib harjutada mitmesugustel aasta ringi toimuvat spordiüritustel. |

TEA, KUST TOIT TULEB: KASVATA ISE, LEIA OMA TALUNIK, KALA- VÕI JAHIMEES, LIITU FB GRUPIGA „KORILASELT KORTERISSE, SAARLASELT SALVE“ – JAGAMISMAJANDUSE PARIM NÄIDE.

MÄRKA MÄRKI: EELISTA TOOTEID JA TEENUSEID, MILLEL SAAREMAA EHTNE MÄRK.

OLE OSA LOODUSEST: MINE METSA, MERE ÄARDE JA OLE KOHAL KESK ILUSAT SAARE LOODUST. ÄRA KIIRUSTA: KULGE, KÄI JALA, SÕIDA RATTAGA, TÕUKA TÕUKSI.

UNUSTA ÜHEKORDNE: SOETA PILLIROOKORS, EELISTA PÄRIS NÕUSID, SALVRÄTTE, KASUTA KORDUVALT.

TEE PAUSE ARGISES RUTIINIS NING TÄHIS- TADES ÄRA UNUSTA SÄÄSTA NII ENNAST KUI KA LOODUST.

TAOTLE TASAKAALU – NII ENDAS KUI KA ÜMBRITSEVAS. TULE SAARTELE. KUS AJAL ON TEISTSUGUNE MÕÕDE!

Salajane Saaremaa

TEKST: LIISA KAASIK | FOTOD: MARKO PALM, VALMAR VOOLAID, MARIS SEPP, AHTO KAASIK

Kaunil ja põlisel Saaremaal leidub ohtralt ka maagilist ning silmale nähtamatut. Siin asuvad pühad hiied, terviseallikad, ohvrikivid ja muud väepaigad. Kohaliku pärimuse ja vanade tavadega tutvust tehes on ka läbirändajail võimalik saada osa nende paikade imelisest ja tervendavast väest.

Eestlased on ajast aega uskunud mere-, maa-, taeva-, metsa-, tule- ja veejumalatesse ja esivanemate hingede toetusesse. Maarahva elu kulges loodusega samas rütmis. Inimene ei asetanud end selles maailmatunnetuses loodusest kõrgemale, vaid elas kooskõlas, märkas, küsis nõu, kuulatas ja tänas. Loodushaldjatega suhtlemise ja palvetamise, ravimise ja õnnistuse saamise paikadeks olid erilist maaväge kandvad kohad looduses, mida me praegu looduslikeks pühapaikadeks nimetame.

Tuntuimad väepaigad:

- Toomalõuka küla liukivi
- Kõrgema allikas
- Kärla Pühajõgi
- Pühatu allikas
- Liiküla Täri pärn
- Läägi küla hiis
- Üügu Silmaallikas
- Panga pank
- Rämmi tamm
- Tumala hiis
- Kaali püha järv
- Väkra hiis

Looduslike pühapaikade uurimine, kaitsmine ja laiem tutvustamine on olnud mu abikaasa Ahto Kaasiku kireks juba ligi kolmkümmend aastat. Meie peres on rahvapärinus siiani elus ja kasutusel ning nii argi- kui pidupäevade loomulik osa. Mu kaasa juured ulatuvad Saaremaale ning nii satume oma Tartu kodust igal aastal ka Saaremaa pühapaiku külastama.

Saaremaal on mind alati tabanud vaimustus siinsest teistmoodi loodusest ja vaimsusest. Põlissaarlaste meel ja aja kulg erinevad suuresti linlikust kärsitusest. Siin on palju vanast ilmatunnetusest ja maa väest veel säilinud ning see on just see, mis meie peret vaimustab ja laeb.

< Kaali meteoriidikraater on Eesti suurim loodusaruldus ning kahtlemata müstiline paik.

Püha Panga pank, kus on aastasadade jooksul käidud austamas vee- ja merehaldjaid, kuid ka ümberkaudseid metsi

HUVITAV FAKT
Kaali meteoriidikraater on Euroopa kõige kergemini ligipääsetav ja paremini vaadeldav meteoriidikraater.

Pühapuud

Puude austamine on eestlaste, nagu teistegi läänemeresoome rahvaste loodustunnetuses olulisel kohal.

Me oleme ilmselt ainus rahvas, kes oma rahale püha puu pildi asetas – punakal 10kroonisel oli kujutatud 700aastane Tamme-Lauri tamm.

Saaremaal on Rannaküla Rämmi tamm ja Liiküla Täri pärn need vanad pühad puud, kes mind eriti kõnetanud. Rämmi tamm asub otse Orissaare-Leisi sõidutee ääres, kõrgudes selle kohale, temaga seonduvad mitmed tondilood. Panga pangast mõne kilomeetri kaugusel asuv 400aastane Täri pärn on vana puuhiiglane, Eesti jämedaim ja vanim pärn ning Saaremaa vanim elanik. Naabruses asuva talu perenaine teadis rääkida, et pärna juures käiakse end tänaseni ravimas. Ka minul on mitmed pühadele puudele paela sidumisel lausunud soovid täide läinud.

Allikad

Saaremaal voolavad mitmed pühad ja tervendavad allikad – Odalätsi, Pühatu ja Ariste rahaallikas. Eestlased usaldavad ja austavad allikaid tänaseni. Sagedase allikate külastajana näen, kuidas allikavett tullakse suurte kanistritega koju viima ning allikaveega silmade pesemine, ka otse allikast vee rüüpamine on tavaline tegevus. Ka tänapäeva eestlased säilitavad allikavees rabast korjatud jõhvikaid ja teevad allikaveega hapukurke sisse.

MUHU

Muhu on küll oma pindalalt pisike, kuid põliselt pärandilt rikas maa. Paljudele Saaremaa külastajatele jääb Muhu saar justkui Saaremaa eeskajaks, kust põgusalt läbi sõidetakse. Keda vanad väepaigad huvitavad, neil tasub selle väikse saare avastamiseks siiski aega varuda, kuna Muhust on teada ligi sada looduslikku pühapaika.

Elamusterohke ja ehe viis Muhu pärimuslugudega tutvumiseks on minna Tihuse hobuturismitalus hobuvankriga või ratsa ümbruskonna looduslike pühapaiku tutvustavale ringsõidule. Tihusel saad külastada ka looduslike pühapaikade inglise- ja eestikeelset püsinäitust.

Muhu üks kuulsamaid ja kaunimaid looduspaike on Üügu pank ning sealne iidne raviväega Silmaallikas. Silmaallika vee ravitoime imelugudest on kõnelenud mitmed kohalikud elanikud. Üügu pangale jõudes soovitan läbi jalutada ka maalilise rajakese, millel kohtad salapäraseid Kitsekambri ja Sokutoa koopaid.

Kui soovid tutvuda püha hiiekiviga, soovitan jalutada mööda Paenase küla piirile laotud pehme sambлага kaetud kiviaeda, mis sind lõpuks Paenase hiiemetsa juhatab.

> Kauni vaatega Üügu pank ja sealne iidne raviväega Silmaallikas

> Odalätsi tervendav allikas linnulennult

LOODUSLIKES PÜHAPAIKADES:

- **AEGLUSTU,**
- **RAHUSTA MEELED,**
- **TERVITA,**
- **OLE KOHAL, ÜTLE OMA SOOVID, PALVED, TÄNUD VÕI TÖÖTUSED,**
- **JÄTA KINGITUS.**

Head tavad

Looduslikud pühapaigad on põlised väepaigad, mis on mõeldud palvetamiseks, tervendamiseks, andide viimiseks ja pühade pidamiseks. Neid külastades tuleks end häälestada ja ette valmistada. Pühapaikades kehtivad kirjutamata tavad, mida tundes ja järgides võid saada mitmekihilise ja tugeva looduselamuse.

- Kuna looduslikud pühapaigad võimendavad meie mõtteid, sõnu ja tegusid, on neisse paikadesse soovitatav minna **kainelt nii kehalt kui vaimult**. Seal ei tohi kellelegi ega millelegi sõna ega teoga liiga teha.

- Looduslikku pühapaika külastades on sobilik algus **paiga teretamine**. Mõte allikale, puule või meteoriidikraatril tere öelda võib tunduda uudne, kuid meie maal on see olnud sama loomulik kui tervitada külla minnes pererahvast.

- Prügi tuleb kindlasti kaasa võtta, kuid midagi muud – ei lilli, oksti, marju ega teisi metsasaadusi – **sealt koju kaasa viia ei või**. Allikavee kohta see piirang ei käi, kuid allikahaldajatele on hea tuua meelehead. Paigale on kingituse, tänu või töötusena hea jätta looduslikest materjalidest ande, näiteks leiba, villast lõnga, hõberaha või kaapida hõbevalget.

Tule hiiretkele!

Hiiretkedel avaneb läbi pärimuslugude, regilaulude ja parmupillihelide põnev sissevaade meie pika ajaloo maa ja rahva maailma.

MTÜ Põline Pere hiiretked on harivad, kogemuslikud ja meeleolukad rännakud Eesti pühadel maastikel. Hiiretked toimuvad kõikjal üle Eesti algusega maakonnakeskustest.

Hiiretke Saaremaa kihelkonda toimub 27.06.2020 algusega Kuressaarest, lisateabe saamiseks hoi a silm peal: MTÜ Põline Pere facebook.com/polinepere

Kus pühapaigad asuvad?

Pühade looduspaike otsimisel on heaks abimeheks internetis leitav kaardirakendus: hiiepaik.ee/vaata/kaardirakendus. Teiseks tõhusaks abimaterjaliks on Ahto Kaasiku „Pühapaikade teejuht“. Sealt leiab Saaremaa 13 kihelkonna esinduslikumate pühapaikade kirjeldused: juurdepääsutee, piirid, loodus, ajalugu, pärimused ja tavad. Raamatu lõpus on ka soovitusi selle kohta, mida pühapaigas teha. I

Eesti suurimal saarel, 10 km Kuressaarest,

asub hubane rannahotell,

Hotell Saaremaa,

mis on kui väike pärl kaunil rannaliival

ümbritsetuna puhtast ja puutumatu loodusest...

Kahel korrusel on 41 erineva stiili ja vaatega hotellituba, saunakeskuses on 4 erinevat sauna ja mullivann. Tervistavat massaažielamust pakuvad Tai massöörid.

Rikkalikku hommikubuffeed saab nautida söögisaalis või päikeselisel terrassil ja õhtusööki kauni loodusvaatega a la carte lounges.

Hotelli seminariruumid sobivad ärikohtumisteks, seminarideks või konverentsideks kuni 90-le inimesele. Restorani saalid on ideaalsed sünnipäevade, pulmade või muude tähtpäevade korraldamiseks.

Korraldame ka transpordi Saaremaale ja tagasi maad mööda või lennukiga.

Kohtumiseni Saaremaal!

HOTELL
Saaremaa

Lisainfo: www.saarehotell.ee
saaremaa@saarehotell.ee
Tel 505 8272 või 454 4100
Hotell Saaremaa, Mändjala, Saaremaa vald

Linnuhuvilise paradisiis

TEKST: JOUNI VALKEENIEMI | FOTOD: JOUNI VALKEENIEMI, MARGIT KÕRVITS

^ Jouni Valkeeniemi, Soome vabakutseline fotograaf ja ajakirjanik, kes on tegele- nud linnuvaatlusega üle 40 aasta ning teinud Eestisse üle 50 linnu- vaatlusreisi, eriti lääne- rannikule ja Saaremaale.

Mäletan hästi oma esimest linnureisi Saaremaale, kuigi sel- lest on möödas juba pea 25 aastat. Retk toimus mais, kui puud olid lehepungades, nurmenukud õitsesid täies ilus ning lindude elu oli aastaringi silmas pidades oma aktiivsuse tipus. See oli armumine Saaremaasse esimesest pilgust.

Selle reisi järel olen Saaremaal käinud lugematu arv kordi, avas- tanud saart risti ja põiki eri aastaaegadel ning kogenud unusta- matuid linnuelamusi.

Enne esimest reisi olin oma kodumaal Soomes kuulnud linnu- huviliste lugusid reisidest Saaremaale, aga ka sel korral oli oma silm kuningas – nagu eestlased armastavad tabavalt öelda. Lindude arvukus ja liikide rikkus oli midagi palju enam, kui os- kasin oodata. Hanesid, veelinde, kahlajaid, putukasööjaid – kõiki. Tollal tundus, nagu oleksin reisinud palju kaugemale kui vaid 400 kilomeetrit, mis on linnulennult minu kodukoha ja Saaremaa vahel.

v Siberis pesitsevad kirjuhahad talvituvad Põhja-Norra rannikul, aga väike osa nendest kolib talveks Eesti vetesse. Neid võib näha muu hulgas Saaremaa läänepoolsetes sadamates.

Valgepõsk-lagle on otsekui üks Saaremaa tunnuslinde. Siit liiguvad kevadel ja sügisel läbi sajad tuhanded valgepõsk-lagled.

Mäletan, kuidas suurima elamuse pakkusid saja- või tuhande- pealised valgepõsk-lagled parved Saaremaa randadel ja põldu- del. See oli midagi erilist. Tollal oli valgepõsk-lagle Soomes, eriti minu kodukohas, harva nähtav lind. Nüüd on teisiti, val- gepõsk-laglesid võib minna vaatama näiteks Helsingi kesklinna parkidesse.

Olin muidugi kuulnud, et kevaditi kogunevad valgepõsk-lagled Lääne-Eestisse Matsalu lahe piirkonda, aga ei teadnud, et neid on nii palju ka Saaremaal. See oli meeldiv üllatus ajal, kui inter- net alles liikus massidesse ja andmed mujal maailmas märgatud lindude kohta liikusid märkimisväärselt aeglasemalt kui praegu.

< Soo-loorkull eelistab niiskeid rannaniite ning merelahti. Pildil on isasind.

^ Väiketiir pesitseb Saaremaa kivistel randadel ja madalikel.

HUVITAV FAKT

Vilsandi rahvusparki eellugu ulatub aastasse 1910, mil loodi Vaika linnukaitseala – esimene kaitseala Baltimaades.

Miks tulla just Saaremaale?

Saaremaa on linnuhuvilisele paradiis mitmel viisil. Esiteks on linnustik rikkalik ja mitmekesine. Saar asetseb heade rändeteede kohal. Seal saavad kokku mitmed lõuna- ja põhjaliigid ning ka lääne ja ida linnud. Piirkonnas on vaatamist igal aastaajal, ka talvel. Teiseks on Saaremaal meeldiv ringi liikuda. Siin on palju nii-öelda vaba ruumi, kus saab linde vaadelda ilma, et häiriks piirkonna elanikke. Ma ei ole oma reisirõõmu kordanud linnuvaatlejatesse negatiivselt suhtuvat saarlast. Lausa vastupidi, nii mõnigi on juurde

tulnud ja huvi tundnud, milliseid linde on mul õnnestunud näha. Eriti tore on see, et Saaremaa rannad ei ole laialdaselt aedadega piiratud või täis ehitatud nagu näiteks mõnes Soome piirkonnas. Saaremaa on suur ala, kus jätkub avastamisrõõmu – saarega põhjalik tutvumine ei toimu kiiresti. See pakub häid linnuvaatluskohti mitmeks päevaks. Ja muidugi on tore ka see, et majutus- ja söögikohti on rikkalikult: korralik väljapuhkamine ja tugev kõhutäis on boonuseks igale linnuvaatlejale.

Kaunivärvilisi suurrüdisid nähakse Saaremaa rannadel kevaditi. Nad pesitsevad Siberi rannikul.

Karmiineevikese meloodilist viilet kuuleb alates maist kuni jaanipäevani.

Varasuvine öö ja ööbiku laul kuuluvad kokku. Liik on Saaremaal väga tavaline.

^ Harvaks jäänud niidurüdi pesitseb siin-seal Saaremaa madalakasvulistel rannaniitudel.

> Häbelik ja pelglik must-toonekurg pesitseb harva Saaremaal. Hea õnne korral võib teda kohata peamiselt mais, kui pojad õpivad elamist pesast väljaspool.

HARULDANE KOHTUMINE

Esimeselt Saaremaa reisilt on mulle elavalt meelde jäänud veel üks seik. Ühel õhtul vaikes Lõmala külas istus elektriliinil kaunist värvi siniraag. Olin lummatud. See oli suurepärase leid liigist, mis on Soomes olnud alati väga haruldane. Eestis pesitseb see lind aga regulaarselt siin-seal, eriti Saaremaal, ütles 1970ndatest pärit linnuraamat. See info oli aga juba siis aegunud, sest kogu Põhja-Euroopa siniraagade populatsioon oli 1990ndate alguseks kokku varisenud. See mais nähtud Lõmala lind on tänaseini ainus siniraag, mida ma Eestis mujal kui täiesti lõunas, Läti piiri lähedal, näinud olen. Ja ka Lõuna-Eestis ei pesitse enam siniraagu, see liik on kadunud Eestis püsivalt pesitsevate lindude nimistust.

Mõned liigid lahkuvad (nagu ka pildil olev siniraag), teised tulevad asemele. See kuulub linnumaailma eluringi juurde.

Abistavad veebilehed linnuhuvilisele:

www.linnuvaatleja.ee
www.eoy.ee
www.visitsaaremaa.ee

Tutvumist väärivad linnuvaatluskohad Saaremaal:

1. Viidumäe vanad metsad

Viidumäe looduskaitsealal pesitseb vanu metsi eelstavaid linnuliike. Kevadöödel on eriti suur tõenäosus kuulda huikavaid öökulle.

2. Väike väin Saaremaa ja Muhumaa vahel

Ennekõike veelindude ja kahla-jate hulgas populaarne koht. Kõige parem vaatluseks siis, kui merevesi on madal ja nähtaval on palju põhjamuda.

3. Vilsandi saar

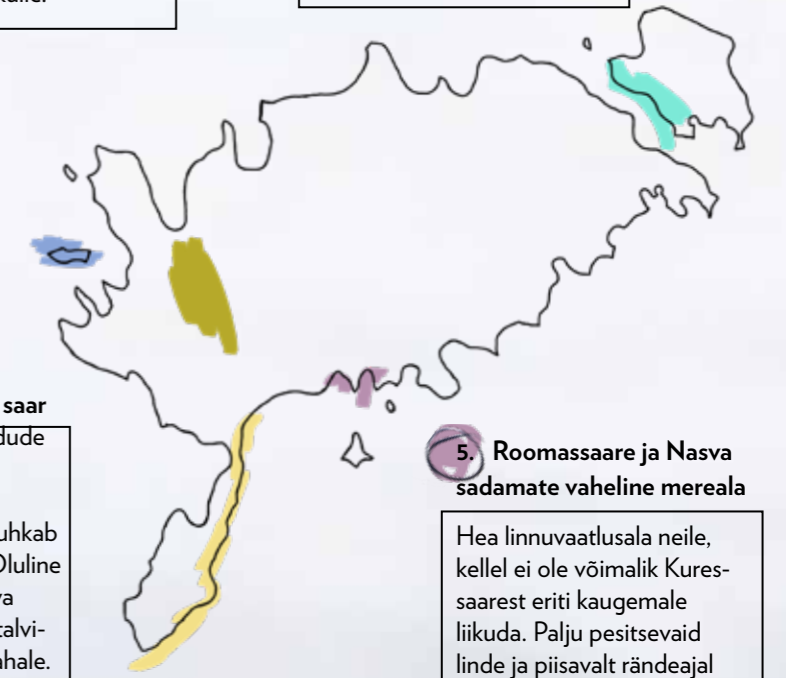
Just merelindude kuningriik. Varjatud alal pesitseb ja puhkab palju linde. Oluline piirkond harva Läänemerele talvituvale kirjuhahale.

4. Kogu lõunarannik Tehumardist Sõrve sääre tipuni

Linnustiku poolest arvatavasti kogu Saaremaa kõige huvitavam piirkond. Paljude lindude seisukohast jäävad just sellele alale head rannad, eriti Sõrve sääre tipus ja Rahuste looduskaitsealal. Sõrve poolsaar paikneb eriti hästi just sügisest rännet silmas pidades.

5. Roomassaare ja Nasva sadamate vaheline mereala

Hea linnuvaatlusala neile, kellel ei ole võimalik Kuresaarest eriti kaugemale liikuda. Palju pesitsevaid linde ja piisavalt rändeajal puhkajaid. Nasva sadama läänepoolne madalik on eriti hea koht, kus näha kahlajaid.

➤ Hülgerannaks ristis Atla külas Vilsandi rahvusparki alal oleva paiga tosin aastat tagasi oma vanavanemate kodutalu renoveerimisprojekti koostades Maria Tamander, kes oli koos filmioperaatorist abikaasa John Mathiesoniga otsustanud vahepeal võssa kasvanud kauni koha korda teha.

Vana kodutalu

Tüüne tagala Hülgerannas

TEKST: TIINA KOLK | FOTOD: TOOMAS TUUL

Toona ei teadnud Londonis elav produtsent, reklaamikampaaniate korraldaja, noorte loojate juhendaja ning menuka pubi The Cleveland Arms üks omanikke ja selle perenaine Maria Tamander, et talu nimi oli vanasti Kallaste.

„Hülgeranna on tegelikult ehitusprojekti nimi, aga iseloomustab kõige paremini seda kohta, kus meres võib alatasa näha ja kuulda hülgeid. Mõnikord toob tuul laidudelt hüljeste häälitsusi ja siis jääb mulje, nagu peetaks rannas toredat pidu,“ kirjeldab Maria.

Kallaste oli tema vanavanemate Friedrichi ja Pauliina väike mereäärne talukoht, kus olid lehmad ja lambad, parasjagu põllumaad ja viljapuuaed. Mõned õunapuud kannavad veel tänapäevalgi. Nagu ammustel aegadel kombeks nii korjavad nad ka praegu hilis-suvel mere äärest põldmarju. Nüüdki palistavad õueala sarapuud nagu muiste. Maria vanaisa oli ka innukas kalur ja külatisler. 1944. aasta septembris põgenes abielupaar koos tütarde Eevi ja Eenaga Gotlandi saarele ja maha jäid heas seisukorras elumaja, laut, töökoda, küünid, saun, aga ka kelder ja paadikuur salalahas.

Tagasi juurte juurde

Kui Kallaste talu peretütred koos oma tütarde Maria ja Ulrikaga pool sajandit pärast Rootsi põgenemist kodukohta vaatama tulid, nägid nad talu otsimisel omajagu vaeva. Nende Kuressaares elavad sugulased tundsid üht daami, kes oli käinud Friedrichi ja Pauliina pulmas ning teadis, kuhu suunduda.

„Kuna Nõukogude armee oli muutnud teid, pidime iga lahe ääres peatuma, et vaadata, kas seal on see kivi, mida mu ema mäletas. Viimaks leidsime otsitud kivirahnu ja tagasiteel ka talu asukohale viitava viljapuuaia ja köögitrepi riismed,“ meenutab Maria, kes teist korda külastas Hülgeranda neli aastat hiljem, mil ta ootas oma esimest tütart Islat.

Tänu oma isa tööle lennufirma SAS eri maade esindustes, on Maria lapsest saati palju maailmas ringi reisinud ja elanud mitmes riigis. Produktioonifirmades töötades viibis ta lausa 260 päeva aastas võõrsil, aga nüüd on naine juba veerand sajandit kanda kinnitanud Londonis.

„Ma nii väga igatsesin kohta, kus koos pere ja sõpradega saaksime aega veeta, nautida loodust, rahu ja vaikust – Hülgeranna on nii mõnelgi viisil ületanud mu ootused ja teeb seda siiani,“ mõtiskleb naine, kelle eestvõttel alustati 2007. aastal paiga korrastamist ja uute hoonete rajamist.

Toona kaalusid talu tagasi saanud peretütred, Maria ema Eevi ja tema tädi Eena, vahepeal võssa kasvanud maa müüki panekut. Samal suvel rentisid Maria ja John Rootsis haagissuvila ja sõitsid koos lastega Saaremaale justkui paigaga hüvasti jätma. Nad parkisid oma karavani otse mere kaldale, et täiel rinnal nautida meremüinat ja hunnituid loodusvaateid.

^ John Mathieson ja Maria Tamander (maa)kodus sügispuhkust nautimas.

< Mereranda püstitatud iglusaunas saab vihelda aasta läbi.

Aastatega on Hülgeranna asukad loonud endale mõnusa elamise.

Peagi kerkib nende kivide ja skulpturaalsete objektide naabruse kunstnike ateljee.

Selles majas on end sisse seadnud John ja Maria. Disaini- ja ruumikujundus- huviline perenaine lasi tubade sisustamisel oma fantaasial lennata, aga arvestas kodakondsete harjumusi ja soove.

„Iga õhtusööki rannas saatis kordumatult kaunis päikeseloojang. Seal otsustasimegi Johniga vanematelt talu üle võtta ning hakata seda taastama oma perele ja tulevastele põlvetele,“ meenutab naine, lisades, et alustada tuli nullist, sest külarahva sõnul vedas Nõukogude armee talu elumaja Kuressaare sõjaväeossa ja kõik ülejäänud hooned lammutati, isegi kiviaiad koputati üle või teisaldati mere äärde punkrite seinteks.

„Mu ema mäletab ainult elumaja kööki, kus oli suur puuküttega pliit sisseehitatud vasest sooja vee mahutiga, mida ümbritsesid rohelistes plaadid. Tal on meeles ka kõõgist väikesesse keldrisse viiv trepp,“ kommenteerib Maria.

Suurte ideedega pererahva sõnul võib Hülgerannast saada tulevikus nende alaline tagala.

Püsivus viib sihile

Hülgeranna on nüüdseks tundmatuse ni muuten muutunud. Korrastatud rannamaastik kiviaedade ja puudesaludega, ilus õueala uute hoonete, vanade õunapuude ja aiamaaga... Võsast puhastatud rannas saab niisama mõnusalt kulgeda või veelinde vaatlema jäädagi, kajakiga merele aerutama minna või soojal ajal suplemas-ujumas käia.

Kui Maria ja John olid võtnud nõuks talu taastada, suundus naine selle nimel, et aasta pärast saaksid nad oma krundile suvitama tulla, 2007. aasta sügisest Londonist kord kuus Kuressaarde asju ajama ja ehitustööid hindama.

„Ühel hommikul küsis noorem tütar Iona, miks ma iga kuu ükski puhkusel käin. Selgitasin talle, mida ma teen, mispeale tema tahtis teada, kas Hülgerannas võib ta ka tegelikult ukse avada ja omaette loodusesse jalutama minna. Siis mõistsin, et neil ei saa Londonis kunagi sellist võimalust olema,“ tõdeb Saaremaa juurtega tarmukas tegija, kelle juhtimisel valmisidki majad järgmise aasta juulikuuks.

Hülgeranna hoonete arhitektuur on inspireeritud Eesti erinevatest talumajatüüpidest, kõigil neil viilkatusega puitehitistel on sindlikatused, mis ajapikku vanuvad halliks nagu sügisene meri või raagus võsa.

„Veedame nüüd üha rohkem aega Saaremaal Atlas: meile tulevad külla sõbrad kogu maailmast, tüdrukud võtavad kaasa oma sõpru, minu õde ja tema pere saabub koos oma sõpradega. Plaanime Johniga kunagi lähitulevikus veeta Hülgerannas aasta, et kogeda aastaaegade vaheldumist,“ tutvustab ta tulevikuplaane.

Oluline lõimimine

Kuna Johnil on nüüd rohkem aega talu ja maaga tegelemiseks ning lapsed saavad Londonis ise hakkama, tulevad nad Mariaga üha sagedamini kahekesi Hülgeranda. Neile on külaellu lõimimine ning osalemine kohaliku kooli, Vilsandi rahvusparki ja käsitöömeistrite ettevõtmistes olulised. Oscarile nomineeritud ja BAFTA parima filmioperaatori auhinnaga pärjatud John Mathiesonil on kavas korraldada isegi filmi(meistri)klasse.

„Tavaliselt avame hooaja ülestõusmispühade ajal ja järgnevalt tuleme paar korda enne jaanipäeva maju korda seadma, kõõgiljajaeda taimestama ja ette valmistama pensionipõlve pidavate vanemate 8–10nädalast suvitamist Hülgerannas,“ räägib paar. Ülejäänud seltskond saabub juuni lõpus, kui kool on läbi, ja jääb siia augusti lõpuni.

„Mullu sügisel tulime Johniga mitu korda saarele tagasi ja osalesime ka ühel suurepärasel toiduüritusel Karalas. Olime Hülgerannas koos õega novembri esimesel nädalal, mis oli suurepärase – matkasime ja saunasime palju, samuti kokkasime,“ räägib Maria ja nendib, et nad käiks Saaremaal isegi veel sagedamini, kui oleks otselend Stockholmist nagu varem. Talu oleks täiesti valmis neid aasta ringi vastu võtma: elektrit saavad nad oma päikesepatareidest, neil on kaev ja gaasiboiler.

Tulevikuplaane on Marial ja Johnil ohtrasti. Nende järgmine projekt, Nõukogude armee vaatluspunkti asukohale mererannas rajatav kunstnike ateljee valmib loodetavasti sel aastal. Ateljee rajamisega samal ajal plaanivad nad korraldada nn kirjutusretki kümmele küllalisele, kes veedavad oma päevad kirjutades, imelist rannaloodust ja head toitu nautides. Need ettevõtmised võiksid kesta suve lõpuni ning sügisel kavatsevad nad korraldada ulukijahte.

„Tulevikus tahame suurenevat peret silmas pidades ehitada kõrvalasuvale Heldama kinnistule mõned majad ning pakkuda seal ka kodumajutust. Samuti teeme RMK ja Vilsandi looduskaitsealaga koostööd, et rajada matkarajad umbes kahe-kolmetunnisteks retkedeks. Kes teab, Hülgerannast võibki saada meie alaline tagala...“ mõtiskleb Maria Tamander. |

Foto: Margit Kõrvits

KULTUUR

Eesti suurim saar Saaremaa ja suuruselt kolmas saar Muhu tekitavad sõltuvust: pole olemas aastaaga, mil siin tegevust ei leia! Kultuurihuvilist ootavad Saaremaal paljude teiste seas Kuressaare vanalinn, keskaegsed kivist kirikud, Sõrve tuletorn, Maasi ordulinnuse varemed, militaarrajatised, Mihkli talumuuseum. Muhu pärlid on aga pikkade kiviaedadega Koguva küla, Üügu pank ja paganlike hauakividega Katariina kirik. Ainult seikle ja avasta!

M-O S-A-A-R-E-M-A-A

TEKST: MARGIT KILUMETS | ILLUSTRATSIOON: EIKE MALVA

M-inu Saaremaa, kui täpne olla. Sest mo Saaremaast räägivad ikka ainult saarlased ise ja mina olen saarlane vaid nime poolest. Kilumets sai minust pärast meheleminekut ja sellel nimel on niisugune mõnus knihv juures, mis mulle hoolimata kolmekümne aasta pikkusest Kilumetsaks olemise staažist ikka veel hea tuju teeb. Nii et kui kellelgi on igatsus vaimukate või mitmetähenduslike perenimedele järele, siis soovitan otsida nimelt Saaremaalt. Neid leidub seal hulgi, nagu ka rohkelt muud eriliselt, mis pealinnast ikka ja jälle saarele tagasi kutsub.

O-operipäevad näiteks, kuhu sattusin esimest korda alles hiljuti ja mis ei ole kunagi olnud minu suvede lahutamatu osa nagu paljudel veendunud ooperisõpradel. Aga need mõned korrad Kuressaares on tõestanud enast kui minu masti meelelahutus. Linn muutub sel ajal tõeliseks väikeseks metropoliks, kus peatänava ääres on hommikuti mõnus pannkooke süüa ja lehitada rattaga mööda vuvavale rahvusooperi juhile, kes on sel juuliku nädalal justkui kõigi linnakülaliste pereliige. Või panna õhtu hakul selga pidulik suvekleit ja tunda ennast heas mõttes äravalituna, kui hiiglaslikus ooperitelgis teiste ilusate kleitide vahel oma kohta otsin. Või istuda sumedas kesksuvises hämaruses pärast muusikaalamust võõrastemaja rõdul, juua külma vahuveini ja teada, et ooperipäevad tulevad taas ning juba järgmisel suvel on võimalik kogu see õndsus koos dividendidega veel kord välja võtta. Aga Saaremaa suvest saab maksimumi kätte ka hoopis teisiti.

S-üstaga ümber Muhu saare matkamine on üks võimalus. Omal ja oma sõprade nahal proovisime selle abikaasaga ära 1980. aastate keskpaigas, kui meist parkümmend aastat vanemad veendunud süstamatkajatest sõbrad kutsusid meid esimest korda kaasa. Presendist süstaga merele ei minda, aga toona me seda tõepoolest tegime. Jõudsime Kesselaiule ja Keinastule, olime kolm päeva tormivangis ja tegime kadakajuurest vispliga metsmaasikamannahtu. Pärast seda suve oleme paadimatkal käinud peaaegu igal aastal, sõitnud ka piki Saaremaa rannikut ja ümber Vilsandi. Süstamatk on ka järeleproovitud üks parimaid paariteraapia vorme, sest paat ei liigu, kui koostöö ei toimi, ja telk ravib ebakõlasid paremini kui spaa. Kuigi on ka vastupidiseid näiteid.

A-rensburgist on aastate jooksul kujunenud mu lemmikspaa kogu Eestis ja eriti uhked elamused pärinevad paksudest talvedest. Väljas on kaksikümmend kraadi külma, aga sina lased laavakividel ennast massaaži käigus üles soojendada ja loobud hommikumantlist ainult siis, kui tuleb restorani minna. Arensburgis tekib alati tunne, et seal pole kedagi peale sinu, kuigi parkimisplats on autosid täis. Ja just Arensburgis hoolitsevad sinu keha eest maailma parimad, tugevad ja karmid saare naise käed.

A-ndruse talu Muikülas on mu meheema sünnikoht, kus õppisin lugu pidama tuhlisest ja notist, aga ka näiteks õllesupist, mis on muuseas magustoit. Ma ei kodunenud Andrusel kunagi päriselt, sest seal kandis pole korralikku mereranda. Aga mis mõtet on suvitada Saaremaal, kui ei saa mõnusasti ujuda ega liiva peal peesitada? See-eest õppisin just Andrusel

tänu ämmale ja äiale lähemalt tundma nii saarlaste hingeelu kui ka tervet hulka vaimukaid ja koduseid saare inimesi.

R-eegel, millest olen püüdnud viimastel aastatel kinni pidada, on mitte sattuda Saaremaale siis, kui sinna satuvad kõik. Näiteks jaanipäeval. -randid kinnitavad reeglit ja paar aastat tagasi veetsin vägagi hõngulise jaaniõhtu Viirelaiul. Roosaõielised kibuvitsad olid lammaste poolt kenasti ära püüatud, nii et nad moodustasid iselaadi allee. Liha oli vardas ja vein klaasis, kui ma äkitselt taipasin, mis oli selle ürituse juures veel kõige parem. See, kuidas mööda Muhu rannikut süttisid lõkkes, kostis lõõtsamängu ja meeste jorinat... Ja mina olin lähedal ning samas nii turvaliselt kaugel.

M-uhu on mulle tegelikult ehk armsamgi kui Saaremaa. Hellamaal elab üks mu parimaid sõpru, kelle juures hakkasime kursusekaaslastega käima kohe esimesest ülikoolisuvest peale. Tema talu õuel ja lakas on maailm paika loksunud enne ja loksud veel praegugi. Ma võin sinna sõita öösel või päeval, õnneliku või õnnetuna. Uks on alati lahti.

A-jakirjanikuna olen Saaremaast ja saarlastest palju artikleid kirjutanud ning tele- ja raadiolugusid teinud. Ühtegi halba või igavat ei meenu ja see on kindlasti selle koha ja inimeste, aga mitte minu teene. Saaremaa fenomen seisnebki selles, et kohe, kui praamilt maha astud, muutub vaib ja muutud sa ise. Teistsuguseks, aga ...

A-ega peab Saaremaal olema – see ei ole koht, kus kiirustada.

^ Margit Kilumets on ajakirjanik, kes töötanud 30 aastat nii raadios kui televisioonis, praegu juhib ta Eesti Televisiooni igapäevast kultuurisaadet.

NUNNAKLOOSTER REOMÄEL

TEKST: RIINE RANDER | FOTOD: MARGIT KÕRVITS, TOOMAS TUUL

Teel Kuressaarest Kuivastu poole, kümmekond kilomeetrit linnast väljas Reomäel asub armas ja tegus nunnaklooster Püha Eelkäija Skiita, mille elanikud – maailma eri paigust pärit ja oma elu Jumala teenimisele pühendanud nunnad – on tuntud avatuse ja rõõmsameelsuse poolest. Külalislahkusest siin juba puudust ei ole!

Püha Eelkäija Skiita Reomäel on Kreekas, Dimitriadose ja Almirose Metropoolias asuva Kissavo mäe Ausa Eelkäija kloostri osaklooster. Skiita on traditsiooniline õigeusu ühiseluline naisklooster. Saaremaale rajati skiita 2009. aastal, algselt Ööriku külasse, nüüdseks ollakse juba seitse aastat elatud Reomäel. Eestisse rajati skiita metropoliit Stefanuse palvel. Skiita kuulub Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku juurde ja allub Konstantinoopoli Patriarhaadile.

Skiita on avatud:
oktoobrist märtsini kell **9–19**
aprillist septembrini kell **8–20**
www.skiita.ee

Nunnadel on parasjagu mesilastarudega käed-jalad tööd täis, kui kloostri väravast sisse astun, ometi leiavad nad aja, et minuga vestelda. Mõistagi lähebki meie jutt kohe mesilaste peale. „Mesilastel on kloostrite ajaloos sügav tähendus,“ ütleb Püha Eelkäija Skiita Kreeka emakloostri eestseisja ehk gerontissa Theodekti, kes on mõneks ajaks Eestis viibimas. On ju mesilasedki töökad ning nende juhtimissüsteemgi sarnane kloostri omaga – nii nagu mesilasperel on mesilasma, on nunnakloostri eestseisja, mesilastarus elab koos üks kogukond ning sama ühtekuuluvad on ka kloostrielanikud.

Õigeusu nunnad, nii nagu mungadki, rõivastuvad musta, elavad palvetades ja on pühendanud oma elu Jumala teenimisele.

Mesilastarusid on skiitas peetud juba mitu aastat. Esimesed tarud soetati kloostrisse 2014. aastal. Kloostri eestvedaja nunn Theofili lõpetas 2016. aastal Olustveres mesiniku eriala ning samal aastal pandi talvituma kaheksa mesilasperet. Praeguseks on perede arv kasvanud pea viiekümneni.

< Jumalateenistustel on kloostri ukсед avatud kõigile. Oodatud on igaüks, kelle süda kutsub.

✓ Lisaks Püha Andrease kirikule asub kloostrihoovis päevi näinud abihoonne, mis on endine koolimaja ja mida nüüd kasutatakse suvekuudel külalistemajana.

Mesilasi peetakse ka praktilisematel põhjustel. Mett tarvitakse ise ja müüakse ka külalistele kaasa, mesilasvaha kasutatakse küünalde valmistamiseks. Viimane on nunnadele üks olulisi sisetulekuallikaid.

Vestlus gerontissa Theodektiga on südamlis ja soe, ta räägib monastilisest elust, nunnade elukorraldusest ja kloostrielust. Monastiline elu on üks viisidest, kuidas minna tagasi koju. „Kus on meie kodu?“ arutleb gerontissa Theodekti. „See on koht, kus meid on loodud, kus paradisi on loodud. Meid on loodud paradisis. Kloostreid leidub eri paigus üle ilma ja need on kohad, kus püüeldakse selle poole, et elada nagu paradisis. See on koht, kus hoolitakse keskkonnast ja kus jagatakse armastust.“

Hoolivust on tunda kloostri töepoolset igal hetkel. Pakutakse kohvi ja teed ning külaline võetakse väga soojalt vastu. Skiitas olles saab aeg teise mõõtme, see justkui peatub.

Nunnade elu

Nunnade elurütm on tihedalt seotud palvetamisega. Peale igapäevaste palvekordade peetakse liturgiaid, nädalas kord või vahel ka kahel korral on armulaud. Kusjuures jumalateenistustel on kloostri ukсед avatud kõigile – igaüks, kelle süda kutsub, on oodatud.

Ka sel ajal, mil ma nunnadega juttu ajan, nad palvetavad: nunnadel on tavaks jutuajamise ajal ka vestluskaaslase eest palveid lugeda. Igal nunnal on oma lühike palve, mida öeldakse emakeeles ning samal ajal sõlmööri sõrmitsedes.

Kohaliku kultuuriga kohanemine on samuti üks oluline osa kloostri elust. Tekstid, mida kasutatakse liturgiatel, on algselt kõik olnud kreeka keeles, kuid nunnad tegelevad pidevalt tekstide,

< Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku Pärnu ja Saare piiskopkonna piiskop Pühitsetud Aleksander

laulude ja raamatute tõlkimisega. Nüüdseks on liturgiatel kuulda nii eesti kui ka kreeka keelt.

Peale kirikukalendri pühade tähistatakse erilise pidulikkusega nn templipühi – kloostri ja selle kiriku nimepühakute mälestuspäevi. Novembri lõpus on kloostrikiriku nimepühakule pühale Andreasele pühendatud jumalateenistus, mille järel istuvad kõik kirikus viibijad lauda pidulikuks sööminguks. Augusti lõpus on skiita templipüha – püha Eelkäija Johannese mälestuspäev.

Skiita elanikud on ka usinad isemajandajad. Haritakse põlde ja peenraid, tehakse ka metsa. Oma peenramaal kasvatatakse näiteks köögivilju, kartuleid, maasikaid. Saaki varutakse nii, et seda jätkuks terveks aastaks, kuni valmib uus. Paaril korral aastas käiakse tuttavatega koos ka kalal. Kala seejärel küpsetatakse, kuivatatakse, konserveeritakse. Kloostri toidulaualt puudub liha, piimatoodetest hoidutakse paastu ajal.

Külalised on oodatud

Emakloostri Kreekas on pidevalt külalisi käimas, kuid Eestis on selleni veel pikk maa minna. Gerondissa Theodekti räägib loo eestlaslikust tagasihoidlikkusest: siin ei julge inimesed hoovi astuda ja uksele koputada. Pigem on selline eestlaslik ah-mis-ma-neid-ikka-tülitan diskreetsus. Reomäel käib tavaliselt aasta jooksul paar tuhat külalist, kuid möödunud aasta avatud talude päeva raames käis kahe päeva jooksul kloostri kokku kaks tuhat inimest. Nunnad ei suutnud ära imestada, kust küll need inimesed järsku välja ilmusid. Gerontissa jõuab järeldusele, et neil kahel päeval oli justkui „lubatud“ skiitat külastada ja inimesed tulidki uudistama. Kõik külalised võeti vastu suure südamega ja naeratus näol.

Keelebarjääri ei pea pelgama. Nunnadega saab rääkida eesti keeles, kohalik keel on ära õpitud. Praegu elab kloostri viis nunna, kes pärit Eestist, Saksamaalt, Ameerikast, Kreekast.

Kuid mis keeles nunnad omavahel suhtlevad? „Meie ühine keel on Jumala armastus,“ räägib gerontissa Theodekti. Muud keeled tulevad selle järel. Õpitakse ka kreeka keelt, kuna emaklooster asub Kreekas, kuid Eestis olles tegeletakse pidevalt kohaliku keele õppimisega. Nunnadega põgusalt jutustades räägivad kõik ilusas eesti keeles. Nad austavad riiki, kus elavad, ja on igati valmis kohalike elanikega suhtlema.

Kloostri külastus on silmi ja südant avav. Jutu käigus tehakse palju nalja, kuid räägitakse ka

› Reomäe nunnad on osavad isemajandajad, mesinikud ning aiapidajad, kelle toodangut saab kloostri kaasagi osta.

› Kloostrihoovil olevatel mesilastarudel on igäühel peal kirjas mesilaspere nimi.

lugusid, mis toovad pisara silma. Juttu jätkub kauemaks ja kõike ei saagi siia kirja panna. Oma silm on kuningas ning kõige ehedama kogemuse saab ikka ise kohale minnes. Neil, kes soovivad sügavamalt kloostrikogemust, on võimalus ka skiitas elada. Kloostrisse saavad pikemaks ajaks jääda vaid naised ja siis tuleks jääda vähemalt kolmeks nädalaks. Sellele vaatamata ei pea mehed nunnakloostrisse minemist pelgama, kõik on oodatud! Muide, külalisi tervitab ning saadab teele koer Argo, kes on saanud nime kreeka mütoogiast. Klooster on avatud külalistele iga päev. |

Kirik ja kabelid

Kloostri keskne paik on kirik, mida kutsutakse *katholikon*’iks, et eristada teda kabelitest, mis paiknevad kloostri teistes hoonetes. *Katholikon*’i kogunetakse palvetama iga päev kindlaksmääratud aegadel. Palvetega on tegelikult täidetud iga minut, kõiki töid ja tegemisi toimetatakse Jumala abiga.

Skiita hoovil asuv Püha Andrease kirik on hubane. Kirikuruumis on iga detail omal kohal ja ikoonid suhestuvad üksteisega. Kasinale kuu- ja päikesevalgusele annavad lisa küünlad ja õlilambid, jumalateenistustel elektrivalgust ei pruugita. Kirikut köetakse iga päev, väga külmal ajal isegi kaks korda päevas.

Kloostrihoones on kabelid, kus palvetatakse peamiselt talvel. Liturgiati teenitakse kirikus talviti vaid suurte pühade ajal, kuid suvel toimub seal enamik teenistusi ja palvusi.

Oma Koda

OMA KÄEGA TEHTUD

Booking.com
9,9

Majutus & käsitööpood

Suvekohvik

Õpitoad

Saaremaa külalislahkus, imeline loodus, mereline eluviis, privaatsus, matkarajad ja võrratud supuskohad.

Meie süda ja uks on Teile avatud!

Peedu talu, Vanamõisa küla, Saaremaa / +372 527 0715 / info@omakoda.ee / www.omakoda.ee

SAARTE PARIMAD

› Kultuuri nautimiseks on Saaremaal pakkuda nii põneva vaimse kui ka füüsilise vormiga kohti. Need on paigad, kus kohalikud, saareküllastajad ja mandrit koju käijad armastavad enim oma õhtupoolikuid ning nädalavahetusi hea lavatüki, väärt näituse, filmi või kvaliteetse muusika seltsis veeta.

kuultuuri- nautimiskohad

TEKST: HANNA MARI VILLSAAR | FOTOD: PILLELI LÄETS, LIIS SEPP, RAUL OLLO, MARI-LIIS NELLIS, KRISTINA MÄGI

AASTA RINGI

Kuressaare piiskopilinnus

Saare sajanditevanune kroonijuveel

Lossihoov 1, Kuressaare

Hilisgooti pärl Kuressaare merekaldal on monumentaalne paik saare kultuurielus, pakkudes võimalust häälestada end argielust ümber arhitektuurilise kõrgkultuuri. Linnus oma eriilmeliste ruumidega annab nii vaate möödunud aegadele kui loob ka miljöo etendustele, näitustele ja üritustele. Suurepärase akustikaga kapiitlisaalist teevad tema võlvroided, kõrged aknad ning massiivsed küünlajalad saare tseremoniaalseima ning hingestatuima kontserdikoha.

Kuressaare kultuurikeskus

Linna aastaringne kultuurihäll

Tallinna 8, Kuressaare

Olgu need armastatud muusikute kontserdituurid või värskemad *stand-up* id – Kuressaare kultuurikeskus on nende vankumatuks (Saare)maaletoojaks. Hoone ruumikus ja funktsionaalsus toob alati oma katuse alla saare suurimad konverentsid ning pakub oma eri korrustel galeriipinda mitmetele näitustele.

Alternatiivajalookeskus Thule Koda

Müütiline paik maailma äärel asuval saarel

Uus 20, Kuressaare

Kuressaare nüüdisajastatud linnaruumi värskem hoone on kohtumiskunstilembelisele. Linnasüdame modernseim kultuuriasutus on oma 9 eripalgelise ruumiga rikkalikuga kohalikuks saare suuremateks ja väiksemateks sündmusteks ning konverentsideks, kahe saaliga Thule Kino on aga koduks igas vanuses filmisõpradele.

HUVITAV FAKT

Kuressaare piiskopilinnus (valminud 1381!) on Baltikumi kõige paremini säilinud linnus-kindlus.

HUVITAV FAKT

Ruhnu puukirik on teadaolevalt vanim puitehitis Eestis, selle ehitus algas 22. novembril 1643.

Saare KEK

Mei(t)e oma kasvav loomelinnak

Ringtee 15, Kuressaare

Oma uue hingamise saanud boheemlaslik hoone on ainus omataoline saarel – vaba ja avatud paik eri laadi üritustele, näitustele ja konverentsidele. Neofunktsionalistlik hoone toimib päeval avatud kontori, stuudio- ja büroopinnana ning õhtul muundub popkultuuriliku saareelu käimatõmbajana inspireerivaks kontserdilavaks. Eesti Jazzliidu programmilise kontserdipaigana on KEK ka aastaringne džässikontsertide toimumispaik.

Kuressaare teater

Esinduslik kodu teatrikunstile

Tallinna 20, Kuressaare

Ei ole just palju teatreid, mis tooksid lavalaudadele märkimisväärset hulgal kohalikku temaatikat ning kodukandi kirjanike loomingut, nagu teeb seda noore püsitrupiga toimetav väike repertuaarteater Kuressaares. Teatrimaagiast lastele ja täiskasvanutele pakuvad ka arvukad külalissetendused ning elegantne teatrisaal on olnud koduks ka teatrikinole.

SUVEL

Suvi muudab Saaremaal kontserdilavadeks taluõued, metsatukad, mererannad ja linnatänavad. Nii näiteks laiub tänavafestival kogu Kuressaare keslinnas, I Land Sound oleleb Illiku laiul ning merepäevad vallutavad Raiekivi sääre, öölaulupidu Kaarma maalinna. Jaanituled süüdatakse nii pankadel, randades kui ka külaplatsidel. Ent fotogeeniline ja elamuslik suvemelu pesitseb saarel ka mitme suvise katuse all.

Triigi filharmoonia

Põhjaranniku silmatorkav maamärk

Triigi, Saare maakond

Sadamaeluga ühes hingav Triigi filharmoonia on suvesaarlaste kultuurielamuse saamise üks meelispaikadest. Eksperimenteeriva teatri- ning muusikalava programm on esmaklassiline. Lausa nii hoolikalt valitud, et melomaanid ei leia sellist ühe katuse alt isegi pealinnast. Päikesetõusuni tikuvad tantsupeod, rafineeritud kvaliteetmuusikakontserdid ning „Raadio Ööülikooli“ avalikud salvestused on miinimumprogramm, millest suve jooksul osa saada.

› Populaarsete kultuuriprogrammi pakujate seas on saarel ka paljud restoranid ning kultuurimajad, kelle tegevuste hulgas leiab üritusi õhtusöögiga kontsertidest raamatusitlusteni. Fantastilise akustika tõttu leiavad paljud kontserdid oma tee ka saare kirikute kõlavate seinte vahele, kuhu hea istekoha saamiseks tasub kohale tulla tubli ajavaruga.

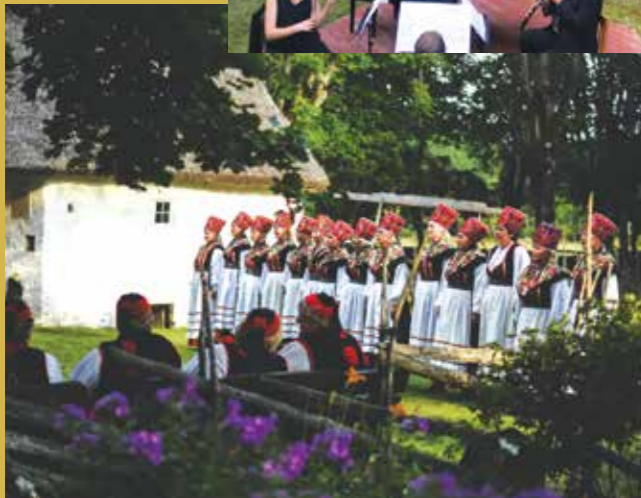

Merepäevad | merepaevad.ee

HUVITAV FAKT

Eesti vanim kivist kirik on Valjala kirik, mida hakati ehitama aastal 1227.

Ooperitelk Kuressaare lossihoovis

Kesksuve noobleim kontserdisaal

Lossihoov 1, Kuressaare

Täies hiilguses 2000 istekohaga ooperitelk koos sinna rulluvate punaste vaipade, elegantsete kohvikute ja nišipoekestega on koht, mida ei taha väisamata jätta ükski prominent, rääkimata saare endi elanikest. Suvine suursündmus ooperipäevad häälestab teisele lainele kogu linna, mis nädalaks meenutab ooperi sünnimaa suvekuumuses lõõmavate luksuslike väikelinnade rahvarohkeid tänavaid.

Ninase rannakaitsepatarei

Muusika, publiku ja looduse kohtumisaik

Ninase, Saare maakond

Kui pea kõik kultuuriasutused saarel vähem või rohkem loodusega ühes hingavad, siis täiesti teisel mõttel toimub see Mustjala muusikafestivalil, kus publik on palutud otse looduse rüppe muusikaelamust saada. Kontserdilava asub otse keset Mustjala metsi militaarajaloolises Ninase rannakaitsepatareis, kus muusika ei saa võimendatud mitte läbi helisüsteemi, vaid katkematu publikuringi ning männimetsa fooni jõul.

< Taluõued ja kõlakojad, kus kontserdikohad on vabas õhus.

Suvel avavad oma väravad kontsertideks mitmed taluõued ning kõlakodade alused täituvad laulukoorige ning armastatud artistidega. Nii näiteks võõrustab Muhu taluõu eksootilist maailmamuusikafestivali Juu Jääb, Leisi laululava Karja kihelkonna päeva ning Kärla park Kärla Triipu.

Mihkli talumuuseum

Kultuurne talukompleks

Viki, Saare maakond

Mihkli talumuuseumi õu on armastatud paik saamaks osa saarlaste laulu- ja tantsukultuurist. Hoovimurul toimuvad suvi läbi nii lustlikud simmanid kui meelikõitvad kontserdid hingele.

Purjelaev Hoppet

Sünnuspaik seilaval alusel

Raiekivi tee, Kuressaare

Ainsa eestiaegse säilinud ja seilava purjelaeva Hoppeti pardal korraldatakse suvi läbi kontsertväljasõite, kus jagub muusikat džässist folgini. Ent ka programmiväliselt on rariiteetsel alusel võimalik pidada üritusi, saatjaks unustamatu ja ajalooline mereidüll.

HUVITAV FAKT

Kihelkonna kiriku kellatorn on üks kolmest Euroopas säilinud eraldiseisvast kellatornist.

Kuressaare sadamaait

Kuressaare teatri suvekodu

Veski 9, Kuressaare

17. sajandil ehitatud ning ajalooliselt peamiselt laohoonena kasutusel olnud sadamaait on saanud oma uue kehastuse populaarse etenduspaigana. Nimelt kolib juba aastaid sinna suvelavastusi mängima Kuressaare teater, kelle suvetükkides teevad alatihi kaasa saarel suvitavad armastatud näitlejad. Endisaegse hõnguga hoone on ka põnev ja perspektiivikas paik eri sündmuste korraldamiseks.

Kuursaal ja pargi kõlakoda

Kuurortlinna romantiline pärl

Lossipark 1, Kuressaare

Kuressaare puitarhitektuuri ladvikusse kuuluvast kuursaalist on pargis jalutades pea võimatu mööduda. Stiilipuhas pastelne hoone pakub suurepärast miljööd majas au sees olevatele kuukinole ja kontsertidele. Traditsiooniliseks lavaks ollakse juba aastaid Kuressaare kitarrifestivalile, plaadikeerutajatele ning rokkmuusikutele. Kuursaali vastas asuv kõlakoda pakub lava pikkade traditsioonidega Kuressaare Suvemuusikale, kus suve vältel annavad pühapäeviti tasuta kontserte eeskätt instrumentaalmuusikat esitavad koosseisud. Tasub aga avatud meeltega ringi käia, sest kõlakojas võib jooksvalt toimuda igasuguseid kontserte. |

HUVITAV FAKT
Suiiti pühapäeviti toimuvad Kuressaare pargi kõlakojas suvekontserdid Kuressaare Suvemuusika.

“Suurepärase kontserdikoht”

“Arhitektuuripärl Kuressaares”

SAARE KEK

KENA ELU KESKUS

SÜNDMUSED / MUUSEUM / RENDIPINNAD

ANGLA • KAALI • PANGA

KOLM KAUNIMAT KOHTA MÖNUSAKS PUHKUSEKS SAAREMAAL

SAAREMAAL ON KENA - KADAKAD, MERI, PÄIKE,
SUITSUKALA JA SAARE HUUMOR.

Angla tuulikumäel ja pärandkultuurikeskuses

võtame Teid vastu 5 sajandivanuse restaureeritud tuulikuga. Viite tuuliku tiivad pöörlevad ja vilid tuulik jahvatab tuule jõul. Külalistele pakub lusti tuulelipp-jalgrattur oma usina väntamisega. Pärandkultuurikeskuses läbi 3 korruse on näitused unikaalsetest sajandivanustest käsitöömasinatest, mantelkorsten, kodulooväljapanekud, käsitöökojad ja maja süda-leivatuba suure leivaahjuga. Siin toimuvad rahvakalendri tähtpäevade üritused, traditsiooniline pärimuspäev ja kontserdid. Ettetellimisel saab meisterdada Angla puu-, vildi-, dolomiidikojas ja leivaküpsetamise õpitoas. Suvehooajal tervitavad Angla külalisi taluloomad ja -linnud oma "suvekodudes" Kohapeal saab maitsta tervislikku ja kohalikust toorainest valmistatud toitu ning mekkida jooke.

Avatud iga päev 9:00 -20:00.

+372 5199 0265

e-mail angla@kylastuskeskus.ee

www.anglatuulik.eu

Kaali trahter, meteoriidikraater, muuseum, hotell

Kaalis üllatab külalisi maailmakuulus Kaali meteoriidikraater oma legendide ja müstikaga.

Uus lossilikus stiilis Kaali trahter ootab külalisi 100-kohalisse pidulikku sammassaali, et pakkuda parimat saaremaist toorainest valmistatud toitu, mekkida jooke, tähistada erinevaid sündmusi ja keerutada jalga peoõhtutel. Avatud Kaali Pagarikojast saate osta parimat rukkileiba.

Lisaks asub siin

- Hubane 20-kohaline hotell saunaga
- Privaatne 60-kohaline konverentsi- ja peosaal
- Meteoriitikumuuseum 96 kg kaaluva meteoriiditükiga Sihhote-Aliniit
- Käsitöö müük

Imeliselt kaunis Panga pank päikesekellaga

Panga kõrgus on Saaremaa läänerannikul 21,2 m ja siin asub päikesekell. Looduskaitsealal on võimalik jälgida lummaliselt ilusat päikeseloojangut, pidada piknikku, nautida vaikust ja looduse ilu.

+372 530 88 667 • e-mail: panga@kylastuskeskus.ee

Võta meiega ühendust:

+372 50 69 515

e-mail kaali@kylastuskeskus.ee

+372 53 73 1818

e-mail info@kaalitrahter.ee

Kuressaare kuurorditool

TEKST: PRIIT KIVI | FOTOD: SAAREMAA MUUSEUMI KOGU, MARGIT KÖRVITS, EGON LIGI

› Saaremaa meistrite valmistatud ajatu ja stiilne aiatool ilmestas kuurordielu kuldajastul puhkuselinnu üle Eesti. Kus sai selle tähelend alguse ja kuidas käib tooli käsi praegu?

^ Kandla külast pärit kuulus toolimeister Villem Jürgefeldt (1884–1941) koos naise Juuli ja tütre Lindaga istuvad linnatoolidel. Kahjuks polnud 1919. aastal piltnik Eduard Buhgani ateljees aiatoole käepärast.

< Kuressaare kuurhoone platsil vabariigi algusaastail toretsevaist toolidest enamik on kindlasti Kärla meeste kätetöö. M. Jakobsoni foto.

< Kuressaare ametikoolis tehtud hiigelmootmetes kuurorditooli juures saavad külastajad teha lahedaid fotosid.

✓ Vana taaskasutuses kuurorditool vanni-tuba ehtimas.

Meite maile jõudis see kauni ilme-ga tool ilmselt tänu meremeestele, kes on ajast aega oma merereisidelt midagi põnevat kaasa toonud. Nii peitub ka talupoegliku kuurorditooli alge tegelikult klassikalises Windsoris toolis. Saarlastele meeldis tool niivõrd, et nende meisterdamine oli mitme põlvkonna vältel meeste talvine töö, eelkõige just Kärla kihelkonna külates – näiteks Kandla külas oli puutöö-meistreid viies talus, Jõempal koguni kuues. Nii koduaedades kui ka avalikes paikades olid saare meeste käte alt tulnud toolid väga levinud ja mitte ainult meil – tsariajal veeti neid isegi Riiga. 1920. ja 1930. aastatel ostsid toole meeleldi kodumaised kuurordid Kuressaarest Narva-Jõesuuni ning neid võis näha nii kuursaalides, kõlakodades kui ka vabaõhukinodes. Imekspandav on meistrimeeste jõudlus, kuna suvekuudel võis mandrile jõuda kuni tuhatkond tooli.

Saaremaa tooli hind oli odav, kuid tema valmistamine nõudis oskust ja kannatlikkust. Nimelt tuli põhi ja jalad teha männipuust, kaarjaks painutatud seljatugi saarepuust, seitse seljatoe pulka haavast ja kaks kasest. Kogemust ja teadmisi nõudsid seljatoekaare painutamine ja pulkade otsa sobitamine – iga auk oli ju erineva nurga all. Täiusliku mugavuse nimel pidi iga pisiasu paigas olema.

Toolide valmistamine lõppes koos kuurordikultuuri hääbumisega teise maailmasõja ajal. Ajapikku jäi tuhandetest meistriteostest järele vaid käputäis ja tänapäeval hoitakse veel säilinud kuurorditooli kui perekonna aardeid.

Mõned aastad tagasi äratati aastakümneteks unustusehõlma vajunud tool Saaremaa meistrite käe all uuesti ellu ja soovi korral võib igaüks meist taas osa saada kunagisest kuurordielu kuldajast. Miks siis mitte seda teha, sest need suvised toolid sobivad 21. sajandilgi ning suurepäraselt ka talvisesse interjööri, meenutamaks meile rannaliiva ja kuuma päikest.

10 kulinaarset küsimust

TEKST: RIINE RANDER | FOTOD: MARGIT KÕRVITS, MARK BAKERY
ILLUSTRATSIOONID: EIKE MALVA

➤ Tänu mere loodud eraldatusele on saanud saarte kohalik kultuur omasoodu rikastuda. Muu hulgas on kirgas mereõhk täitnud saarlased ka hääde ja huvitavate kulinaarsete ideedega, mis võivad mujalt saabujale mõnikord veidi kummalisedki tunduda. Siit leiad vastuse nii mõneleki küsimusele.

Miks kevaditi ja suiti saarlaste räästaalused sillerdavad?

Kala on saarlaste lauahõbe. Oma püütud meresaadused on meite toidulaua loomulik osa ning valmistusviise on mitmeid: kala praetakse, marineeritakse, küpsetatakse, suitsutatakse, tehakse äkist ehk värsket kiirsoolakala ja kuivatatakse. Just kevaditi riputatakse särjed ja tuulehaugid kuivama, pärast jaanipäeva on ka lest juba päris popsib ehk priske ning siis pannakse seegi kuivama. Seetõttu saarlaste räästaalused sillerdavadki – kalasoomus helgib ehk saarlaste lauahõbe on katuste all valmimas. Saarel olles proovi kindlasti mõne kohaliku jutu peale saada ja küsi kuivatatud kala maitsta.

Miks saarlased söövad koorega kartuleid ja mis on runnakad?

Saarlased armastavad väga kartuleid. Kevadel veetakse kartulivaod, pannakse maha seeme ja sügisel võetakse saak üles. Värske kartul, mis suve keskel ja varasügisel mullast võetakse, on nii õrna koorega, et seda on lausa patt koorida – seetõttu söövad saarlased tihtipeale värsked kartuleid, mis suuruselt veel ka veidi pisemad, koortega. Just neidsamu kartuleid nimetatakse ka runnakateks. Saarel kutsutakse kartuleid ka tuhlisteks, niisiis võid nii mõnelgi pool kuulda, et keegi räägib tuhlist ja notist – kartulitest kastmega. Seda valmistavad saarlased tihtipeale ka paargus ehk väliköögis.

Miks mõned inimesed söövad restoranis kala näppudega?

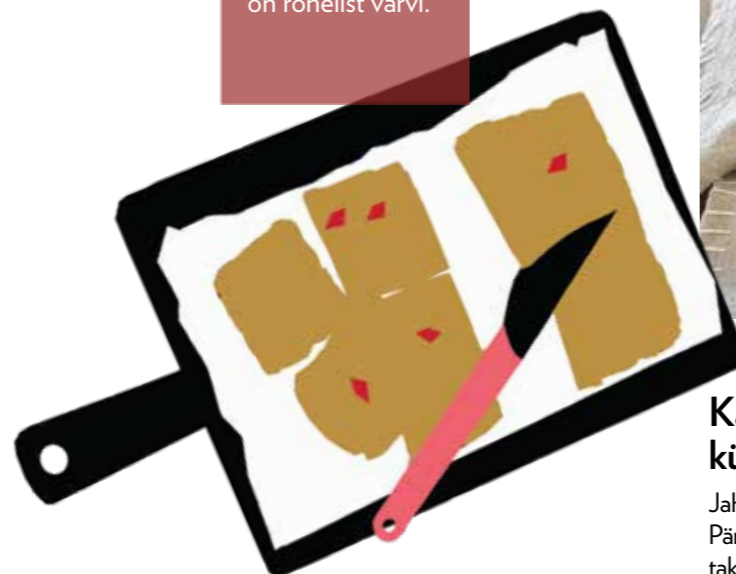
Oled restoranis ja märkad, et kõrvallauas olev inimene sööb kala näpu vahelt. Mõtled, et kummaline, miks nii? Tegelikult on suure töenäosusega tegemist kohaliku. Saarlased söövad kala näppudega, mitte noa ja kahvliga – just nii, nagu itaallased söövad pitsat sõrmedega. Näppude vahelt süües ei lähe kala raisku ja saad liha kenasti luudelt kätte.

Miks on restoranide menüüdes kirjas talude nimed?

Saaremaa ja Muhu on toidunautlejate jaoks üks kena koht! Saarlased hindavad kõrgelt toidukultuuri ning oskavad toorainega ümber käia. Palju tehakse koostööd kohalike põllumeestega ja loomakasvatajatega, eks ikka selleks, et külalistele pakkuda parimat kvaliteeti. Seetõttu on mitme kohaliku restorani menüüs juurde kirjutatud, mis talust miskit pärit on. Muideks, Saaremaal ja Muhus on mitmeid restorane-kohvikuid, mis pärivad Põhjamaades kõrgelt hinnatud White Guide'i tunnustuse. Sel aastal hinnati selle tunnustuse vääriliseks üheksa restorani, varem on neid olnud veelgi. Tasub tähele panna, et suiti kerkivad üle saarte mitmed hüpikkohvikud, mis teeliste mõnusaid hõrgutisi pakuvad.

HUVITAV FAKT

Tuulehaugi luud on rohelist värvi.

Mis on apurokk ja pannileib?

Võib juhtuda, et Muhu saarel kehakinnitust otsides leiad mõnest menüüst roa nimega apurokk. Mõtled, mis see veel on, soolane või magus, hapu või mäge? Apurokk on traditsiooniline Muhu toit. Vanasti kuulus see pearoogade hulka, nüüd tuntakse seda peamiselt magustoidu ja pidupäevasöögina. Lühidalt öeldes valmistatakse seda kartulist ja jahust, seda hapendatakse ning süüakse külma piimaga. Kui oled Muhus, otsi kindlasti apurokk üles.

Saaremaa traditsiooniline toit on pannileib, ennekõike tunti seda Lääne-Saaremaal. Selle peamiseks koostisosaks on samuti kartul, lisatakse veel pekisemat soolatud või suitsutatud sealiha, sibulat, jahu, soola, muna. Traditsiooniliselt valmistati seda laupäeviti saunajärgseks söögiks. Praegu võid seda mõne restorani menüüst leida, kuid aeg-ajalt saab seda ka kohaliku Coop'i poest.

Miks on paljudel asjadel peal silt kirjaga „ehtne“?

„Ehtne“ on piirkonnamärkis, mis tagab selle, et toode on valmistatud kohalikest toorainest Saaremaal või Muhu saarel. Kui otsid oma saartereisi suveniiri või kohalike maitseid, tasub avatud pilguga otsida just seda märki. Kas teadsid ka, et Saaremaa koos teiste Lääne-Eesti saartega kuulub UNESCO biosfääri programmis? See tähendab, et sinne elukeskkond on puhas ja kvaliteetne, mis kandub edasi ka toorainesse, mis siinsetel saartel kasvatatud.

Kas saarlased küpsetavad ise leiba?

Jah, saarlased on suured leivaküpsetajad! Pärilises kohalikus söögikohas valmistatakse spetsiaalset majaleiba, -sepikut, -karaskit või -saia. Üle saarte leidub väiksemaid kohvikuid ja külalistemaju, kes agaralt saia ja leiba küpsetavad ning seda hõrku toodangut ka oma külalistele müüvad. Kauplusest tasub üles otsida Karja Pagari, Saare Leiva ja Muhu Pagarite toodang. Saartelt leiva kaasa ostmise toob hiljemgi reisimaitse suhu!

Kas tõesti panid saarlased oma linna jõulupuu pudelisse?

Kummaline küll, aga tõsi mis tõsi – möödunud aastal korjas kohalik tootja Lahhentagge Kuressaare keskkonnas kaks kuud jõulumeeleolu loonud kuusepuult oksad ja okkad ning valmistas neist kuusepätselise tooniku. Taaskasutus missugune! Nii et kui sa veel ei tea, mis maitsega on kuusepuu, otsi üles Lahhentagge omapärane jook.

Miks öeldakse, et saarlaste koduõlu on salakaval ning niidab jalust?

Siinkohal ei tasu seda õllesorti segamini ajada käsitööõllega. Koduõlu valmistamismeetod on teistsugune. Selle valmistamise traditsioon on saarlaste peres olnud juba aastasadu. Koduõlu on kuldkollast värvi ja hägune. Juues ei saagi kohe aru, kui kange see jook on – koduõllel on kangust tavaliselt 7-8 kraadi. On saarel ennegi nähtud, et mandrilt tulnud mehed hakkavad suure hurraaga jooma ning peagi magavad laua ääres. Tasub olla ettevaatlik ja tarbida kaine mõistusega.

Kadakat on saartel nii palju! Kas sellest tehakse ka miskit hääd?

Jah! Kadakast tehtud puulusikaid ning võinugasid müüakse siin- ja sealpool, see lõhn on äratuntav ja meeldejääv. Kuid kohaliku kadaka maitset saad ka kaasa osta. Pakendatud on nii kadakamarjad, kadakast valmistatakse siirupeid ja keediseid, suveniiriks saab kaasa osta ka kohalikest kadakast valmistatud džinni ja toonikut.

Kogu perega puhkama!

TEKST: TOOMAS JA TRIIN LUHATS | FOTOD: MARGIT KÕRVITS, ERAKOGU, PRIIDU SAART

➤ Saaremaa on meie pere jaoks nagu teine kodu. Justkui väga-väga hea sõber, kelle järele me tunneme igatsust ja kellega lihtsalt peame aeg-ajalt kokku saama. Isegi meie kaheaastane põnn nõuab teatud aja tagant: „Lähmeeee Saaremaaaaaaleeee jubaaaa! Seal on MÖNUS!“

Selleks et oma neljaliikmelise pere ja kahe koeraga Saaremaale puhkama jõuda, vajame ruumikat autot ja korralikku kuuajalist puhkust. Alles siis, kui need eeldused on olemas, hakkame nuputama, kuhu suur seltskond ööbima mahutada.

Variante on rohkem kui kunagi varem. Meie suur lemmik on näiteks spaahotell Georg Ots, kuid õnne on olnud ka külaliskorteri tüüpi majutustega. Tuleb lihtsalt nina netti pista ja hoolega otsida. Samuti tasub puhkust planeerides ja ööbimiskohta otsides arvestada tösiasiaga, et juulikuu on külastajatele kõige magusam aeg.

Unistuste linn

Praamiga üle väina sõites ja läbi Muhu Kuressaare poole vurades jääb argipäev üha kaugemale ja kaugemale. Kuressaare on meie meelest üks kõige lahedamaid linnu maailmas! Seal on natukene nii keskaega kui näpuotsaga uut ja palju muud toredat. Turg, Kure kohvik, uus linnaväljak, laste mänguväljak, loss, spaad, muusikakool – need on lihtsad paigad, kust peaaegu alati saab läbi käidud. Kuressaare on lausa nii äge, et kui aus olla – me lausa elaks seal! Lennukiga iga päev Tallinnas tööl käia oleks ilmselt küll veidi kulukas, aga puhas õhk ja joogivesi ning rahulik keskkond, mida Saaremaa pakub, kaaluksid selle üles.

Kutsuvad rannad

Kuressaarest umbes kümne kilomeetri kaugusel asub Mändjala, mille suurepärase looduse ja imeline pikk rannajoon ei tohiks küll kedagi külmaks jätta. Sama maagiline, kuid samas ka aukartust tekitav paik on Sõrve poolsaar. Seal olles kandub mõte tahes-tahmata nende ligi 3000 inimese peale, kes sealt teise maailmasõja ajal lahkuma olid sunnitud. Enne sõda olnud Sõrve ju teadupärast üks kõige tihedama asustusega Eesti alasid!

Meie perel on Sõrves üks oma rand ka. Nojah, tegelikult on see meie salarand siiski avalik paik, kuid nime jätame targu siiski enda teada. Kes otsib, see leiab. Selles rannas saavad maa ja taevas üheks, männid keerduvad muinasjutuliselt ja sipelgapesad on majasuured. Kui keegi tahaks seal rannaäärses metsas teha muinasjutufilmi, ei peaks mitte ühtegi efekti lisama – kõik on olemas, mida ühe muinasjutu puhul metsas ja mere ääres näha tahaks. Eriliselt on meelde jäänud ka Leisis veedetud puhkus. Tuhkana rand seal lähedal on oma puhta liiva ja kena vaatega ütlemlata kaunis ja ebatavaline. Võiks lausa öelda, et see on Saaremaa põhjaranniku üks parimaid paiku. Leisis olles soovime soojalt kohaliku kalamehe Priidu käest kala osta – tal on see imemaitsev ja muidugi on ta ise ka vahva. Leisi kandis olles tasub kindlasti külastada ka Karja küla – iseäranis

juhul, kui soojast leivast lugu pead. Kui Karja Pagari naistega ilusasti rääkida, toovad nad sulle rõõmsasti tagant töökojast just äsja küpsenud pätsi või kui parasjagu pole ja aega on oodata, siis pistavad uue pätsi kasvõi üksnes sinu meeleheaks kohe ahju. Nii meeldivad on nad.

Väärt maitseelamused

Üle ega ümber ei saa hiilida ka saare toidust ja toidukohtadest. Lemmikute rääkides meeldib meile näiteks Kuressaare jahisadamas asuv Hafen. Läbi aegade on meie vaieldamatu lemmik olnud Castello – nende Itaalia köök teeks teistele silmad ette isegi Itaalias! Meie pere täiskasvanutele meeldib hästi ka Aasia restoran Monk, aga kuna meie lapsed teravamast kraamist väga lugu veel pidada ei oska, jääb see paik kahjuks sageli valikust välja. Sisse tasub põigata Kure kohvikusse – omale tellid kohvi, lastele maitvad küpsised! Ka Retro kohvik Kuressaares, Lümanda söögi-maja, Sääre Paargu kalarestoran Sõrve sääre tipus, Nasva külas asuv Tihemetsa suitsukalatalu ja Kallaste küla Pidula Forell on paigad, kus meeldi einestama.

Lapsed on oodatud

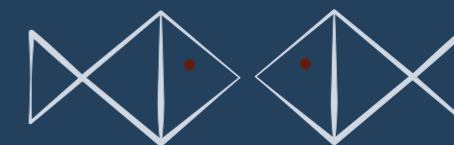
Meie jaoks näitab maa tugevuse ja meeldivuse ära suhtumine lastesse. Saaremaal suhtutakse

^ Eesti Rahvusringhäälingu hankejuht Toomas ja teleprodutsent Triin Luhats koos lastega Saaremaad nautimas

Praamiga üle väina sõites ja läbi Muhu Kuressaare poole vurades jääb argipäev üha kaugemale ja kaugemale.

Praamijärjekordade vältimiseks osta pilet ette!
www.praamid.ee

PIDULA FORELL

PIDULA FORELL OÜ Kallaste küla, Saaremaa +372 5662 7637 info@pidulaforell.ee
www.pidulaforell.ee @ f

PÜÜK

KOHVIK

MAJUTUS

TEGEVUSED

ÜRITUSKORRALDUS

Photo: Marit Sild

^ Piret Pupart, Eesti Kunstiakadeemia professor ja moeosakonna juhataja, kelle teadushuvid keskenduvad kultuuri-pärandi säilitamisele ning jätkusuutlikkusele moes

Ei saa põlleta üle põrandaga tanuta üle tänava...

TEKST: PIRET PUPPART | FOTOD: LIIS SEPP, EESTI RAHVA MUUSEUM, MARGIT KÕRVITS, VALMAR VOOLAID, SILVER SAARKOPPEL

STILISTIKA: KARIN KREEK, KAROLIN KÄRM | MODEL: KAROLIN KÄRM | MEIK: PIRET ELLI

Seda abielunaise kuldreeglit kuuleb eri murdeis ja sõnastuses üle kogu Eesti. Kes kord juba tanu alla saanud, ei tohtinud enam paljapäi rahva sekka minna. Panid kasvõi käe pea peale, kui mõne ootamatuse kiuste katmata peaga õue peale sattusid. Ja kes siis ei tahtnud olla perenaise staatuses – ikka au ja uhkuse asi see perenaise roll! Saare naistel aga kohe nii uhke, et eriliste ja kaunis pöördaste vormide poolest tuntud peakatetele pole teist võrdset Eestimaa peal. Nemad juba tühipalja pearätiga ei rahuldunud. Saaremaal, ja saartel üldse, on võrreldes Lääne-, Lõuna- ja Põhja-Eestiga peakatete valik äärmiselt külluslik. Muidugi avaldas siinsetele vormidele mõju tihe meresõitmine ja nii pole ka imeks panna, et mitme eri paiga mõjud just saarel kokku said. Seejuures ei olnud mitte ainult peakatetes, vaid kogu riietuses sageli tunda kosmopoliitset mekki. Kingad sai saarlane näiteks jalga juba 17. sajandil, samas kui Mulgimaal veel 19. sajandi lõpuski valdavalt pastlaid kanti. Lisaks valmistati endile moodsaid punaseid või lausa indigosiniseid sukki, rootsipäraste metallkinnistega veste ehk abusid, meestele aga Inglise härrasmehhele kohaselt ülevalt laieneva silindriga kaabusid jne.

Muhu tanu pilotkapõli

Saaremaa naistele on ühed tunnuslikumad kuni 25 cm kõrged, sageli tihedalt tikandiga kaetud ja ülevalt laieneva trapetsja joonega kiritanud. Läänes valdavalt Mustjalast Ansekülani levinud sini-puna-rohelisekirjalistele eksemplaridele sekundeerisid natuke erineva kuju ning värvikombinatorika poolest Muhu traditsioonilise pruudi-rõivastuse juurde kuuluvad uhked harjutanud. Mustjala ja Muhu suuremõdulised tanud ongi ühed laialdasemalt tuntud saare naise peakatted – seda tanu hilisemale nõukogude poliitbüroo soosingule, kes sageli nägi lauba kohale tikitud kaheksakannas, meie regionaalses õnnesümbolis, sootuks punatähte. Lisaks mõjus kogu komplekt oma värviassortii ja kaunistuste poolest uhkemalt kui mõne teise piirkonna oma. Ega siis asjata olnud ühel hetkel „saarlasid ja muhulasi“ laulu- ja tantsupidudel kokku rohkem kui saarel ametlikke elanikke.

Muhu osutus aga veelgi populaarsemaks tanu oma väikest laevukest meenutavale argitanule, mis oli naistel ennevanasti igapäevaseks kandmiseks, aga mida truid pioneerilapsed said punaste kaelarättide kõrvu pilotkadena ühe külje peal viltu lükata. Siiski, tähe-

sümbollikast oli viimane prii, sest esimese vabariigi sünni aegu hakkas tanu servale ilmuma geomeetrilise ristpiste asemele naturalistikum madalpistes lillevanik – alul oranžile, hiljem kollasele põhjale. Ornamenti ja värvi muutus käis käsikäes seeliku tooni muutusega, mis samuti ühel hetkel lillepärga all lookas oli.

Saare naised tegid käsitööd hoolega, aga kõige usinamateks võib ikka pidada muhulannasid, kes vaat et iga sentimeetri oma rõivast mõne kaunistusvõttega illustreerisid ehk kenamaks tegid. Siiski, kuldset kätt ei jagunud kõigile ja vahel sattus sekka ka mõni kehvem eksemplar. Seejuures ei kiputud kohe otse ütleva, vaid anti asjalooist ikka vihjamisi teada „sel tüdrukul oo mõlembad käed vassakud ja keik sõrmed oo peidlad“ on näiteks üks seesuguseid kommentaare, mis sellises situatsioonis lahkelt käiku lasti.

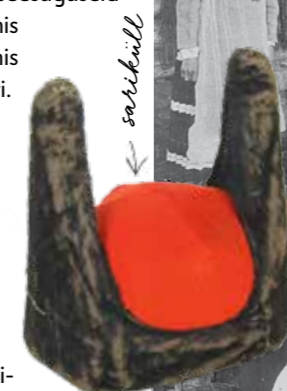
Bareti-kultuurist taluhoovis

Et muidu kaunistikesti väike ja valdavalt otsmikule toetuv Muhu argitanu peas püsiks, kinnitati selle külge peenikesed paelad ja seoti kukla tagant kinni. Sama tehti ka teiste peaümbermõõdule mittetoetuvate peakatetega. Näiteks Pöides ja Karjas seoti igapäevaseks otsa ette juuksepiirile väike kootud kettake, mille ühel küljel kolmnurkne piiprellidest ehk torujatest klaaspärlitest, pärlikestest või kangalapist tutiimitatsiooniltses.

Ketasmüts oli mugavam versioon oma mastaapstest, pigem talvise rõivastuse juurde kuuluvast sõsarast ratasüllist, mis suure taldrikuna justkui pea kohal hõljus. Ligi 30 cm läbimõõduga mütsi toestas sissepoole paigutatud ja rõngasse keeratud puuvits. Talvel või tuulisema ilmaga seoti üllile peale veel rätik, mis naiste peadele eriti kurioosse kuju andis. See oli ilmselt ka põhjuseks, miks

Tuttmütsiga Jämaja naised

Rahvarõivais muhulased ja saarlased tantsuhoos.

Seltsis segasem. Harjutanuga Muhu nooriku selja taga terve saare naiste assortment.

moekunstnik Saima Krik selle-sama vormi 80ndatel oma Tallinna Moemajale tehtud üleni punasele Saaremaa rahvarõivastest inspireeritud kolleksioonile krooniks valis. Ketasmütsi ja ratasülili inspiratsiooniallikas ja eelkäija on aktiivsel tarvidusel praegugi, olles üks sügismoe armastatuid atribuute – nimelt barett. Omal ajal levis see siia muidugi renessanslikust läänest, kus need mõõtmel praegustest palju lopsakamad olid. Silme ette võime manada kasvõi Henry Tudori, keda paljudel maalidel suuremõdulise sametbarettiga näha võib.

> Saare naise tunneb sageli ära lisaks erilisele tanule ka vööle köidetud ja edevalt kaunistatud lahttasku poolest. Lahttasku näol on tegemist tänapäevase vöö-koti eduka eelkäijaga.

HUVITAV FAKT

Suiti neljapäeviti toimub Kuressaare kesklinnas rahvatantsukontsertide sari Neljapäevane Labajalg.

Tuttmütsi suur tulemine

Omaette nähtuse moodustab saarel aga kootud pika sopi ja tutiga mütside kandmine. Üle mere läänest sisse tulnud trendikaup levis üle kogu Lääne-Saaremaa ja tõrjus mitmeski kohas tikitud tanud kõrvale. Seda eriti 19. sajandi teisel poolel, kui muidu igapäevaseid tuttmütse ehk nolkmütse hakati kandma ka piduliku seisurõiva juurde. Ajapikku muutus mütsi pealaele toetuv osa aina väiksemaks, kuni lõpuks tuli ka selle peas hoidmiseks käiku lasta paelad või hilisemal ajal juukseklambriid. Mütsi alusest oli aga tunduvalt olulisem selle sopp ja tutt ning kummale poole see kandja õlal langes, sest sellest võis välja lugeda kandja sotsiaalse staatuse. Vasakul õlal kantuna näitas see vallalise staatust ning paremal abielu-naist. Kärla ja Kihelkonna kandis lükati tutt aga pigem taha keskele. Mõnel pool oli eraldi asukoht veel välja mõõdetud vallalistele, aga lapsega tüdrukutele. Saare idaosas aga segunesid omavahel baretti ja tuttmütsi vormid, kus eelmaintud käelabasuurune või sellest suurem ketas ja selle vastavale küljele kinnitatud kangast kolmnurk (tuti sümbol) pakkus vajalikku koodeksit. Seega oli peakate omaaegne sotsiaal-meedia asemik maa peal, mis pakkus koheseks lugemiseks nii mõnegi kaaluka detaili naisterahva elust. See ei tähendanud, et mehed säärasest info eksponeerimisest priid olid. Neil täitis sama eesmärki laia vöösõlme asukoht, kuigi peo ajal võis see sageli ka oma asukohta muuta. Sõrves kandsid leinajad ja pruudid mütsi peal ka linikut, mis siis nõeltega vastavast kohast

kinnitades ja soppidesse seades enamasti kiriku ees pähe pandi. See töö oli jäetud sageli vanemate naiste kanda, kellele siis tasuks pits kangemat pakuti. Kuna naised võisid jääda üsna purju, keelas Jämaja kiriku-härra A. R. J. Walter 19. sajandi lõpus linade panemise ära. Võõraks jäi tuttmüts vaid linnastunumates piirkondades: Kuressaare ümbrus ja Kaarma on ehk kõige sarnasemad olnud Lääne- ja Põhja-Eestiga, kus kapja meenutav pappalusele tõmmatud pinnmüts ja pikitriibuline seelik olid valdavaks. Muidu tunneb saarlanna ikka ära pigem põikitriibulise (viirulise) ja kurdu seatud seeliku järgi, millele sageli tunnuslikud voldid kuumade leibade abil sisse pressiti. Kust see talunaine 19. sajandi lõpul seda triikrauda sai, lisaks oli tolle kuumust raske kontrollida. Leiba küpsetas aga igaüks ja tolle surve, pehmem kuumus ja koore alt õhkuv niiskus sobisid seeliku pressimiseks ideaalselt.

Sarvilised sõsarad

Kui suviste peakatete osas võib mandril veel mõne vägevama Mihkli torntanu või Kolga-Jaani kukeharitanuga vägikaigast vedada, siis talvel võttis saare naiste fantaasia sõna otseses mõttes päris põrgulikud pöörded. Sellised talvemütsid olid sariküllid, mis olid valdavalt kahe musta jämeda sarvega, karvase tallenahast serva ja kalevist pealsega ning millel tavaliselt keerati üks sarv otsa ette, samal ajal kui teine jäi kuklasse. Vahel võis näha sarvi ka külgedel, seda eelkõige Jaani, Põide ja Karja kihelkonnas.

Kihelkonniti olid väikesed erinevused ka sarvede kujus. Valjalas olid need lühikesed ja nudid nagu lehmanisad, Kihelkonnal suured ja püstised, Ansekülas jällegi sarvenukid ülevalt poolt sisse käänatud. Mustjala kohta seisab aga, et seal olid „sarved ülalt koos, nii et võta teibaga ja viska metsa“. Tegu on visuaalselt küll väga paganlikku sõnumit kandva peakattega, aga suurema jagu ristiaega elasid need mütsid kenasti üle ja käisid talvel kambakesi (värske abielunaise peas teinekord ka suvel) kirikuski. Mütsi pealagi oli enamasti punasest kalevist, leinaaegu sinisest. See kood on üldiselt saartel valdav kogu riideses, et punase puudumine ja palju sinist näitab hingelist kaotust. Et rahvariiete kandmine jääb praegusel ajal enamasti suvisesse aega või siseruumidesse, siis kohtab traditsioonilisi talviseid peakatteid praegusel ajal üldiselt harva. Seda enam oleks põhjust nendega lähemalt tutvust teha. |

**EKESPARRE BUTIIKHOTELL/
BOUTIQUE HOTEL**

*Lüksuslik ja privaatne hotell
lossipargi südames*

*Luxurious and private hotel
on the verge of town park*

Lossi 27, Kuressaare, Saaremaa, Estonia
tel/ph. (+372) 453 8778
ekesparre@ekesparre.ee
www.ekesparre.ee

• RESTORAN / RESTAURANT •
• KÜLALISTEMAJA / GUESTHOUSE •
• KONTSERIDID / CONCERTS •
• VABAÕHUKINO / OPEN AIR MOVIE THEATRE •

PARIM VALIK KOHALIKKU VÄRSKET KALA
BEST CHOICE OF FRESH LOCAL FISH

e-mail: info@kuressaarekuressaalee | tel/ph: (+372) 453 9749
www.kuressaarekuressaalee

SPORT

Kas teadsid, et Kuressaare on valitud üheks Euroopa spordilinnaks 2020? Häid sportimisvõimalusi siin tõesti jagub: golfist kõikvõimalike veespordi-
alade, võrkpalli ja rallisõiduni. Igähele midagi! Pisikesest Saaremaa
maakohast Kärlalt on muide pärit ka autoralli maailmameister Ott Tänak.

Golfipuhkus Kuressaares

TEKST: MARI RAUNA | FOTOD: VALMAR VOOLAID, ELERI EVER, SAARE GOLF

„Kuressaare pakub golfiharrastajale kõike, mida too võiks ühelt ideaalselt puhkuselt soovida: jalutuskäigu kaugusel on nii fantastiline golfiväljak kui ka spaahotellid ja suurepärased söögikohad, see aga tähendab vähem ringisõitmist ja rohkem kvaliteetselt veedetud aega,“ loetleb Eesti tuntuim naisgolfar ning treener Mari Rauna saare eeliseid.

Mari Rauna,
Saare Golfi treener ja
vabariigi esimene
elukutseline golfimängija

HUVITAV FAKT
2020. aastal on
Kuressaare üks
kaheksast spordi-
linnast Euroopas.

> **Õhtul mängimise eeliseks on taevasse maalitud imeline päikeseloojang.**

> **Golfihooaeg kestab kuni lume tulekuni.**

Hiljuti oma 12. sünnipäeva pidanud Saaremaa Golf & Country Clubi golfiväljak on küll saare ainuke, kuid see-eest väga hinnatud. See sobitub saarele iseloomulike kadakate, mereäärsete kõrreliste ja kaskede vahele niivõrd loomulikult, et võib jääda mulje, nagu oleks see nii olnud juba aastasadu.

Golfiklubi 18rajalise täismöödus ehk *par 72 championship*-tüüpi väljaku on disaininud mainekas Soome golfiarhitekt Lassi Pekka Tilander. Väljaku suurim võlu on hästi hooldatud looduskaunis keskkond, kus linnulaulu saatel võib ennast mängima unustada – ei mingit liiklusrumina. Saarel käiks justkui kellgi aeglasemalt, et kohal olemist maksimaalselt nautida. Kuna Saaremaa mereline pehme kliima pikendab golfihooaega, on väljak üldjuhul mängitav novembrini, hilise talve puhul kauemgi. Ühtlasi on tegemist Eesti ühe raskeima väljakuga, mis teeb mängimise põnevaks ka kogenud golfisõbrale.

Kohapeal on olemas ka harjutusväljak, kus saab treenida pallide kaugusesse löömist nii mattidelt kui muru pealt, lähilöövide harjutamiseks mõeldud griin koos kahe liivataktusega, eraldi puttamise ehk golfilöövide jaoks ehitatud griin ning kaks lühikest *par 3* harjutusrada. Klubimajas asuvad riietusruumid koos saunaga ning restoran, kus peale mänguringi keha kinnitada. Kohapeal on võimalik rentida nii golfikeppe kui ka -autot.

Kõik on oodatud

Väljakule on oodatud kõik: alates päris algajatest ja lastest kuni seltskondlike harrastajate ja profimängijateni välja ning iga kohaletulnu leiab endale sobivas mahus jõukohaseid sportlikke ja mängulisi tegevusi. Saaremaa Golf and Country Club võõrustab kõiki – tule üksi, perega, sõpradega, sünnipäevaseltskonnaga või kolleegidega! Paaritunnise golfituvustuse abil saadakse hea ülevaade, miks see mäng paelub kümneid miljoneid inimesi, kuidas golfi aastasade vältel on harrastatud, proovida ise juhendaja näpunäidete järgi erinevaid lööke ning isegi väikese võistluse käigus kõige osavam välja selgitada. Hoiatus! Golfimängust võib ühe korraga sõltuvusse jääda.

Senise kogemuse järgi on suvistel tööpäevadel väljakul küllalt lahedalt ruumi, see annab mugava võimaluse mängimiseks nii alustajatele kui ka kõrgema mängutaseme mängijatele – pole tagant tulevaid gruppe pidevalt kuklasse hingamas. Küll aga on alustajatel mõistlik eelnevalt rohkesti palle varuda, kuna pea iga rajal on oht pall vette lüüa. Eriti mõnus on mängida näiteks

Huvitavaid tähelepanekuid

Neljandal rajal võid kohata jänest, kes seisab feeri servas tagajalgadel ning valmistub spurtima ühest võsast teise.

• Tagumisel üheksal rajal võib sageli kohata kitsi kalpsamas.

• Harjutusväljaku pallide kvaliteeti käib aeg-ajalt uudistamas uudishimulik rebasepere.

• Et mereõhk ja idülliline keskkond pead liiga pilvedesse ei viiks, võib aeg-ajalt kohata mõnd hoiatuseks sisisevat nastikut või rästikut.

• Saaremaa golfiväljak on linnuhuvilistele ideaalne – golfiväljakul pesitsevaid linnuliike ei jõua üles lugeda. Jääb vaid lootada, et niivõrd paljude suleliste keskel viibimine tulemuskaardile soosivalt mõjuks – et mõned *birdie*'d või *eagle*'id ka skoori kaunistaks.

> Algajad peavad varuma ohtralt palle, sest pea igal rajal on oht pall vette lüüa.

> Golfklubi 18rajaline täismõõdus väljak annab võimaluse suurvõistluste korraldamiseks.

varahommikul, siis ei ole tuul veel tõusnud. Aga ka päris hilja peale jäämisel on oma suur pluss – golfväljaku taevasse maaltakse kõige ilusamad päikeseloojangud.

Golf paneb proovile

Kuna eri pikkuse ja raskusastmega radasid ääristavad arvukad veetakistused, lisaks strateegiliselt hästi paigutatud liivatistikused ning väljak on valgetelt ehk tagatiidelt kokku lausa 6310 m pikk, kujuneb sellest tõeline oskuste proovilepanek. Veelgi keerukamaks muutub mereäärne väljak tugeva tuulega, ent tuulevaikse ilmaga pigem ei tasu arvestada. Kohapeal olles oleks mõistlik enne rajale minekut avalööki harjutada. Kui pall õnnestub tiialt stabiilselt mängu lüüa, on omajagu tööd juba tehtud... kuni mängija jõuab griinile. Saaremaa griinid on suured ja rohketes kalletega, seepärast saab kasutada paberil ette antud lipupositsioone, et olla lipu suhtes õigel kaugusel.

Kui juhtud mängima enam-vähem samal ajal, kui väljak on võõrustamas mõnda suurvõistlust, on needsamad reljeefsed griinid üldjuhul kõvemad ja kiiremad ning seega veelgi keerukamad läbida. Nii võib tehniliselt kõige lihtsam golfilööki palli löplikuks aukusaamiseks „kinkida“ nii mõnegi halli juuksekarva. Kõik, mis ei tapa, teeb tugevamaks ning mida keerukamates tingimustes harjutada, seda kiiremini mängija areneb ja saab paremaks.

Vaheldusrikas võistluskava

Edasijõudnud golfimängija võiks oma mängugraafikusse planeerida lisaks tavapärasele mänguringidele ka osalemise mõnel põneval võistlusel. Kalendrisse jagub võistlusi igale tasemele. Eelmise aasta kevadel võõrustas Saaremaa Golf rahvusvahelist golfivõistlust Estonian Amateur Open ning sama aasta augustis toimusid ka löögimängu Eesti meistrivõistlused just Saaremaal. Suurvõistluste läbiviimise eelduseks ongi *championship*-tüüpi golfväljak. Kõiki golfivõistlusi võib alati publikuna vaatama tulla ning kui aega ja tahtmist, siis miks mitte vabatahtlikuna võistluse edukaks kulgemiseks abikätt pakkuda. Kui terve pikk nädalalõpp või mitu päeva võistlemise või kaasaelamise jaoks tundub liiga palju, siis meeleolukaid ühepäevaseid võistlusi toimub suve jooksul mitmeid, üks menukamaid on näiteks iga-aastane #kuuritool, mis toob kokku kireva seltskonna üle Eesti. Võistlemine ei ole golfimängimise juures kohustuslik, kuid lõputult treenimise pärast treenida võib ka igavaks minna.

Golfimängu võlu on kõige paremini sõnadesse pannud tuntud golfimängija Arnold Palmer: „Golfimäng on petlikult lihtne ja lõputult keerukas, toob rahu hingele ja teeb tuska mõistusele. Golf on ühtaegu rahuldust pakkuv ja vihale ajav – see on vaieldamatult parim mäng, mille inimkond on leiutanud.“

Golfimõisteid:

Par – määratud löökide arv konkreetsel rajal (sõltuvalt raja pikkusest kas *par 3*, *par 4* või *par 5*). *Par*ides arvestatakse ka väljakule määratud üldlöökidest hulka, nt *par 72*, nagu Saaremaal, näitab, et tegu on täismõõtmelise standardgolfväljakuga. Mujal maailmas on ka *par 68* või *par 70* mõõdus väljakuid – see tähendab lühemaid radu.

Golfitulemuste lennukad nimed:

Birdie – raja löökide arv tuleb üks löök alla *par*i (nt *par 5* rada õnnestub läbida 4 löögiga). See on väga hea skoor.

Eagle – raja löökide arv tuleb 2 lööki alla *par*i (nt *par 5* rada õnnestub läbida 3 löögiga) – see on supertulemus!

Tiiala – avalöögi sooritamise ala. Enamikul väljakutel on igal rajal neli eri värvi märgistusega tiiala, mis teevad golfiraja pikkuse erinevaks olenevalt mängija mängutasemest. Valgetelt on raja pikkus maksimaalne, teistelt (kollased, sinised ja punased) mängides on väljak lühem. Mida lühemad rajad, seda lihtsam üldjuhul. Alustajad ja naised mängivad punastelt, mehed kollastelt.

Griin – raja eriti madalaks niidetud muruga lõppala, kus on maasse tehtud auk, kuhu pall lüüa. Et auk kaugele välja paistaks, on sinna asetatud lipuvarras ja lipp. Iga golfirada, mida on standardväljakul 18 tükki, algab tiialaga, kust sooritatakse avalööki, ja lõpeb griiniga, kus asub auk. Golfimängu eesmärk on võimalikult vähesel arvul löökidega kõik rajad läbida. Rada on läbitud siis, kui pall on griinil olevas augus.

Feer (*fairway* inglise keeles) – raja põhiline mänguala, ulatuslik pügatud muruga ala, mida tihti ääristavad puud, põõsad, liivaaugud ehk bunkrid, maalilised järved või tiigid.

> Väljakule on oodatud kõik, päris algajatest profimängijateni.

Tõeline sadamaromantika, ehtsad maitseid ja 360 kraadi merevaadet

Naeratamapanevad maitseelamused kohalikest toorainest, võrratu merevaatega terrass, unustamatud päikeseloojangud.

Rendime

Lastele mängunurk, liumägi, kiiged ja liivakast. Meilt pääsed laevaga Abruka ja Ruhnu saarele.

Avatud mai algusest septembri keskpaigani iga päev Roomassaare Jahisadam, vaid 4km Kuressaare kesklinnast

Roomassaare tee 12, 93815 Kuressaare (Roomassaare jahisadam)
info@roomassaare.ee
Telefon: (+372) 55 568 957; (+372) 4 533 947 ja (+372) 553 7536

www.roomassaare.ee
RoomassaareKohvik
roomassaarekohvik

Saare teede kutse

TEKST: NILS KAJANDER | FOTOD: NILS KAJANDER, PRIIT NOOGEN, PRIIDU SAART

» Kui soovid saari kogeda võimalikult ehedalt, tuleb mootorsõiduk peateelt kõrvale keerata – idüllilised kõrvalteed pakuvad palju enam silmailu ning avastamisrõõmu!

Läbi põliste maastike ja roheluse, mööda moonipõldudest ja väikestest unehõlmas küladest, siin- ja sealpool maanteel kõrgumas iidsed tuulikud – see on ehe saare maastik, millest jõudu ja unistusi ammutada. Ja muidugi meri! Päikeseloojanguaegne sõit üle Muhu saart ja Saaremaad ühendava Väinatammi – Eesti pikima merre ehitatud ühendustee – on kaunis meeldetuletus sellest, et viibid tõepoolest saarel, sama koged rannikäärsetel teedel sõites.

Saar kutsub peatusi tegema palju sagedamini, kui algselt planeeritud – et imetleda looduskauneid paiku, lehma- ja lambakarju, hea õnne korral ka õhus liuglevat merikotkast ning muutma käigupealt plaane või neist üldse loobuma. Aga eks vabadus ongi ju iga teekonna olemus!

Marsruudid

Põnevaid teekesi leidub Muhu- ja Saaremaal ohtrasti, jagame siinkohal meie lemmikuid.

Alusta oma autoseiklust juba Kuivastu sadamasse jõudes, mis aitab ühtlasi vältida põhimaantee nr 10 tihedat liiklust. Kõrvalepööramiseks tuleb esmalt sõita 1 km ja seejärel pöörata vasakule, Pädaste tee nr 154. Mõnus übersõit (+ 5 km) kulgeb läbi metsade ja lehtpuualleede ega lisa sinu teekonnale eriti lisaminuteid, kuna jõuad tagasi põhimaanteele umbes Muhu saare keskel, enne Liiva küla. Kui aega jagub, tee sel übersõidul vahepeatus idüllilises Pädaste mõisas!

< Väikestel saartel pole suurt eksimist karta – ükskõik kuhu poole vurad, lõpuks tuleb ikka meri vastu.

Teise variandina sõida mööda põhimaanteed nr 10 umbes 5,5 km, siis pööra Hellamaa suunas, teele 153. Kui oled Hellamaa külast läbi sõitnud, pööra paremale Nõmmküla poole, teele nr 152. See übersõit (+ 15 km) viib sind piki Muhu saare põhjarannikut, kus saad teha vahepeatus näiteks Muhu saare kauneimal ja suurimal – Ütigu – pangal. Tagasi põhimaanteele jõuad kohe pärast Liiva küla.

Üle kauni Väinatammi sõitnud ja Saaremaa pinnale jõudnud, pööra kohe paremale Orissaare suunas, teele nr 75. Orissaares, muide, on omapärane jalgpalliväljak, mille keskel kasvab suur tammepuu – kae üle! Orissaarest edasi, umbes 4 km pärast, pööra taas paremale, teele nr 129. See 70 km pikkune rannikut mööda kulgev maantee viib sind lõpuks Mustjala külla, olles kahtlemata üks kauneimaid teid saartel. Ilusad maastikud, palju meeldivaid peatuspaiku (näiteks Maasi ordulinnus, Triigi sadam, Angla tuulikud, Panga pank) ja mis peamine: mõnusa profiiliga looklev tee, iga juhi unistus! Nagu kogu Saaremaa.

Mustjala külast võta suund Kuressaarde või, kui aega rohkem, keera nina teele nr 102 ja vura sedamööda Sõrve suunas. Teele jäävad Odalätsi allikad, Mihkli kirik Kihelkonnas ja barokne Loona mõis, samuti vaata üle suure maadeavastaja Bellingshauseni sünnikoht Lahetaguse. Sõrve poolsaarele jõudes liigu läbi Kaugatoma (vali asfaldi asemel sõitmiseks kuulus Lõu-Kaugatoma kruusatee) ja Ohessaare (kae üle kaunis tuulik ning lao rannas kivitorne). Säärde jõudnuna roni tuletorni tippu! Tagasi saare poole sõida mööda maanteed nr 77. Vahepeatus tee kindlasti Salmel – just siit on leitud Salme muistne laevmatus, viikingiaja leidudest olulisim kogu maailmas. Ajaloohuvilised võivad kaema põigata ka Tehumardi lahinguvälja. Sinna lähedusse jääb ka Järve maastikukaitseala ja rand, kus mõnus loodust nautides väike puhkepaus teha. Sama maanteed mööda jätkates jõuad lõpuks Kuressaarde – ja kus seal on avastamist! Soovitatud marsruudid tagavad hingematvad vaated vasakul ja paremal. Põnevuse lisamiseks keera lihtsalt teelt kõrvale – nii näed ka Saaremaa kauneid külasid. Eksimise vastu aitab küll Google Maps, kuid lõppude lõpuks tuleb alati meri vastu. |

> Marsruute läbides ära unusta teha vahepeatusi, et külastada saarte kauneid külasid, pühapaiku või muid vaatamisväärsusi.

ALTERNATIIVNE IDEE:

Jäätteid on kujunenud külma, tõelise Eesti talve sümboliks. Kui piisavalt madalad temperatuurid võimaldavad jäätteid avada (minimaalne jää paksus 24 cm), ei hoita neid avatuna kindlasti mitte turismiattraksioonina, kuid nendel sõitmine loob kustumatu elamuse. Tegelikult võib neid liigitada maailma elamuslikemate teede hulka. Muhu saare ja mandri vaheline jäätteid on umbes 10 km ning Saaremaa ja Hiiumaa vaheline 15 km. Seega, kuidas oleks ühe väikese jäätetekonnaga?

Jäätel sõitmine loob kustumatu elamuse.

Tasub meeles pidada, et puhkuste kõrghooajal, esmaajoones nädalalõppudel, võib praamiliiklus mandri ja Muhu saare vahel olla ülekoormatud. Tundidepikkuse järjekorra vältimiseks osta piletid internetist: praamid.ee.

Mööda rannikut kulgev maantee nr 129 on üks kauneimaid teid saartel.

Muhu saart ja Saaremaad ühendav Väinatamm on Eesti pikim merre ehitatud ühendustee.

HUVITAV FAKT

Saare maakonnas kulgeb ligikaudu 35 loodus- ja matkarada kogupikkuses 254 km.

TOP 10 sportlikku tegevust Saaremaal

TEKST: MO SAAREMAA | ILLUSTRATSIOONID: EIKE MALVA

1. Saaremaa ralli

Maailma kiireima mehe, WRC ralli võitja Ott Tänaku koduteedel toimub igal sügisel Eesti ralli meistrivõistluste viimane etapp. Eesti kõige pikema ajalooga rallit tulevad saarele vaatama tuhanded autospordihuvilised. Need, kel rallipisik veres, aga Eesti meistrivõistluste tase püüdmatuks jääb, kihutavad aasta läbi võidu rahvaralli etappidel.
www.saaremaarally.ee

4. Tennis

Tenniseväljakuid leiab nii Muhu kadakate kui Kuressaare linnapargi rüpest. Kui õueväljakutel jahedaks läheb, saab lööke harjutada Kuressaare Tennisekeskuse siseväljakutel. Just seal toimuvad ka saare tuntuimad tennisevõistlused – Angerjaturniir ja Kuressaare Cup.
www.kuressaaretennis.ee

7. Veespord

Sadade kilomeetrite pikkuse rannikuga saare puhul oleks patt, kui siin veespordiga ei tegeletaks. Saaremaa hingel seda pattu ei ole. Siinsed lohesurfariid teevad Eesti rekordeid nii kõrgustesse hüppamises kui kiiruses. Siinsed purjetajad on ühtmoodi tublid nii vee kui jää peal. Ja tuulevaiksete ilmadega võib kogu selle seltskonna leida aerulaudadel sõitmas.
www.visitsaaremaa.ee/naudi/merelised-tegevused-saaremaal

8. Suvi- ja talisuplus

Lisaks suviste rannamõnude nautimisele on saart ümbritsev meri ka oluline võistlusareen. Igal suvel toimuval Väikese väina avaveejumise võistlusel ujuvad osalejad Muhumaalt Saaremaale. Vesi tõmbab saarlasi kohe sedavõrd, et uut aastat alustatakse traditsiooniliselt 1. jaanuaril Orissaare Karsummil jääkülma vette hüpates.

9. Enduro GP

Teist korda Eestis ning esimest korda Saaremaal toimub 17.–19. juulil Kuressaares Enduro maailmameistrivõistluste etapp. Kahel päeval läbivad selle motosportiala võistlejad Kuressaare ümbruses maastikul raskeid kiiruskatseid. Sündmuse naelaks on otse Kuressaare kesklinnas toimuv publikukatse.
www.endurogp.org

10. Mõlky Euroopa sisemeistrivõistlused

Kas tead, mis mäng on mõlky? Ei tea? Siis tule uuri järele 14.–15. märtsil Saaremaal, sest just siis toimuvad Kuressaares mõlky Euroopa sisemeistrivõistlused. See Soomes leiutatud viskemäng on ühtmoodi kaasahaarav nii võistlejatele kui pealtvaatajatele.
www.molky.ee/em-2020-3/

2. Jooksuvõistlused

Jooksuvõistlusi on Saaremaal nii eri pikkuse kui ajalooga. Ultima Thule maratoni jooksjad on neljal aastal läbinud maratoni distantsi Kuressaare linnatänavatel ja selle lähieümbruses. Kolme Päeva Jooksu osalejad läbivad sama pika distantsi kolmel järjestikusel päeval, põigates Kuressaare kõrval ka Sõrve metsaradadele.
www.saaremaajooks.ee
www.ultimathulemarathon.com

3. Golf

Saaremaa mereline pehme kliima võimaldab golfi mängida maikuust novembrini. Saare Golfi 18 rajaga golfiväljak paikneb vaid 15minutilise jalutuskäigu kaugusel Kuressaare vanalinnast. Väljaku kvaliteeti hinnatakse üheks Eesti parimaks ning hooaja vältel toimub siin mitmeid suuremaid ja väiksemaid võistlusi.
www.saaregolf.ee

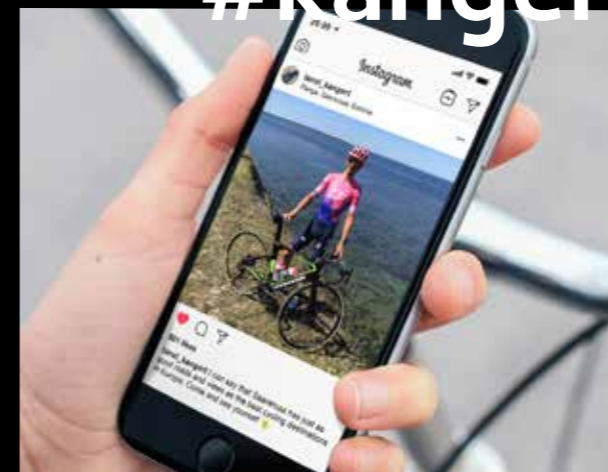
6. Karujärve rattamaraton

Saaremaa jalgrattaklubi Viiking poisid teevad tegusid aasta läbi, aga hobiratturite tippmoment jõuab Saaremaal kätte sügiseti. Sel aastal toimub kümnendat korda Karujärve rattamaraton, kus endise sõjaväebaasi territooriumil ja selle ümbruses saavad oma jaksu proovile panna kõik maastikuratturid.
www.karutervis.ee

Kuressaare on Euroopa spordilinn

Kuressaare kannab sel aastal väärikat Euroopa spordilinna tiitlit – aunimetust, mida on juba 20 aastat välja andnud Euroopa spordilinnade liit ACES Europe. See on tunnustus linnale suurepärase sportimisvõimaluste eest. Kõik tiitlit kandvad sportlikud linnad teevad omavahel aktiivselt koostööd, ühisüritusi, konverentse ning neil lasub n-ö kohustus pakkuda mitmekesiseid sportimisvõimalusi, et tõsta oma linna aktiivsete inimeste arvu – see on suurim kasu, mida Kuressaare spordilinna tiitlit võib saada. Euroopa spordilinna tiitel toob Kuressaare spordiüritustele kahtlemata suurema kajastuse Euroopas ning seega loodetavasti ka rohkem välissportlasi ja kaasaelajaid!
Olete kõik oodatud Kuressaarde sportima!

#kangert

Profi vihje jalgratturitele

Kui Tanel Kangert – eesti profijalgrattur, kes sõidab rahvusvahelises meeskonnas EF Education First – postitab Instagrami, et „Saaremaal on sama head teed ja vaated kui parimatel rattasihtkohtadel Euroopas“, siis peab see olema tõsi. Tal on ju seljataga juba üle kümne aasta profikarjääri ja viis Tour de France'i!

Jah, tõepoolest, nii rattaturistil kui tõsisel sportlasel on Saaremaal palju avastamist. Paljud teed on hiljuti asfaltkatte saanud ning loonud seega suurepärase võimaluse maanteerattaga pikemaid ja lühemaid ringe teha. Peale selle on popiks muutunud ka kruusateedel sõitmine nn kruusaratastega ja selles osas on Saaremaa lausa paradisi. Nagu Kangert kirjutas: tule ja vaata ise!
(Kuiigi sõltumata teest ja rattast oleks enamikul meist tõenäoliselt siiski raskusi Taneli tempoga sammu pidada, on tema järgimine Instagramis lihtne: [@tanel_kangert](https://www.instagram.com/tanel_kangert).)

THULE KODA

KONVERENTSID | KOOLITUSED | FIRMA- JA ERAPEOD
KONTSERDID | TEATRIETENDUSED | PRIVAATSED KINOSEANSID

- ✕ Alternatiivajaloomuuseum
- ✕ 2 kinosaal
- ✕ Sünnipäevatuba
- ✕ Interaktiivsete mängude tuba
- ✕ Loometuba
- ✕ Koolituste- ja väikelaste tuba
- ✕ Pythease ekspositsioonisaal
- ✕ Lugemistuba
- ✕ Kõverpeeglisaal
- ✕ Periskoobi torn

TUTVU LÄHEMALT www.thulekoda.ee

THULE KINO

KAKS MÖNUSAT KINOSAALI

Thule saal - 172 kohta | Kaali saal 42 kohta

- ✕ Mitmekesine kinokava
- ✕ Privaatseansid alates 20 inimesest
- ✕ Ideaalsed saalid koolitusteks ja konverentsideks

VAATA KINOKAVA JA OSTA PILETID www.thulekoda.ee/kino

KUIDAS SÕITA SAAREMAALE?

SAARE MAAKOND:

Rahvaarv | **u 33 000**
 Pindala | **2922 km²**
 Asustustihedus | **11,5 elaniku km² kohta**
 Maakonnakeskus | **Kuressaare**
 Saare maakond jaguneb kolmeks vallaks | **Saaremaa, Muhu ja Ruhnu**

LENNUKIGA

Kuressaarde saab lennata otse Tallinnast, kuhu saabuvad lennukid peaaegu kõigist suurematest Euroopa linnadest. Lennuplaan ja piletiinfo > www.kuressaare-airport.ee

BUSSIGA

Mugavad wifiga varustatud bussid marsruudil Tallinn–Kuressaare, Pärnu–Kuressaare ja Tartu–Kuressaare on käigus iga päev. Tallinnast Kuressaarde sõiduks kulub umbes 4 tundi, mis sisaldab ka praamisõitu. Piletiinfo > www.tpilet.ee
www.bussipilet.ee

AUTO JA PARVLAEVAGA

Autopraamid väljuvad Saaremaale Kuivastu sadamasse Virtsu sadamast Lääne-Eestis. Tallinn–Virtsu sadam 135 km, sõiduaeg umbes 1,45 tundi. Riia–Virtsu sadam 256 km, sõiduaeg umbes 3,5 tundi. Virtsu ja Kuivastu vahel on regulaarne parvlaevavahendus, suviti 2 korda tunnis, muul ajal ligi 20 väljumist ööpäevas. Reis kestab 27 minutit. Kaugus Kuivastu sadamast Kuressaarde on 76 km, sõiduaeg umbes 50 minutit. Piletiinfo > www.praamid.ee

AUTOGA MÕÖDA JÄÄTEED

Külmal talvel saab Muhumaale sõita mandrilt ka mööda jääteed (u 10 km) ning jäätee on ka Hiiumaa ja Saaremaa vahel (u 15 km). Info teede lahtioleku ja seisukorra kohta > www.mnt.ee/et/tee/jaateed

JAHIGA

Saaremaa on populaarne koht, mida külastada jahiga. Sadamate info > www.sadamaregister.ee

ROOTSIST SAAREMAALE

Kevadel alustab lennuliin Stockholm–Kuressaare. Lisainfo > www.visitsaaremaa.ee

SOOMEST SAAREMAALE

Tallinna ja Helsingi vahel pakub lennuühendust Finnair ning laevühendust Tallink, Eckerö Line ja Viking Line. Lennuplaan ja piletiinfo > www.finnair.com
www.laevapiletid.ee

SAAREMAALT HIIUMAALE

Saaremaa Triigi ja Hiiumaa Sõru sadama vahel käib regulaarne praamiliiklus. Reis kestab umbes 1 tund. Kuressaarest Triigi sadamasse on 45 km, sõiduaeg umbes 40 minutit. Piletiinfo > www.veeteed.com

SAAREMAALT VÄIKESAARTELE

Saaremaal on otseühendus Abruka, Vilsandi ja Ruhnu saarega. Lisainfo > www.visitsaaremaa.ee/avasta/saaremaa-ja-vaikesaared

Jaga meiega oma elamusi #visitsaaremaa

TASUTA GIIDITUURID

Suvekuudel teevad Saaremaa giidid iga-nädalasi tasuta linna-ekskursioone. Giidituurid toimuvad laupäeviti algusega raekojast. Küsi lisainfot turismiinfokeskusest.

LEIA MEID SIIT:

www.visitsaaremaa.ee

Instagram: [visit_saaremaa](https://www.instagram.com/visit_saaremaa)
 Facebook: [Visit Saaremaa](https://www.facebook.com/VisitSaaremaa)

SAAREMAA OOPERIPÄEVAD

21. – 26. juuli 2020

T 21.07 | 20.00
 Gioachino Rossini
 „LA DONNA DEL LAGO“

K 22.07 | 20.00
 Wolfgang Amadeus Mozart
 „VÕLUFLÖÖT“

N 23.07 | 20.00
 Gaetano Donizetti
 „LUCIA DI LAMMERMOOR“
 23.07 | 23.30
 Südaõine hübriidooper
 „DUST“
 Sew Flunk Fury Wit (Taani)

R 24.07 | 20.00
 Giacomo Puccini
 „MADAMA BUTTERFLY“
 24.07 | 23.00
 OPERA ROYAL

L 25.07 | 20.00
 OOPERIGALA
 25.07 | 23.00
 OPERA ROYAL

P 26.07 | 14.00
 LASTEGALA
 Koguperemuusikal „JUKU“
 Autor Raimo Kangro, libreto Leelo Tungal

Peasineja Horvaatia Rahvusteater Zagrebis, peadirigent Marcello Mottadelli

Rohkem infot saaremaaopera.com
 Piletid müügil piletimaailm.com

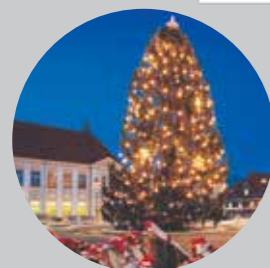

2020 SAAREMAA JA MUHU SÜNDMUSTE KALENDER

Saartel toimub põnevaid sündmusi aastaringi - leia nende seast oma ning tule ja naudi! Usu, sinne aeglasem aja kulg annab hetkedele ja kogemustele hoopis teise mõõtme...

HUVITAV FAKT
Suiti neljapäeviti Kuressaare kesklinnas Neljapäevane Labajalg

HUVITAV FAKT
Suiti pühapäeviti Kuressaare pargi kõlakojas suvekontserdid Kuressaare Suvemuusika

DETSEMBER

Vaata infot jõuluturgude ja -kontserdite kohta: syndmused.saaremaavald.ee

NOVEMBER

Kuressaare 10. fotopäev
14.11

Kuressaare animapäevad
23.-24.11

OKTOOBER

Saaremaa ralli
9.-10.10
saaremaarally.eu

Saaremaa kolme päeva jooks
16.-18.10
saaremaajooks.ee

SEPTEMBER

Saaremaa toidufestival
3.-13.09
saaremaatoidufestival.ee

Kuressaare tänavapiknik
5.09
visitsaaremaa.ee/tanavapiknik

Karujärve rattamaraton
12.09
karutervis.ee

AUGUST

Kuressaare džinnifestival
1.08
gin.ee

Kärla Triip
suur muusikapidu
6.08

Kuressaare Merepäevad
1.-8.08

Etnomuusika festival (S)Torm
7.-8.08
Abrukal
purjelaevad.ee

MÄRTS

NOM Festival
5.-8.03
nomfestival.ee

Mullifestival
7.03
nomfestival.ee/mullifestival-2020

VEEBRUAR

Zafa Fest -
Rahvusvaheline Idamaiste Tantsude Festival
6.-9.02
zafafest.eu

APRILL

Jüriöö märgutuled
üle Saaremaa
22.04

MAI

Vintage- ja retro-kultuuripäev
2.05
vintagetallinn.ee

Kuressaare linnajooks
3.05

Kuressaare linna sünnipäev
8.05

Muuseumiöö
16.05
muuseumiöö.ee

Kuressaare aiandus- ja lillepäevad
22.-23.05
saartruu.ee

Kuressaare tänavafestival
30.05
kuressaarefestival.ee

Garaažimüük Kuressaares
31.05

JUUNI

52. Saare maakonna laulupidu "Teel"
6.06

Jaanilõkkes üle Saaremaa
20.-24.06

JUULI

Kuressaare lossipäevad
3.-4.07
saaremaamuuseum.ee

Saarte avatud aiad
5.07

Juu Jäab
2.-5.07
MuhuMuusikatalu.juujaab.ee

Kihelkonna kirikumuusika-päevad
10.-12.07

Eput Pae. Ilu elab -
Muhu mustrite päev
11.07

Parasummer
11.-18.07
parasummer.com/et

Ultima Thule maraton
22.08
ultimathulemarathon.com

Kaarma öölaulupidu
19.08

Ruhnu Rahu festival
21.-23.08
ruhnrahu.ee

Salme viikingiturg
21.-23.08
salmevikings.wordpress.com

Muinastulede öö
Saaremaa randades ja sadamates
29.08
muinastuled.ee

I Land Sound
16.-19.07
ilandsound.ee

Enduro GP Estonia
(Enduro maailma-meistrivõistluste etapp)
17.-19.07
endurogp.org

Mustjala muusikafestival
17.-19.07
mustjalafestival.ee

Avatud talude päev
18.-19.07
avatudtalud.ee

Saaremaa ooperipäevad
21.-26.07
saaremaaopera.com

Mototoober
24.-26.07

Muhu kohvikutepäev
26.07

Teid ootab
Muhu Jaanalinnufarm!

- ★ Palju eksootilisi loomi ja linde
- ★ Mõnus ajaveetmiskoht kogu perele
- ★ 20 aastat tegutsenud pere-ettevõtte

15. MAI - 15. SEPTEMBER
IGA PÄEV 10.00-18.00

Laasu talu, Nautse küla,
94728 Muhu, Saaremaa

[mujujaanalind](https://www.mujujaanalind.ee) | muju@jaanalind.ee
 50-34-237 | www.jaanalind.ee

OHESSAARE TUULIK & SUVEKOHVIK
Idülliline suvekohvik mere ääres, kadakate vahel

- elamusmajutus traditsioonilises pukktulikus
- romantiline suvekohvik
- keraamika näitus-müük

☉ Ohessaare küla, Sõrve poolsaar, Saaremaa |
 Mall Kivimaa ☎ 50 97 311 | ✉ ohessaare@gmail.com |
 🌐 www.saaremaatulik.ee | 📌 ohessaare.tulik

Vanatooa
TALUHOTELL | FARMHOTEL

IDÜLLILINE TALUHOTELL MUHU SAAREL
MAALILISES KOGUVA KÜLAS

- Enam kui 70 majutuskohta
- **Kaasaegsed ja romantilised** hotellitoad
- Majutus privaatses **Pärdi talus**
- Peod, **sünnimused**, seminarid, koosolekud
- Rikkalik **toitlustus**
- Erinevad saunad & **taluspaa**
- Massaažid & **kehahoolditused**
- Rohkelt **vaba aja veetmise** võimalusi
- Meri, rand & **päikeseloojangud**

www.vanatooa.ee
[#vanatooa](https://www.instagram.com/vanatooa)
info@vanatooa.ee

MÄRKA MÄRKI!

Märgi alt leiad tooted ja teenused, mis on valminud Saaremaa puhtas keskkonnas, saarte inimeste töö ja kogemusega.

Suurima väljapaneku ehtsaid tooteid leiad
Kuressaare Auriga Keskuse I korrusel
pood.ehtne.ee

Kuressaare

1. Kuressaare raekoda / Kuressaare Town Hall
2. Vaekoda / Weighing house
3. Endine tuletõrjedepoo / Former firefighting depot
4. Laurentiuse kirik / St Laurence Lutheran Church
5. Turg / Market
6. Tuuleveski / Windmill
7. Apostlik Oigeusu Nikolai kirik / St Nicholas Orthodox Church
8. Linnapark / Town park
9. Kuurhoone / Resort club (Kursal)
10. Kuressaare piiskopilinnus / Kuressaare fortress
11. Skulptuur Suur Tõll ja Piret / Sculpture Suur Tõll and Piret
12. Kuressaare sadam / Kuressaare harbour
13. Golfväljak / Golf course
14. Aavikute majamuuseum / Aavik's house museum
15. Kudjape kalmistu / Kudjape Cemetery
16. Tervisepark / Health park
17. Roomassaare sadam / Roomassaare harbour
18. Thule Koda / House of Thule
19. Keskaja elamuskeskus Archebald / Medieval Activity Centre Archebald

**LEPPEMÄRGID
LEGEND**

- Kõvakattega tee; kruusakattega tee
Surfaced road; gravel road
- 📍 Turismiinfokeskus, infopunkt
Tourist information centre; tourist information
- ✈️ Lennujaam; sadam
Airfield; harbour
- ✝️ Kirik, tuletorn
Church; lighthouse
- 🗿 Vaatetorn; ilus vaade
Observation tower; panoramic view
- 🏖️ Ujumiskoht, tuulik
Beach; windmill

0 5 10 km

Saaremaa ja Muhu

**LEPPEMÄRGID
LEGEND**

- Kõvakattega tee; kruusakattega tee
Surface road; gravel road
- Turisminfokeskus, infopunkt
Tourist information centre;
- Lennujaam; sadam
Airfield; harbour
- Kirik, tuletorn
Church; lighthouse
- Vaatetorn; ilus vaade
Observation tower; panoramic view
- Ujumiskoht, tuulik
Beach; windmill

0 5 10km

EOMAP

1. Üjugu pank (12 m) / Üjugu cliff (12m)
2. Pädaste mõisakompleks / Pädaste manor
3. Muhu Katarina kirik 13.-14. saj / St. Catherine's Church on Muhu 13th century
4. Muhu muuseum / Muhu museum
5. Muhu jaanilinnufarm / Muhu ostrich farm
6. Maasi orduilmuse varemed 14. saj / Ruins of Maasi order castle 14th century
7. Saaremaa sõjaväe muuseum / Military equipment museum of Saaremaa
8. Põide Maarja kindluskirik 13. saj / St. Mary's Church in Põide 13th century
9. Koigi raba / Koigi bog
10. Valjala Martini kirik 13.-14. saj / St. Martin's Church in Valjala 13th century
11. Angla tuulikumägi ja pärandkultuurikeskus / Angla windmill park and heritage culture centre
12. Karja Katarina kirik 13. saj / St. Catherine's Church in Karja 13th century
13. Kaali meteoriidkraatrite väli / Kaali meteorite craters
14. Püha Jakobi kirik 13.-17. saj / St. James' Church in Püha 13th - 17th century
15. Panga pank (21 m) / Panga cliff (21m)
16. Ninase pukkтуулукud / Ninase windmills
17. Ninase pank (6 m) / Ninase cliff (6m)
18. Karujärv / Lake Karujärv
19. Mihkli talumuuseum / Mihkli farm museum
20. Kihelkonna Mihkli kirik 13. saj / St. Michael's Church in Kihelkonna 13th century
21. Odalätsi karstlialikud / Odalätsi springs
22. Harilau poolsaar / Harilau peninsula
23. Visandi rahvuspargi keskus / Visandi national park centre
24. Vidumäe looduskaitseala / Vidumäe nature reserve
25. Saaremaa Lubjapark / Saaremaa Lime park
26. Loodetammik / Loodet oak forest
27. Tehumardi lahinguväli (II maailmasõda) / Tehumardi battlefield (World War II)
28. Sääre tuletorn / Sääre lighthouse
29. Stebeli rannakaitsepatari komandopunkt / Stebeli coastal battery command post
30. Oheasaare pank / Oheasaare cliff
31. Carl Oswald Bulla majamuuseum / Carl Oswald Bulla House Museum
32. Nunnaklooster: Püha Eelkäija Skiita / The Holy Order of John the Baptist Convent

NATURA SIBERICA

Kosmeetika, mis valmib Saaremaa taimedest

Eurobio Lab on tuntud oma looduslike, sertifitseeritud kosmeetikabrändidega Natura Siberica, Organic Shop ja Dr. Konopka's.

Firma asutas 2014. aastal Saaremaal ainulaadse farmi, kus kasvatakse **ökoloogiliselt puhtaid rohttaimi** ja marju kosmeetika tootmisel kasutatavate ekstraktide valmistamiseks. Saaremaa asub mugavatest loodustingimustest kaugel. Seal valitsevad põhjatuuled ja kohalikul taimestikul on arenenud omadused neis karmides tingimustes ellujäämiseks. Saatuse tahtel leidsime Saaremaa lõunaosas Püha kihelkonnas XVI sajandist pärineva **Tõlluste mõisa**, saare müstilise kangelse Suure Tõllu sünnikoha. **Eurobio Lab** kandis hoolt ajaloojärandi eest ja taastas mõisahooned ning täna asubki siin meie ebatavalise farmi kontor.

Meie farmi mäedžer **Diana tutvustab teelistele uhkusega Saaremaa puutumatu loodust ja elu:** „Aga vaat seal on minu lambakari. Kokku on sada pead. Seal, paremal on minu hobused...“ Kui midagi niisugust kuuled, saad aru, mida tähendab tõeline ühinemine loodusega. Farmis, ümberkaudsetes metsades ja lähedastel niitudel kasvavad loodusmaastikul kibuvits, nulg, mänd, aruhein, tüümian, naistepuna, nurmenukk, nõges, raudrohi ja islandi sammal. Seda, mis retseptidest puudu jääb, kasvatatakse peenardel. Kõige väärtuslikum „valuuta“ on rukkililled kroonlehed. Kogumine on töömahukas, kuid vabrik on valmis nende eest ka head hinda maksuma. Perenaised peaksid seda tähele panema! Lõpuks kuivatatakse kogu see looduslik rikkus erimeetodil ja muudetakse ekstraktiks.

Ekstrakt saadetakse vaatides **Eurobio Lab**'i Tallinna tehasesse, kus valmistataksegi kohalikust toorainest populaarseid kosmeetikatooteid. Kõige huvitavam aga on see, et pärast sisukat ekskursiooni oma „rohujandis“ viib Diana oma külalised Sandla külapoodi, kus saiapätside ja keefiri kõrval seisavad **Natura Siberica, Organic Shopi, Dr. Konopka**'se ja teiste kaubamärkide värsked kosmeetikatooted ning sortiment ei ole vaesem kui pealinna moodsas kaupluses.

e-tron

Laadimine pole kunagi olnud nii lihtne. Esimene täiselektriline kupeemaastur Audi e-tron Sportback

Audi pakub e-tronile võimekat, intelligentset ja terviklikku kodust laadimiskontseptsiooni. Lisaks on nüüd võimalus liituda ka ühe suurima avaliku laadimisvõrguga Euroopas – Audi e-tron Charging service: > standardiseeritud hinnapaketid > reisi piiriüleselt ühe lepinguga > üle 129 000 laadimispunkti üle Euroopa > Audi connect ning **myAudi** süsteemide integreeritus. Loe lähemalt teenusest www.audi.ee

Audi Tallinn Paldiski mnt 100a **Telefon:** 611 2000 **E-mail:** tallinn@audi.ee
Audi Kuressaare Tallinna tn 61a **Telefon:** 453 0100 **E-mail:** kuressaare@audi.ee
Audi Pärnu Tallinna mnt 87a **Telefon:** 444 7130 **E-mail:** parnu@audi.ee
AS Aasta Auto Sepa 24a **Telefon:** 730 8000 **E-mail:** info@astaauto.ee
www.audi.ee

Keskmine elektritarve kWh/100 km: 26.3-21.6 (WLTP);
23.9-20.6 (NEDC) Keskmine CO₂ heide g/km: 0